МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

МОСКВОФІЛЬСТВО: ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

Вступна стаття, коментарі
та добірка документів
Олексія СУХОГО

За загальною редакцією
професора ***С.А.Макарчука***

Львів
Видавничий центр ЛНУ
ім. Івана Франка
2001

Москвофільство: Документи і матеріали / Вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О.— Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001.— 236 с.

Рецензенти:

Сливка Ю.Ю. — доктор історичних наук, професор, завідувач відділу новітньої історії Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України

Литвин М.Р. — доктор історичних наук, завідувач відділу наукових та інформативних видань Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України

Рекомендовано до друку Вченою Радою Львівського національного університету імені Івана Франка 25 жовтня 2000 р., протокол № 19/10

Редактор Т.А.Веремчук

Опрацювання документів в Архіві зовнішньої політики Російської імперії (м.Москва) здійснене завдяки фінансовій допомозі Фонду підтримки науки Каси ім.Ю.Мяновського.

Opracowanie dokumentów w zbiorach Archiwum Polityki Zewnętrznej Imperium Rosyjskiego (m. Moskwa) zostało umożliwione przez wsparcie finansowe Kasy im. J.Mianowskiego Fundacji popierania nauki.

ISBN 966-613-031-9

© Сухий О., 2001

Москвофільство в Галичині: історія проблеми

Початок українського громадського просвітительського руху в Галичині прийнято пов'язувати із входженням цих земель до складу Австрії в останній третині XVIII ст. Власне у новому державному організмі, який змінив владу Речі Посполитої, галицькі русини-українці повинні були утвердити фактор своєї етнічної самобутності.

Уже в 70-х роках XVIII ст. львівський греко-католицький єпископ Л.Шептицький переконував, що русини (галицькі українці) — це самостійна нація, а не різновид польського народу, як це твердили окремі польські чиновники. Єпископ домагався, щоб русини здобули справедливого визнання як самостійний, подібно до польського, виокремлений народ.

Посередником переговорів Л.Шептицького з імператорським двором виступав греко-католицький священик, віденський учитель Іван Гудз, якому правителька монархії Габсбургів Марія-Тереза при зустрічі з ним у 1775 р. обіцяла підтримку русинам. Її син цісар Йосиф II займав таку ж позицію.

Унаслідок прихильного ставлення віденського двору до русинів у Відні при церкві Святої Варвари було засновано греко-католицьку семінарію для вихідців із західноукраїнських земель. У 1783 р. греко-католицьку семінарію було створено також у Львові.

Відтак рух духовенства у Галичині та його підтримка з боку римських пап створили умови для відновлення у 1808 р. галицького митрополичого престолу у Львові, що посилювало громадсько-політичне значення галицького свяще-

ника, як пробуджувача національної самосвідомості галицького русинського селянства[1].

З цього приводу Іван Франко писав: "Ми, русини, особливо в Галичині, з давен-давна хлопська нація. Майже все, що піднеслося понад хлопа, — чи то шляхта, чи міщани, — все те за польських часів зробилося поляком; за Австрії зразу німцем, а пізніше знов поляком. При руській мові, при руській народності лишалися тільки прості чорні хлопи і вбогі та маловчені сільські священики. Вищі духовні особи, єпископи та каноніки говорили й писали по-польськи або по-латині. Цікава річ, що в перших 50-літах австрійського панування польська мова серед галицького духовенства, навіть у менших містах і у селах, була розширена далеко більше, ніж за часів Польської держави. Так само й ті міщанські родини, що в початку австрійського панування ще були лишилися при рущині, до 1820 року майже зовсім спольщилися..."[2]

У 30-х роках XIX ст. галицькі священики свою приналежність до "руської народності" виявляли, зберігаючи греко-католицький церковний обряд. Більшість з них перестала розуміти "руське письмо". У повсякденному житті священики розмовляли польською мовою, а мовою науки для них була німецька і польська. До руської ж народної мови формувалось зневажливе ставлення і, природно, вона щораз менше вживалась серед духовної інтелігенції. Дехто із дослідників вважає, що галицька місцева інтелігенція не тільки сприймала цю мову, як "хлопську", а взагалі її відкидала.

Однак уже на початку XIX ст. спостерігаються певні зміни. Зокрема, у середовищі духовенства і міщан Перемишля поширився рух за народну руську школу[1]. Руську мову в цих школах обстоював перемишльський єпископ, а з 1815 р. — львівський митрополит Михайло Левицький.

Активізації руху за українську національну школу сприяло також відкриття у 1817 р. дияковчительського інституту в Перемишлі[2]. Саме його вихованці мали стати народними вчителями.

---

[1] Дрібна селянська шляхта збереглася лише на українсько-польському етнічному пограниччі (Перемишльщина та Самбірщина). Решта шляхетської верстви була асимільована ще у попередні століття (Див.: *Ярослав Грицак.* Нарис історії української нації XIX — XX ст.— К.: Генеза, 1996.— С.23).

[2] *Франко І.* Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині // Зібр. творів: У 50 т.— К.: Наук. думка.— Т.47.— С.108.

[1] У Перемишлі український національний рух розвивався активніше, ніж в інших містах Галичини. Це було викликано національною структурою населення міста, де українці становили більший відсоток порівняно з іншими містами і містечками Галичини (українці становили понад третину мешканців, поляки — третину, євреї — менш ніж третину населення міста). Історик Феодосій Стеблій вважає, що Перемишль та перемишльська земля "спричинилися найбільше до започаткування процесу національного відродження в Галичині перед тим, як його головним центром став Львів" (Див.: *Стеблій Ф.* Перемишльський культурно-освітницький осередок та його діячі епохи українського національного відродження (перша половина XIX ст.) // Перемишль і перемишльська земля протягом віків. Збірник наукових праць і матеріалів міжнародної наукової конференції..., 24—25 червня 1994 р.— Перемишль; Львів, 1996.— С.103).

[2] Керівництво греко-католицьких єпархій дбало про рівень освіченості передусім самого духовенства. Зокрема, намагались дотримуватись декрету від 30 травня 1784 р., який забороняв українським священикам віддавати своїх синів на навчання до семінарій, обминаючи навчання у гімназії. Заборонялося приймати юнаків до Генеральної семінарії без закінчення гімназії. Справами народної руської школи з 1815 р. займалась греко-католицька консисторія, що на тому етапі позитивно відбилось на розширенні кількості українських шкіл. Під цим управлінням вони зали-

Львівський митрополит Михайло Левицький порушив клопотання перед галицькою адміністрацією і віденським урядом щодо введення в сільських школах руської мови викладання. У вересні 1816 р. президія губернаторства негативно відгукнулась на це прохання, мотивуючи свою відмову тим, що з метою національної згоди в Галичині рекомендується навчати дітей польською мовою. Якщо ж митрополит дотримується протилежної думки, то треба перевести руську мову на латинський алфавіт.

Оскільки окремі представники віденського керівництва руських ототожнювали з росіянами, то митрополит у 1818 р. дав роз'яснення, що його паства не "русская", а "рутенська", і що "русский язык" (у розумінні "російський". — *О.С.*) разюче відрізняється від місцевого рутенського і зовсім чужий населенню Галичини[1]. М.Левицький переконував, що "рутенський" або малоруський діалект — гілка праслов'янської мови, а "рутенський народ" — окрема, самостійна частина слов'янського племені[2].

Однак переконати віденське керівництво, а також церковних діячів у необхідності розвивати "рутенську мову" М.Левицькому не вдалося. Згодом він і сам змінив власну позицію, приєднавшись до прихильників пропольської орієнтації.

шались до 1868 р., коли перейшли під управу староств, а 1873 р. почав діяти новий шкільний закон, і управління школою здійснювала Крайова шкільна рада (Матеріали до культурної історії Галицької Руси XVIII — XIX віку.— Львів, 1902.— С.104).

[1] *Филевичъ И.П.* Изъ Исторіи Карпатской Руси: Очерки галицко-русской жизни съ 1772 г. (1848—1866).— Варшава, 1907.— С.23.

[2] Там само.— С.25.

У 1818 р. працювала друга державна шкільна комісія, яка висловилась за навчання у парафіяльних школах головно польською мовою. Члени комісії пропонували селянам навчати дітей польською мовою, залякуючи їх тим, що в іншому разі навчання провадитимуть німецькою мовою, яка для галицького селянина була практично зовсім не зрозумілою.

Окремі галицькі діячі, зокрема Йосип Лозинський, ситуацію, яка склалась із руською мовою, намагались вирішити шляхом переведення кириличного письма на латинське. 1830 року навіть було видано словник, де церковно-слов'янські вирази пояснювали польською мовою. Фактично до 1848 р., тобто до утворення Головної Руської Ради, Й.Лозинський обстоював ідею використання латинського алфавіту в українській мові[1].

У мовній дискусії взяв участь і Маркіян Шашкевич, який відповів Й.Лозинському брошурою "Азбука і abecadło", виданою у 1836 р. польською мовою[2]. В ній автор твердо обстоював кириличний алфавіт.

Новий етап у розвитку народної мови і її вживання у літературному процесі 30-х років XIX ст. пов'язаний з іменами Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького та Івана Вагилевича,

[1] Й.Лозинський уклав граматику руської (малоруської) мови (1845, польською мовою) та рукописний "Буквар" (1838). Видав латинкою збірку пісень та весільних обрядів "Руське весілля" (1835). Згодом відмовився від помилкового погляду на перспективи розвитку української літератури в складі польської й визнав провідну роль для Галичини культури Наддніпрянської України (Див.: *Стеблій Ф.* Лозинський Йосип Іванович // Довідник з історії України: У 3 т. / За ред *І.Підкови* та *Р.Шуста.* — К., 1995.— Т.II. — С.174).

[2] Русалка Дністровая: Документи і матеріали.— К., 1989.— С.4.

які стали будителями української ідеї. У 1833 р. М.Шашкевич, І.Вагилевич і Я.Головацький уклали рукописну збірку "Син Русі", яку пронизувала ідея служіння Вітчизні, а у 1836 р. відважились на відповідальний крок, виголосивши вперше в окремих львівських церквах проповіді українською мовою[1].

У тому ж 1836 р. М.Шашкевич та його однодумці підготували збірку "Русалка Дністровая" і планували її опублікувати. Я.Головацький повідомив, що така можливість є у Буді. 1837 року "Русалка Дністровая" була надрукована великим для того часу тиражем — 1000 примірників. Однак, довідавшись про видання русинської книжки, ректор семінарії Венедикт Левицький домігся її арешту. Тираж було затримано у Відні, проте близько 200 примірників "Русалки Дністрової" вже розійшлися.

Видання стало важливою подією — у галицьких українців з'явилася перша друкована народною мовою книжка.

У 40-х роках відбуваються певні зміни, пов'язані з широким використанням руської мови у народних школах. Ініціатором переведення навчання в школах на руську мову[2] та відкриття нових шкіл став відомий громадський діяч Галичини Михайло Куземський. Завдяки його діяльності у 1843 р. вже працювала 921 руська школа[3].

---

[1] До цього часу проповіді виголошувалися польською мовою. Виняток становила, на думку окремих дослідників, церква св.Миколая.

[2] Михаилъ Куземской, очеркъ его жизни и прощальное слово яко памятник его деятельности для блага Галицкой Руси.— Львів, 1866.— С.9.

[3] Загальна українська енциклопедія: У 3 т. — Львів; Станіславів; Коломия, 1930—1933.— С.863.

Назагал можна твердити, що національно-культурні процеси, які охопили Галичину у 30—40-х роках стали у майбутньому основою витоків української національної ідеї, засвідчивши національно-етнічне відродження галицьких українців. Водночас процес пошуку "руськості", "русинства" вів і до іншого напрямку, який в майбутньому стали називати москвофільством[1].

В історичній науці переважає думка, що москвофільство спочатку з'являється як мовно-літературна течія. Першими його ознаками були поява та вживання і пропаганда російської мови, захоплення російською літературою, зацікавлення культурним життям Росії[2].

---

[1] Дослідники О.Аркуша та М.Мудрий назвають цю течію русофільською. На їхню думку, не було прямого зв'язку представників цієї течії з офіційною Росією впродовж XIX ст., і цей зв'язок виявився у незначної кількості галицьких політиків лише на зламі XIX — XX ст. Водночас дослідники виділяють у русофільстві такі напрями: 1) *старорусини* —для означення певної генерації українських галицьких діячів, яку відрізняв від народовців специфічний світогляд; 2) *русофіли* — для підкреслення панруських настроїв серед більшої частини представників цієї генерації; 3) *москвофіли* —для означення групи осіб старорусинського кола, які орієнтувалися не на панруський простір, а власне на Росію, чітко бачили різницю між Україною і Росією, але заперечували її // *Аркуша О., Мудрий М.* Русофільство в Галичині в середині XIX — на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів: Вид. центр ЛНУ ім.Івана Франка, 1999.— Вип.34.— С.234.

[2] У вітчизняній історичній літературі немає єдиної думки щодо часу виникнення москвофільства у Галичині. Володимир Гнатюк пов'язує появу москвофільства в Галичині з 1830 р., точніше з першим виданням на західноукраїнських землях оди М.Державіна "Бог", яке здійснив відомий історик того часу Д.Зубрицький (сам по собі цей факт не є дуже визначним, але він свідчить про симпатії до Росії у певної частини місцевої інтелігенції). Переважна більшість дослідників схиляється до думки, що москвофільство зародилося в Галичині на рубежі 30-40-х років минулого століття (Історія суспільних рухів і політичних партій в Україні (XIX ст. — 1920 р.).— Львів: Ред.вид.відділ Львів. ун-ту, 1993.— С.17.

Ідейним підгрунтям формування москвофільства на західноукраїнських землях стали ідеї панславізму, одним із ідеологів яких був професор московського університету Михайло Погодін. Російський вчений у 30—40-х рр. відвідав Львів, де серед інших галицьких громадсько-культурних діячів особливо тісно зійшовся із Д.Зубрицьким. У 1839—1840 рр. Зубрицький очолював неформальне зібрання прихильників об'єднання з "Великою Руссю", яке згодом дістало назву "погодінської колонії". В групу входили галицькі інтелігенти Б.Дідицький, І.Гушалевич та ін.

Вже в 30-х роках XIX ст. Д.Зубрицький став прихильником єдності "руського" народу, під збірним поняттям якого він розумів росіян і українців Російської імперії, а також українців у складі Австрії[1]. Ознаки цієї "єдності" — русинів у Галичині і росіян у Росії історик шукав на "мовному полі". Витворена москвофілами штучна мова — "язичіє" повинна була відповідати "общерускості" і бути фундаментом мовної спільності "руських" Галичини і "руських" в Російській імперії.

В окремих своїх творах Д.Зубрицький під поняттям "руський нарід" розумів усе слов'янство в Російській імперії (росіян, українців і білорусів). Він стверджував, що "руська мова" має дві вироблені літературні мови: церковнослов'янську і великоруську, а отже, розвивати якусь ще іншу, скажімо, русинську-українську немає потреби. Бракувало у логіці Д.Зубрицького щодо мов чіткого розуміння хоча б того, що москвофіли, відкидаючи русинсько-український мовний проект, самі ж створювали власну

[1] Очевидно, не можна пов'язувати вирішення концептуальної позиції Д.Зубрицького у мовному питанні з одним лише впливом М.Погодіна і з його візитами до Львова.

штучну мову — "язичіє", яка складалася з церковно-слов'янських, російських, українських і польських слів. "Язичієм" писались офіційні документи москвофілів, видавались книги, москвофільські газети.

В одному з листів до М.Погодіна від 1844 р. Д.Зубрицький пропонує йому ознайомитись з малоросійською мовою, яку вживає 13 млн. чоловік. Йдеться про те, що Зубрицький пропонував російському вченому вивчення української мови на рівні етнографічному, образно кажучи, для нього російська мова — це правило, а "малоросійська" — виняток з нього[1].

Однак до 1848 р. москвофільська орієнтація Д.Зубрицького існувала лише в його книгах і не знаходила практичної реалізації на галицькому грунті.

Особливу позицію у вирішенні проблеми руського письма в Галичині займав Михайло Качковський. У громадсько-політичному житті Галичини 40-х років XIX ст. він виступав як меценат молодих галицько-українських діячів і найперше письменства[2].

[1] У 1852 р. учений і літератор Денис Зубрицький, автор "Історії давнього галицько-руського князівства", зневажливо писав про українську мову, що це —"базікання якогось простолюдина пасічника Грицька й пастуха Панька".

[2] М.Качковський походив із родини священика з с. Дубна Ланцутського повіту. Це село було єдиним українським острівком, отож М.Качковський перебував, здебільшого, у польському оточенні. На думку дослідників, національна свідомість прокидається у М.Качковського в час його праці у Самбірському карному суді (1833—1847 рр.). Кошти для меценатства складались із платні, яку отримував М.Качковський, працюючи судовим радником. Жив він надзвичайно скромно, не мав сім'ї, а кошти віддавав початкуючим літераторам (*Андрусяк М.* Нариси з історії галицького москвофільства (з портретами москвофільських діячів).— Львів: Вид-во "Просвіта", 1935.— С.15).

У Самборі М.Качковський спілкувався з молодим священиком Іларіоном Ільницьким, який, навчаючись перед тим у львівській семінарії, приятелював із Маркіяном Шашкевичем. Саме у Самборі М.Качковський опанував кирилицю. Згодом він був переведений на інше місце праці — судовим радником до м.Вісніча у Західній Галичині.

Однак М.Качковський, знаючи кирилицю та перебуваючи під впливом збірки українських пісень Вацлава Залєського та праці "Ruskoje wesile" Йосипа Лозинського, спочатку виступав як прихильник латинського алфавіту в українському письмі. На той час він дотримувався думки, що кирилиця є перешкодою для поширення руських (українських.— *О.С.*) творів серед європейських народів. Проте ситуація, яка склалась на літературному полі, намагання польських літературних і громадських діячів самим "упорядкувати" "руську мову" змінили погляди М.Качковського. Він зрозумів, що прийняття латинського алфавіту, а також таке "виправлення" та "впорядкування" руської мови призведе її до такого стану, коли вже не буде різниці між польською і руською мовами.

В одному з листів до самбірського священика І.Ільницького М.Качковський писав: "... ми тримаймося нашого письма, й хай собі ті, що нашим письмом хочуть писати, трохи праці завдадуть, вивчаючи наше письмо, й хай цим покажуть, що їм на нашій мові залежить. А втім нам потрібна кирилиця й на те, щоб ми в старих книгах засилялися, як би нам у занедбаній мові якого слова недоставало — та ще й на те, щоб, знаючи такі букви, наші селяни не потребували вчитися щойно чужих букв, коли схочуть читати руські книжки"[1].

[1] *Андрусяк М.* Нариси з історії галицького москвофільства ...— С.16.

Аналогічні думки стосовно народної мови М.Качковський висловлював і в листах до Якова Головацького. Особливо високо він цінував книгу Антона Могильницького "Скит Манявський". М.Качковський вважав, що "...цей твір наші вчені при його, всі мої надії переходячії совершенности, й чисто народному характері, так зимно приняли й замість представляти його високу цінність у належному світлі — про нього як би забули. Мала ж би незгідність його із засадою, щоб триматися вживаної серед нашого народу мови й мертвою старослов'янською мовою засилятися тільки в конечній потребі — бути причиною цього?"[1]

М.Качковський настільки цінував цей твір, що коли Б.Дідицький і Я.Головацький звернулися до нього за фінансовою допомогою для видання антології російських письменників, то він поставив умову, щоби на вступних сторінках цієї збірки був уміщений "прекрасний вступ до Скиту Манявського"[2].

"Весна народів" 1848-го року посилила рух за демократичні революційні перетворення у низці європейських держав. Не обминули ці процеси і Австрію.

19 квітня 1848 р. представники українського духовенства у Львові вручили губернатору петицію на ім'я імператора з такими вимогами: ввести в школах і діловодстві установ Східної Галичини руську (українську) мову, забезпечити русинам (українцям) доступ на всі посади та зрівняти в правах духовенство всіх віросповідань.

Загальне піднесення соціальних та національних протестів у державі спричинилось до

[1] Цит. за: *Андрусяк М.* Там само.— С.17.

[2] *Андрусяк М.* Нариси з історії галицького москвофільства ...— С.18.

того, що три мільйони галицьких селян стали вільними внаслідок того, що 22 квітня 1848 р. цісар оголосив про скасування панщини. 2 травня у Львові було засновано Головну Руську Раду на чолі з єпископом Г.Яхимовичем. Друкованим органом ГРР була газета "Зоря Галицька", яка виходила українською мовою з травня 1848 р. тиражем 4 тис. примірників (для того часу це був досить великий тираж). Редактором газети став Антін Павенцький.

ГРР представляла українське населення Східної Галичини у центральному уряді, і в її завдання, серед інших, входило вирішення національно-культурних проблем у таких головних напрямах: 1) виховання "почування народності", тобто національної свідомості; 2) забезпечення прав і підтримка греко-католицької церкви; 3) організаційна робота у галузі освіти, розвитку української мови, національної культури загалом; 4) гарантування конституційних прав галицьким русинам-українцям.

ГРР виробила програму, зокрема в галузі українського шкільництва, подану представниками Ради намісніку Галичини графу Францу Стадіону, з вимогою ведення навчання українською мовою у початковій, середній і вищій школах[1]. Губернатор надіслав до Відня вручену йому петицію ГРР, і австрійський уряд обіцяв задовольнити основні вимоги русинів.

Питання, якою має бути літературна мова і мова навчання русинів, обговорювали у Львові також і на Соборі Руських учених у 1848 р. Йосип Лозинський, Рудольф Мох, Теофан Глинський висловлювались за фонетичний правопис[2].

[1] *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців. 1848–1914.– Львів, 1926.– Т.1.– С.17.

[2] Азбучна війна тривала і на початку 80-х років XIX ст. Вона відбивала і те політичне протистояння, яке існувало в

На з'їзді також вирішувалось питання створення культурно-освітньої організації "Галицько-Руської матиці", і гостра дискусія розгорнулася над проблемою, якою мовою видаватимуться твори цього товариства. Досягти якоїсь однієї думки не вдалося, проте більшість членів "Матиці" на початку утворення цієї наукової організації обстоювали народну мову.

Особливо невиразні і плутані думки з приводу мови висловлював крилошанин Антін Петрушевич. Його позиція зводилась до того, що мова Москви, це не є мова тільки Москви, а це чиста, вироблена руська мова. Що ж до народної російської мови, то, — на його думку, — такої писемної мови ніколи не було і немає, а отже, народна мова росіян суттєво відрізняється від їхньої письмової мови. А.Петрушевич твердив, що русин зовсім не розуміє мови москаля. Мало того, він висловлював зовсім абсурдне твердження, що для неосвіченого росіянина його писемна мова незрозуміла, і що тільки "родовитий" русин без допомо-

українському русі між народовцями та москвофілами. Однак, як вказує проф. С.А.Макарчук, до початку 80-х років у старорусинському таборі, рівно ж, як і в народовському, ще досить сильними були прагнення до політичного сконсолідування обох течій, незважаючи на азбучну війну. Москвофіл Гумецький, згадував з цього приводу: "Ми тоді (1882 р.– *Авт.*) не вживали ні в пресі, ні в розмовній мові російської літературної мови, говорили і писали на малоруському галицькому наріччі". Хоч інший москвофіл др. Хиляк стверджував, що "...молодий Дудикевич — предтеча нашого відродження, розрубав гордіїв вузол і перший в застінках галицького косноязичія дерзнув заговорити на повнозвучній загальноросійській мові ("полнозвучном общерусском языке"). Однак протоколи річних зборів "Общества им. М.Качковского" не дають підстави вважати, що чиста російська мова мала помітний вплив на зміну мовної практики у москвофільському середовищі (Див.: *Макарчук С.* Москвофільство: витоки та еволюція ідеї (середина XIX ст. — 1914 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1997.– Вип. 32.– С.91).

ги граматичних наук може її докладно читати і розуміти. За А.Петрушевичем, "Москва здавна насичує свою літературу творами людей із над Дніпра та Буга й тим самим що раз більше очищує письменну мову з напливу московщини та болгарщини, що коли б русини Галича і взяли за основу письменної мови свій говір, то, виробляючи далі той свій народний говір, вони неминуче нарешті зійдуть на т. зв. російську письменну мову[1]. Тобто розвиток народного говору у Галичині все одно з часом приведе до "російської письменної мови" — відтак до сучасної йому російської мови[2].

Разом з тим у 1848 р. у Галичині перед українцями постало не лише питання про їхню мовну визначеність, а й про національну самоідентифікацію. Водночас "Весна народів" активізувала як український національний рух, так і розвиток москвофільства серед українців Галичини.

Цілком логічною видається думка, що національний рух галицьких русинів уже з 1848 р. поєднував у собі кілька різних національно-політичних орієнтацій — пропольську, проросійську, українську і австро-русинську, і що перевага тієї чи іншої течії у громадсько-політичному житті визначалася як самим характером руху цих течій, так і просто світоглядом окремих діячів[3].

[1] Див.: *Андрусяк М.* Нариси з історії галицького москвофільства ... — С.11.

[2] Див.: *Ісаєвич Я.* Петрушевич Антін Степанович // Довідник з історії України: У 3 т. / За ред. І.Підкови та Р.Шуста. — К., 1995. — Т.ІІ. — С.357.

[3] Докладніше див.: *Турій О.* Національна та політична орієнтація греко-католицького духовенства в 1819—1859 рр. (до генези москвофільства) // Матеріали засідань історичної та археографічної комісій НТШ у Львові (лютий 1992 р. — жовтень 1993 р.). — Львів, 1994. — С. 50.

Кульмінацією національних вимог ГРР стали заяви її керівників 9 червня 1848 р. до австрійського імператора з вимогою поділити край на дві автономні національні провінції — Східну (українську) і Західну (польську). Ідея національного розмежування Галичини активно обговорювалась у середовищі українців-русинів[1]. Однак назагал вона була по-різному сприйнята в українському таборі. Не всі українські діячі стояли на позиції священика В.Подолинського. Редактор часопису "Дневник Руський", органу Руського Собору, Іван Вагилевич виступив проти поділу Галичини, вважаючи, що це приведе до полонізації українського населення в Західній Галичині, де українці перебували у меншості, а крім того поділ Галичини "послабив би відпорність українського населення у процесі германізації"[2].

Проти українського національного руху в Галичині широку кампанію розгорнула Централь-

[1] У 1848 р. у Сяноку була надрукована брошура священика Василя Подолинського "Слово перестороги", де автор виступив речником політичної незалежності, визволеної з-під влади обох імперій України.

[2] Позиція І.Вагилевича була зумовлена тим, що він входив до Руського Собору, діячі якого рішуче виступали проти поділу Галичини на польську та українську частини. Таку лінію цієї організації історик Василь Верига пояснює тим, що утворений 23 травня 1848 року Руський Собор на чолі з князем Левом Сапігою, хоч і називався "руським", фактично був полонофільським комітетом. До нього увійшли всі поляки українського походження, які називали себе "русинами". Дослідник виділяє три групи учасників Собору: а) шовінізовані аристократи з князем Володимиром Дідушинським; б) сполонізовані інтелігенти, польські підпільники; в) українські інтелігенти демократичних переконань, що були в опозиції до Головної Руської Ради, де домінували священики (Див.: *Верига В.* Нариси з історії України (кінець XVIII — початок XX ст.). — Львів, 1996. — С. 169).

на Рада Народова, яка виступала за обмежені реформи, за відновлення незалежної Польщі під егідою Габсбургів з включенням до її складу Східної Галичини.

На Слов'янському з'їзді у Празі, скликаному на початку червня 1848 р., було зроблено спробу зблизити позиції українських і польських політичних сил Галичини[1]. Делеґації ГРР, Центральної Ради Народової і Руського Собору після тривалих дискусій 7 червня уклали між собою угоду під назвою "Вимоги українців у Галичині". Угода ґарантувала рівноправність української мови у школах і установах, рівність у правах представників усіх національностей і віросповідань, утворення спільної українсько-польської ґвардії, керівного органу і сейму. Вона створювала певний ґрунт для співробітництва учасників українського і польського національного руху. Проте угода не набула чинності — ігнорувалась вона обома сторонами. В.Подолинський у брошурі "Слово перестороги" критикував беззастережну орієнтацію окремих українських діячів на австрійську монархію і зв'язки з поляками.

Починаючи з середини 1848 р., українські сили розгорнули боротьбу за перетворення Східної Галичини на окрему провінцію, по суті, за її територіальну автономію. Як уже згадувалось, ГРР 9 червня виступила перед імператором з вимогою поділити край на дві автономні провінції: Східну (українську) з центром у Львові й Західну (польську) з центром у Тарнові або Кракові. Місцеві руські ради зібрали серед населення понад 200 тис. підписів на підтримку цієї вимоги. Проте вони наштовхнулися на енергійну протидію з боку Центральної Ради Народової, Руського Собору, а також намісника Галичини.

[1] *Кріль М.* Питання національної самобутності українців Галичини на Слов'янському з'їзді 1848 р. у Празі // Славістичні студії І.— Львів, 1997.— С. 132-138.

Разом з тим діяльність ГРР не варто розглядати як цілком визначену чи революційно-активну, як це про неї склалася думка в радянській та деякою мірою й емігрантській історіографії. Цілком правомірним є твердження професора С.А.Макарчука, що ГРР протягом 1848 р. зайняла нейтральну, почасти вичікувальну позицію щодо відносин між переважно польською Радою Народовою і австрійською адміністрацією в Галичині. Однак уряд відчув суспільно-політичну значущість ГРР[1].

У другій половині 1848 р. ширився на противагу організованій польській національній ґвардії рух за створення української національної гвардії. Були спроби її організації у Львові, Станіславі, Бережанах, Тернополі. В Яворові до української національної ґвардії вступило понад 300 міщан-ремісників і селян. У багатьох селах українська національна ґвардія виникала стихійно.

Губернське управління циркуляром від 16 жовтня 1848 р. категорично заборонило організовувати національну ґвардію в селах, а вже створені без дозволу властей загони наказано було розпустити і, якщо виникне потреба, то й за допомогою військової сили.

У Львів надходили звістки про жовтневі революційні події у Відні. 1 листопада озброєна польська національна гвардія підняла у місті повстання. У центральній частині Львова будували барикади. Та австрійські війська, відкривши ар-

[1] Львів. Історія — населення — культура. Українсько-польська наукова конференція / Тези доповідей та повідомлень.— Львів: Ред.-видав. відділ Львів. ун-ту ім. Ів.Франка, 1994.— С.16.

тобстріл міста, швидко цей виступ придушили. Національна гвардія була розпущена, заборонено всякі зібрання та політичні товариства, закрито всі періодичні видання. 10 січня 1849 р. надзвичайний стан було поширено на територію усієї Галичини.

Зміни відбулися і у столиці. 2 грудня 1848 р. цісар Фердинанд, котрого вважали занадто ліберальним, під тиском обставин змушений був подати у відставку. Цісарський престол обійняв 18-річний архікнязь Франц-Йосиф[1].

4 березня 1849 р. новий імператор Франц-Йосиф видав октройовану (тобто ним дарована — *О.С.*) конституцію, яка урізала декларовані на початку революції демократичні свободи. 8 березня було розпущено парламент. Наступ реакції негативно позначився на національному рухові у Східній Галичині. З ГРР був усунутий юрист І.Борисикевич, який виступив з критикою конституції 4 березня 1849 р. Зрештою, у 1851 р. ГРР було розпущено.

А проте діяльність ГРР мала велике значення для культурно-національного піднесення українства Галичини. На 1850 рік у краї вже налічувалось понад 1500 народних шкіл з українською мовою викладання. Цісарським декретом від 1848 р. у Львівському університеті засновано кафедру української мови, яку очолив Я.Головацький[2]. Саме в 1848 р. виникла у Коломиї

[1] Зміна цісаря не зупинила угорського національного руху. У квітні 1849 р. було проголошено Угорську республіку, а першим президентом обрано Ласло Кошута. Російський цар Микола I запропонував австрійському трону свою військову допомогу для розправи з угорським рухом. У червні 1849 р. російські війська, пройшовши через Галичину, увійшли на територію Угорщини. Головні сили угорців були розгромлені, а Ласло Кошут із частиною війська відійшов до Туреччини.

[2] Див.: *Головацький Я.* Исторический очерк основания галицко-русской Матицъ и справозданье первого собору ученыхъ и любителей народного просвещения.— Львовъ, 1850.

перша хата-читальня, організована силами місцевої інтелігенції. Вона стала початком широкого просвітительського руху серед галицького селянства. Микола Устиянович та Іван Жуківський упродовж 1848—1849 рр. уклали правопис української мови. Коломийський громадський діяч Іван Озаркевич організував театральний гурток, який розпочав свою роботу, знову ж у 1848 р., з постановки п'єси "Наталка Полтавка" І.Котляревського. Науково-просвітницька організація "Галицько-Руська Матиця" у 1848 р. розпочала видавати дешеві книжечки для українців. Австрійський цісар Франц-Йосиф зробив ще один крок для підтримки українських сил — передав під будову національно-культурного центру згарища університетського будинку і ділянку землі навколо нього. І, нарешті, галицькі русини взяли участь у слов'янському з'їзді у Празі в червні 1848 року, де на повен голос заявили про свою етнічну русинсько-українську самобутність. Теоретично їхня позиція зводилася до положення, що існує українська нація, яка піднімається до розуміння свого місця серед інших народів австрійської держави, що ця нація бачить своїм завданням розвиток національної освіти, науки, усіх напрямів культурного життя. Отже, цей період став найвищим піднесенням національного відродження українців Галичини першої половини XIX ст.

Водночас 1848 рік став переломним для національного самовизначення українців Галичини. Почуваючи себе "русинами", вони почали "переходити" на "руськість"[1]. Однак цей перехід вони розуміли по-різному: одні, як це зробив Василь Подолинський, стали засновниками українського національного табору, інші — як у

[1] "Почування народності" — виховання національної самосвідомості — одне із завдань Головної Руської Ради.

випадку з Богданом Дідицьким — у майбутньому стали москвофілами. Б.Дідицький так пояснював свій перехід на "руськість": "Під поняттям "Русь" я уявляв собі в тих часах (1848 р.), як це уявляла собі найбільша частина нововідроджених наших тогочасних русинів, тільки південну або Малу Русь з її старинними столичними городами Києвом і Галичем, а північну, Велику Русь, ми вважали, правда — за споріднену нам усеслав'янським походженням, але ж мало що не так само за не свою, як не своя була для нас і ближча до нас сусідка, теж слов'янська Польща. І ще ж до того цю північну Русь іздавна називали в нас загально "Москвою"[1]. Тобто ідея "руськості" в кінці 40-х рр. XIX ст. все таки входила у вжиток через сприйняття спорідненості із "Малою Руссю", тобто Наддніпрянською Україною. Більше того, ГРР у Львові проголосила національну єдність галицьких українців із наддніпрянськими. В основі цього положення лежали висновки Михайла Гарасевича про етнічну єдність русинів Галичини з населенням Волині, Поділля, Київщини та інших українських територій[2].

Показовим у цьому плані є і те, що керівники ГРР відкидали спроби російських дипломатичних посланників в Австрії вплинути на "руську" ситуацію у Галичині. Михайло Куземський, який замінив на посаді голови Ради Яхимовича, заявив протоєрееві при російському посольстві у Відні М.Ф.Раєвському, з діяльністю якого власне була пов'язана русофільська пропаганда серед слов'янських народів Австрії, щоб російський уряд займався справами своїх підданих, котрі перебувають у кріпацтві, а не втручався у справи австрійських українців[1]. Це не був реверанс у сторону австрійського уряду, а позиція, що відбивала справжню ситуацію у ГРР.

Суспільно-політичні умови, що склались у Галичині в 1848 р., сприяли розвитку українсько-русинського національного руху. Такий стан зберігався протягом 1848-1851 рр.

Однак не можна стверджувати, що ситуацію, яка була у 1848 р., використовували лише ті руські сили у Галичині, які стояли на національній українській платформі. На думку М.Адрусяка, внаслідок революційних змін у Австрійській державі 1848—1849 р. польські аристократичні кола та польська інтелігенція Галичини тимчасово опинилися в рядах змовників проти цісаря і виявились ненадійним партнером віденського двору. Такі обставини були використані в українському таборі як русинами-націоналістами, так і русинами-москвофілами[2], які намагалися заповнити цю нішу в проавстрійських колах. Як перші, так і другі виступали в ролі надійних австрійських патріотів. Така ситуація особливо зміцнила позиції старшої генерації греко-католицького духовенства.

Та наслідки революції 1848 р. і зміни, що сталися у суспільно-політичному житті Галичини, викликали розчарування як серед русинів національного напряму, так і москвофільського, а звідси — орієнтація певної частини галицького населення на Російську державу[3] і початок

[1] Цит. за: *Головацкий Я.* Исторический очерк основания галицко-русской Матицъ... — С. 9-10.

[2] Див.: *Сухий О.* Галичина: між Сходом в Заходом. Нариси історії XIX — початку XX ст. 2-е видання, доповнене. — Львів, 1999. — С.22.

[1] *Андрусяк М.* Нариси з історії галицького москвофільства ... — С.10.

[2] Там само. — С.7.

[3] Зміни, які відбувались в Австрії і Галичині, зокрема, об'єктивно сприяли тому, що у середовищі галицьких русинів чимраз помітнішою стає їхня орієнтація на сусідню

праці окремих політичних діячів для вироблення "русской" свідомості[1]. Безумовно, що ця зорієнтованість підкріплювалась і тими зв'язками, які існували між українцями Галичини та підросійської України. У москвофільстві звинувачували таких громадських діячів, як Григорій Яхимович, Михайло Малиновський, Яків Головацький[2] та ін. Про антиавстрійську спрямованість москвофільського руху першими у Галичині заговорили в польських політичних колах[3].

Росію. Росія розглядалася ними як держава, яка підтримує слов'ян, а отже, може стати опорою і для русинів. Змінювали орієнтацію на Росію і заходи нового намісника Галичини А.Голуховського, який відкрито почав підтримувати польські сили в краї. Більше того, А.Голуховський втрутився у справу вирішення австрійським урядом вимог ГРР. Як наслідок, вимоги не були підтримані австрійським урядом, а ГРР після двобою із намісником А.Голуховським була розформована у 1851 році. Напевно, ця подія посіяла найбільшу зневіру у власні сили серед галицької русинської громадськості. Стало зрозумілим, що офіційний Відень при вирішенні галицьких справ тепер буде орієнтуватись на польські політичні кола провінції.

[1] Див.: *Орлевич І.* Ставропігійський Інститут у Львові (кінець XVIII — 60-і рр. XIX ст.).— Львів: Логос, 2000.— С.8.

[2] Перехід Я.Головацького на нові позиції був викликаний як загальнополітичною ситуацією відкритого нехтування галицькою адміністрацією русинських вимог, так і кардинальною зміною ставлення віденських урядових кіл до русинів Галичини. Проте був ще один чинник впливу на Я.Головацького — ним виступала наукова і політична діяльність Дениса Зубрицького. Авторитет Д.Зубрицького у наукових колах Європи і у самій Росії був вагомим. Його твори друкувалися багатьма мовами і фактично виглядало так, що лише Д.Зубрицький репрезентував галицьку русинську інтелігенцію, русинську гуманітарну науку поза межами Галичини і Австрії.

[3] Зокрема, свого часу поляки прихильність Маркіяна Шашкевича до Росії вбачали у тому, що він прибрав собі друге слов'янське ім'я "Руслан" (ототожнювали це ім'я з Russland) // *Андрусяк М.* Нариси з історії галицького москвофільства...— С.8.

Однак справа не обмежувалась лише розмовами про російську орієнтацію в кулуарах. Проти окремих діячів висувались звинувачення у державній зраді Австрії і їх притягали до відповідальності у судовому порядку[1].

Як політична течія москвофільство сформувалось у 50-х роках XIX ст. Його появу на галицькому ґрунті польський історик Л.Василевський пояснював такими причинами: по-перше, недостатністю національного почуття в тієї жменьки галицької інтелігенції, яка в 1848—1866 рр. представляла "Русь" як відмінну цінність; по-друге, специфічністю аристократизму тієї інтелігенції, що підкресленням своєї соціальної приналежності до великої державної нації прагнула компенсувати слабкість національної та політичної свідомості місцевого соціального грунту; по-третє, розчаруванням австрійською державністю; по-четверте, дієвою російською урядовою пропагандою[2].

Історик С.А.Макарчук до вищезгаданих причин додає ще дві — почуття історико-етнічної близькості західних українців, як і всіх україн-

---

[1] Ще у 1842 р. у Відні проти брата Якова Головацького — Івана була порушена поліцейськими властями справа, де зазначалось: "... ми довідались, що російська влада має в Галичині значну партію, і поміж поляками, але головно серед русинів (як от: Малиновський, Литвинович, якийсь Ясінський, дідич у Коломийському окрузі і старшина Ставропігійського інституту й інші) — одних тягне туди братня мова, письменство, під покрівцем руського всеслав'янства, других — віра й обряд, а третіх в'яже, може, таки безпосередньо російська влада своїми емісярами — рублями". Відомо, що справу проти Івана Головацького поліція порушила за доносами польських діячів Генрика Богдановського, Дмитра Мохнацького, Мартина Лапчинського, адвоката Томи Райського // *Андрусяк М.* Нариси з історії галицького москвофільства...— С.8.

[2] Історія суспільних рухів і політичних партій в Україні ...— С. 17-18.

ців, з російським народом та тотожність домінуючої у XIX ст. етнічної самоназви галицьких українців — русини, руські і росіяни — "русские"[1].

Український громадсько-політичний діяч В'ячеслав Будзиновський, аналізуючи причини розвитку москвофільського руху в Галичині, вказує, що його поширенню сприяла також і пропольська політика австрійського уряду, яка виявилась в кінці 50-х — на початку 60-х років XIX ст. Водночас В.Будзиновський відкидає думку, що перехід у русофільський табір відбувався завдяки фінансовій підтримці цього руху з боку Росії. **"Русофіли в народних масах не за рублі відступили від української думки національної!** Рублі дістають лише деякі агітатори русофільства, спеціально русофільська преса, щоби, не грішми, а видаваними за сі гроші часописами, брошурами і маніфестаціями скорше притягати до себе, організовувати і держати в купі тих, котрих **австрійська політика** пре в російський табор"[2]. Називаючи русофільство "домашнім промислом" Австрії, В.Будзиновський виводить етапи його розвитку із аналізу польсько-української політики віденського уряду. Коли Австрія у 30—40-х роках заявила, що її "розвиток польського елементу на Руси є миліший, ніж розвиток елементу руського", тоді з'явились початки цього руху. І пов'язувати його початок не слід з особою М.Погодіна, тому що поява самого московського професора в австрійській Галичині — це наслідок її становища, а отже, австрійської політики щодо русинської національності. І, нарешті, коли у 60-х роках

[1] Історія суспільних рухів і політичних партій в Україні... — С.18.

[2] *Будзиновський В.* Москвофільство, його причини і теорії. — Львів: Друк. "Діла", Б.р.в. — С. 18-19.

офіційний Відень відкрито почав підтримувати польські сили у Галичині, то "русофільство піднесло у нас нагло голову і захопило досить широкі круги нашої суспільности.."[1]

У середині 50-х років XIX ст. у політичних колах Галичини почали жваво обговорювати російське питання. Йшла Кримська війна (1853—1856), де у двобій з Росією були втягнуті головні європейські держави. Дехто з галицьких політиків пророкував військове зіткнення Австрії з Росією. У Галичині почастішали випадки арештів австрійською владою руських священиків за їхню прихильність до Росії. М.Качковський, що перебував тоді у Західній Галичині у містечку Віснич, у листі від 14 червня 1854 р. писав до Я.Головацького: "Прихильність до російського народу могла б бути простима тільки з огляду на одне походження й однакове письмо та подібну мову. **Одначе стремління й навіть прихильність до Росії галицьким русинам тільки пошкодити може. Коли зважимо, що в Росії аристократія та підданство, а наш народ ані першої, ані другого немає, то треба бути ворогом нашого народу, щоб тягти до Росії"**[2]. Така політична позиція автора, висловлена ним у листі до Я.Головацького, та й в інших заявах, ставить під сумнів поширену думку, що М.Качковський був одним з організаторів москвофільського політичного напряму.

На думку багатьох дослідників, виокремлення москвофільства як політичного напряму припадає на 60-ті роки XIX ст. Це був період значних конституційно-державних змін, які відбувалися в імперії Габсбургів.

[1] *Будзиновський В.* Москвофільство, його причини і теорії. — С.18 — 19.

[2] Цит. за: *Андрусяк М.* Нариси з історії галицького москвофільства... — С.8.

Введення у 1867 р. конституції в Австрії проходило в умовах, коли український національний рух був значно ослаблений. Якщо у 1848 р. українці-русини Галичини обстоювали власні національні інтереси через ГРР та численні місцеві ради і їхня позиція була відчутною в Австрійській державі, то на початку 60-х років ситуація змінилася. Після розпуску ГРР русини-українці Галичини зневірилися у власних силах і у можливості належного потрактування їх з боку австрійського уряду.

Водночас вагомою силою виступали представники москвофільського напряму. Свідченням зростання авторитету москвофілів серед українського населення були вибори 1861 р. до Галицького сейму. Майже всі сеймові мандати від Східної Галичини (46) належали москвофільським представникам. До сейму увійшли Михайло Качковський та Іван Наумович.

Однак, будучи єдиними представниками русинів у сеймі, галицькі москвофіли програли у 60-х роках дві важливі речі: вони не працювали над політичною організацією українства в краю у його політичній боротьбі з польськими силами, а також вони дуже кволо обстоювали власну національну позицію перед австрійським урядом. Втрачено було дуже важливий момент з погляду нової політичної ситуації в Австрійській державі. Саме в той час приймали конституцію 1867 р., ухвалювали найважливіші краєві і державні закони. Прийняття цих законопроектів у формулюванні, вигідному польським силам, створювало їм умови для майбутнього панування над українцями. Отож, українці усувалися від активного адміністративно-політичного життя у Галичині, від можливості участі в управлінських органах.

Зміни, що відбулися в українському таборі у 60-х роках XIX ст., призвели також і до того, що значна частина інтелігенції покидала український табір і переходила на позиції москвофільства[1]. Окремі з них групувались навколо виразника ідей староруського напряму, яким був літературно-політичний часопис "Слово" (1861 – 1887). Першим редактором "Слова" був Б.Дідицький. Сам він писав "языком высшего слога", однак на сторінках часопису часто вміщував твори наддніпрянських письменників, галицьких поетів та прозаїків, написаних у народному дусі[2].

Активізація москвофільського руху у 60-х роках XIX ст. була зумовлена ще й остаточною втратою українсько-русинськими силами надій на підтримку австрійського двору у їхньому протистоянні з поляками. Знову піднімається українськими послами у сеймі питання поділу Галичини на українську та на польську частини. Засідання сейму у 1866 р. показали, що це питання ніколи не здобуде для свого вирішення сеймової більшості та водночас воно не буде підтримане і центральним австрійським урядом.

Громадсько-політичне життя Галичини сколихнули та викликали ще більшу зневіру українського населення у полагодженні власних національних справ у краї місії єзуїтів і "змартвихвстанців". Ці місії розцінювались українською громадськістю як польський наступ на греко-католицький церковний обряд.

У відповідь на діяльність єзуїтів та "змартвихвстанців" серед греко-католицького духовенства розпочинається рух за чистоту греко-

[1] *Баран С.* Наша програма і організація. Програма і організація української національно-демократичної (народної) партії. – Львів: Друк "Діла", 1913. – С.7.

[2] Історія суспільних рухів і політичних партій в Україні... – С.18-19.

католицького обряду, який очолив священик Іван Наумович[1].

Цей рух греко-католицьких священиків був помічений у Росії, і царський уряд вирішив ввести православну віру у сусідній до Галичини Холмщині[2].

Оскільки у 60-х роках XIX ст. політичне місце галицького українського суспільства в Австрії залишалось невизначеним, то в умовах безнадії на підтримку українців з боку цісарського двору у Відні вони почали сподівались на майбутні зміни у краї, пов'язуючи їх з офіційним Петербургом.

Уже у 1866 р. на сторінках "Слова" Б.Дідицький заявив про "один руський народ", який проживає на території від Сяну до Амура. А думку Б.Дідицького "про один народ" розвивала брошура "В адін час научіться малорусіну по вєлікорусскі" ("За годину навчитися українцеві [розмовляти] по російськи").

С.А.Макарчук стверджує, що виразно перехід окремих представників українського табору

[1] Іван Наумович (1826–1891) – в молоді роки виступав як прихильник незалежної Польщі. Ставши у 1851 р. греко-католицьким священиком, виступив за очищення обряду від римо-католицьких впливів; був організатором руху за освіту серед селянства; обирався послом до галицького сейму (1861–1866) і віденського парламенту (1873–1879); згодом перейшов на москвофільські позиції, за що був притягнутий австрійським судом до відповідальності у 1882 р.. З часом виїхав до Росії, де прийняв православну віру і помер у 1891 р. (був отруєний у Новоросійську).

[2] Першим кроком до цього мало стати очищення греко-католицького обряду Холмщини. Для здійснення цієї місії на Холмщину були запрошені руські священики з Галичини. Російський двір, виявляючи прихильність до греко-католицького священництва Галичини, вирішував свої далекосяжні цілі переведення Холмщини на православну віру.

на позиції москвофільства, очевидно, відбувся після 1867 р., коли монархія була перетворена в дуалістичну Австро-Угорську державу і коли утвердилась фактично польсько-шляхетська автономія в Галичині (польська мова в управлінні, судівництві, школах). У таких умовах учасники українського національного руху почали шукати сильного покровителя та орієнтуватися на мовно- та історично-споріднену Росію[1].

Разом з тим дослідник С.Баран висловлює думку, що москвофільський рух у 60-х роках XIX ст. не був ще партійно оформленим, а існував як суспільна течія, бо в Росії у цей час ніхто не займався політичною організацією мас. Зрештою, така політична організація мас була заборонена[2].

З початком 60-х років москвофілам довелося вступити в змагання з "молодим поколінням" за вплив на галицьке суспільство. У цей час група молоді – В.Шашкевич, Ф.Заревич. К.Климович, Є.Згорський, К.Горбаль та інші заснували у Львові Галицьку громаду. Саме її учасники були народовцями, які стояли на національному ґрунті, виступали за єдність українських земель, обстоювали живу народну мову. Згодом громади на зразок наддніпрянським виникли у багатьох містах Галичини: Тернополі, Бережанах, Станіславові.

Отже, на початку 60-х років XIX ст. посилився розкол національного руху в Галичині на два протилежні табори – "молодих" і "старих", "руських" і "русских" або ж, як ми нині їх називаємо, народовців і москвофілів. Кожна із сторін намагалася довести своє виняткове право

[1] Див.: *Макарчук С.* Москвофільство: витоки та еволюція ідеї (середина XIX ст. – 1914 р.) // Вісн. Львів. ун-ту. Серія історична. Вип. 32., Львів, 1997.– С. 86.

[2] *Баран С.* Наша програма і організація...– С.9.

на заступництво національних інтересів, вказуючи, що саме її ідеї — це ідеї "руських патріотів", а супротивників звинувачувала у відступництві і зраді[1].

На відміну від старорусинського табору, основу якого становили греко-католицькі священики, народовський рух був переважно представлений світською інтелігенцією — студентами, вчителями, письменниками, юристами, дрібними чиновниками. У 1862 р. вийшов перший номер літературного органу народовців "Вечорниці" (1862-1863) під редакцією Ф.Заревича. Однак журнал не проіснував і двох років. Через нестачу коштів занепали й інші українофільські видання в Галичині, що прийшли на зміну "Вечорницям": "Мета" (1863, 1864) за редакцією К.Климковича; "Нива" (1863) за редакцією К.Горбаля; "Русалка" (1866).

В умовах, коли на Наддніпрянській Україні в 1863 р. було введено "Валуєвський циркуляр", який забороняв друкування книг українською мовою, громадівці Російської імперії усвідомлювали необхідність перенести свою діяльність у Галичину, перетворивши її у своєрідний український П'ємонт. Тому в 60-х роках міцніють зв'язки східноукраїнських земель з Галичиною. Важливу роль у цьому процесі відігравав часопис "Правда", заснований у 1867 р. Навколо "Правди" об'єдналися як західноукраїнські літературні сили (Ю.Федькович, І.Воробкевич, О.Партицький), так і наддніпрянські (О.Кониський, М.Старицький, В.Білозерський)[2]. "Правда" стала сполучною ланкою усіх частин

[1] Див.: *О.Турій.* "Українська ідея" в Галичині в середині XIX століття // Україна модерна. 2—3 число за 1997—1998 рр.— Львів, 1999.— С.59.

[2] Див.: Історія суспільних рухів і політичних партій в Україні...— С.19.

українських земель. У 1870 р. її видання припинилось і відновилося лише через 2 роки завдяки грошовим надходженням від київської громадськості. Проте піднесене "Правдою" гасло "всеукраїнства" незабаром зіткнулося з хвилею реакції кінця 70-х років, і в 1880 р. "Правда" знову припинила своє існування.

Однак навіть тоді, коли гурток української молоді і окремі представники інтелігенції старшого віку, які не стояли на москвофільських позиціях, почали працювати для українських міщан і селян, утворили у 1868 р. "Просвіту", вони не могли ще активно втрутитись у галицьку політику[1]. На чолі руського руху в Галичині і далі залишалися москвофіли, названі святоюрцями, оскільки підтримку вони діставали від керівників з кафедральної церкви святого Юри у Львові. Дехто із дослідників вважає, що лише у 80-х роках XIX ст. "Просвіта" почала виходити на перші ролі в українському громадському житті[2]. До того часу суттєво переважали москвофільські об'єднання.

У 1867 р. у зв'язку з тим, що в Австро-Угорщині вийшов закон про товариства, група русинів, що схилялись до москвофільства, спираючись на цей закон, заснувала товариство "Русский народный институт". Згідно із затвердженим у 1869 р. Статутом товариства, за ним закріплювалась назва "Русский народный Институт под названием "Народный Дом" во Львове". Практична діяльність Народного дому була підпорядкована греко-католицькій церкві. На думку С.А.Макарчука, "... клерикалізм діячів Руського Народного Дому перехрещувався з анти-

[1] Див.: *Пашук В.С.* Товариство "Просвіта" у Львові. Статути.— Львів: Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України, 1999.— С.3—7.

[2] *Баран С.* Наша програма і організація...— С.7.

українством, що особливо чітко виявлялося в їхньому ставленні до Тараса Шевченка, твори якого, за їх оцінкою, "ясно указують на презреніе не то католицизма, але на отверженіе уже самой веры христианской!" Заохочуваний Віднем "Русский Народный Институт" виявився розсадником сил антиукраїнства. Промови його членів, видання, програми підопічних навчальних закладів були пройняті ненавистю до українських визвольних ідей, до народорозмовної мови, літератури і культури, до простих людей"[1].

70-ті роки в історії москвофільства позначені активністю І.Наумовича. В 1870 р. у Коломиї І.Наумович та М.Білоус заснували політичну організацію русофільського табору "Русскую Раду", яка проголосила себе спадкоємницею Головної Руської Ради. В 1871 р. "Русская Рада" виробила свою програму, спрямовану проти засилля польської більшості у галицькому сеймі. Серед головних положень цього документа висунуті такі вимоги:

1) зміна виборчої системи з урахуванням того, що більшість населення Галичини становлять "русини";

2) введення "русской" мови в діловодство краю;

3) перетворення львівського університету в "русский".

В 1873 р. москвофіли заклали свій банк "Общее рольничо-кредитное заведе́ние". Проте дуже скоро ця інституція збанкрутувала, хоча для її підтримки надійшла вагома фінансова російська допомога.

[1] *Макарчук С.* Руський Народний Дім // Львів. Історія — населення — культура. Українсько-польська наукова конференція. Тези доповідей та повідомлень. — Львів: Ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 1993. — С. 17.

На противагу народовській "Просвіті" у Коломиї в 1874 р. Іваном Наумовичем засновано "Товариство імені М.Качковського". З одного боку, це свідчило про те, що москвофіли розпочали боротьбу за селянські маси і створили організацію для поширення свого впливу на селянство, а з іншого боку, утворена організація повинна була працювати проти "Просвіти".

Створення організації зумовлено певною модернізацією в москвофільстві. Особливу роль у забезпеченні успіху "Товариства..." мала відіграти і його назва. Прийняття імені М.Качковського, який помер у 1872 р. і відомий був як великий захисник українського народу у Галичині, створювало позитивний імідж новоутвореній організації. До того ж "Товариство" змогло здобути банківські кошти самого М.Качковського, які існували як фундація, призначена на літературні цілі. Сума фонду становила понад 60000 ринських і це відразу створювало нормальні умови для фінансової діяльності, а крім того, М.Качковського так високо оцінювала українська громадськість, що це гарантувало "Товариству" успіх. "Товариство імені М.Качковського" ставило собі за мету: розвивати науку, культуру, прищеплювати працелюбство, виховувати такі якості, як ощадливість, тверезість, формувати "обивательську" свідомість. Тобто здійснити той комплекс завдань, які свідчили про його загальногалицький характер. Водночас у статуті "Товариства" зазначалось, що його члени повинні працювати "задля австрійського патріотизму і всяких чеснот між руським народом в Австрії"[1]. Отже, при всій "руськості" віддавалось належне і офіційній владі.

[1] Слово. — 1874. — 1(13) черв.

Засобами діяльності товариства стали:

1) видання популярних навчальних дешевих книжок релігійного, наукового, господарського і розважального змісту;

2) заснування читалень;

3) публічні лекції "про предмети неполітичні, особливо господарські";

4) заснування товариства тверезості;

5) заснування громадських кас і складів збіжжя[1].

Усі ці завдання говорили про те, що новоутворене "Товариство", незважаючи на його "неполітичну діяльність", мало більш цілеспрямований характер впливу на галицьке суспільство, ніж існуючий "Народний дім".

Новоутворена організація була досить дієвою і мала визначені елементи партійних структур. У "Товаристві" був чіткий поділ членів на дійсних і почесних. Дійсні члени повинні були працювати в організації і підтримувати її грішми або літературною працею. Почесні члени створювали зовнішній імідж організації і нерідко, навіть міжнародно-політичний. Обрання почесних членів відбувалося тільки через голосування на зборах "Товариства". Осіб, що скомпрометували себе "користолюбством" чи іншими непорядними вчинками, виключали з організації.

У рамках нового утворення львівські москвофіли, а також москвофіли околиці отримали дуже чітку і структуровану організацію на відміну від існуючого "Народного дому". "Товариство імені М.Качковського" ввело низку обов'язків, зокрема: щорічні членські внески (до грудня місяця кожного року необхідно було внести 1 з.р.); щороку член "Товариства" повинен був залучити хоч би одного нового члена

[1] Слово.— 1874.— 1(13) черв.

(це означало, що кількість членів мала зростати у геометричній прогресії, однак на практиці це положення не виконувалося.— *О.С.*). Як конкретні завдання ставились також такі вимоги: християнська тверезість; сприяння утворенню читальні; закладання садового господарства (для селян); виведення кращих порід худоби; господарська наука (для селян). Обов'язковим був і певний комплекс етичних завдань: не вживати брутальних виразів і прокльонів; пошановувати права і бути законопослушним; бути прикладом працелюбства, порядку, чистоти, господарювання і ощадливості; заохочення кожного до шкільної та іншої науки[1].

Чітко регламентувались й інші сторони діяльності "Товариства...". Приміром, якщо у місцевості було вже 12 членів організації, то вони мали право на організацію читальні. Особлива увага зверталась на видавничу діяльність "Товариства". До найменших деталей було описано у статутах організацію видавничої діяльності: принцип оцінки рукописів і рекомендація їх до друку; друкування і розсилка літератури; прибутки і видатки в процесі друку і продажу видань; ведення кореспонденції з читальнями і окремими особами.

На чолі "Товариства" стояв протектор, якого обирали загальні збори. У проведенні загальних зборів зберігався певний елемент фетешизму: зібрання відбувалися кожного року в день смерті (8 серпня) Михайла Качковського і кожного року в іншому місті Східної Галичини.

Детально було визначено у статутах процедуру голосування; організацію засідань; обрання керівництва; відзначення та нагородження членів, а також фінансову діяльність "Товариства".

[1] Слово.— 1874.— 1(13) черв.

Первісно "Товариство" виникло як організація, далека від Львова, і суто селянська, яка мала дбати про освітній рівень селянина, для якого призначались "популярні, тобто простонародні повчальні й дешеві книжки про релігію, моральність, усяку науку, господарство, та повісти забавні й веселі".

Однак популярність самих видань — це лише один бік справи. Принциповим є те, якою мовою були написані ці книжки.

З цього приводу І.Наумович писав: "Аби простий чоловік переймив яку небудь науку, — то йому писати треба такою мовою, якою він сам говорить, бо високовченої мови він не зрозуміє. Тимто люди наші злюбили собі наші коломийські газети, що пишуть просто, не конечно чистим русским язиком, а таким, щоб і мала дитина порозуміла, і з того користь мала"[1]. Йдеться тут про те, що у 1871-1876 рр. І.Наумович видавав у Коломиї місячний часопис "Наука", де публікував для селян статті на господарські теми. Що ж до "чистого русского языка", то І.Наумович мав на увазі тодішній "язик вищого слога", тобто "язичіє".

Після перенесення у 1876 р. "Товариства імені М.Качковського" до Львова його видання виходили поперемінно — то чистою народною мовою, то "язиком вищого слога". Вони були друковані "гражданкою" (перші книжки "Просвіти" надруковані здебільшого кирилицею)[2]. Народне письмо і простий виклад І.Наумовича захоплювали читачів. Успіх москвофільського "Товариства" зумовлений також і тим, що воно не завжди діяло чесними засобами, зокрема поширювало серед населення плітки, ніби "Просвіта",

[1] *Андрусяк М.* Нариси з історії галицького москвофільства... — С.43.

[2] Там само. — С.42-43.

де головував у 1873—1876 рр. Володислав Федорович є "панське" товариство, а "Товариство імені М.Качковського" — "селянське".

Дослідник М.Андрусяк зазначав, що "Товариство" до початку 90-х років XIX ст. активно використовувало українську національну атрибутику. Так у 1891 р. на "Народному домі" у Львові в період проведення засідання москвофільського товариства був вивішений синьожовтий прапор[1].

У перші роки існування "Товариства" з ним підтримували зв'язки відомі українські діячі М.Павлик та М.Драгоманов. М.Павлик, перебуваючи на перших зборах "Товариства" у Коломиї, писав, що його "втішив трохи Наумович, що по-людськи заговорив до хлопів і про хлопів"[2]. Мало того, на других зборах "Товариства" (1875 р., Галич), де був присутній і М.Драгоманов, М.Павлик висунув ідею "зладити св. Письмо до потреби народу в Галичині". Йшлося про видання Біблії українською мовою. Ця думка не була прийнята москвофільським оточенням. Не пориваючи стосунків із "Товариством", М.Павлик мав намір виголосити реферат на чергових загальних зборах (1876 р., Стрий) "До чого письменство", про що радився із М.Драгомановим[3].

Секретарем львівського "Товариства" у 1876 р. був Антін Дольницький, котрий листувався з М.Драгомановим і узгоджував з ним, які книжки перекладати для "Товариства". М.Павлику ж він пояснював, що уникає у своїх писаннях слів "Україна", "український" проти сво-

[1] *Андрусяк М.* Нариси з історії галицького москвофільства... — С.43-44.

[2] Там само. — С.44.

[3] Там само. — С.74-75.

го переконання, щоби галицька публіка не злякалась цих слів.

Безумовно, у 70–80-х рр. XIX ст. у "Товаристві" працювали і люди, котрі не заперечували окремішності українського народу від російського, а інколи висловлювали прихильність до народовецького напряму. Це стосується священика В.Давидяка, та й самого І.Наумовича.

Як згадувалось вище, кількість членів "Товариства" зростала швидко, тому що це була одна із статутних вимог. На лютий 1877 р. організація охоплювала 5596 членів[1].

В одній із статей у газеті "Слово" під заголовком "Чи спасуть нас наші сили?" автор розмірковує над тим, чи це значна цифра (така кількість членів. — *О.С.*) для Галичини і доходить висновку, що ця цифра свідчить про життєвість "Товариства...", бо 6000 членів — це 1/5% тримільйонного народу русинів у Галичині[2]. Звичайно ж, цифра не була переконливою, бо охоплювала незначну кількість учасників як для тримільйонного населення.

Кількість членів організації зростала і в ході проведення загальних зборів. Збори супроводжувалися відповідною активізацією роботи організації і прийняттям нових членів на місцях. Відбувалися такі зібрання раз на рік: у Львові (1876, 1877, 1882, 1891), Коломиї (1874, 1880, 1887), Галичі (1875), Стрию (1876), Перемишлі (1878), Станіславові (1879), Золочеві (1881), Дрогобичі (1883, 1888), Тернополі (1884, 1890), Сяноку (1885), Бродах (1886), Калуші (1889).

Щодо "Товариства", то цікаво навести приклад прийнятих в організацію за сферою зайнятості. Протягом одного дня 31 січня 1877 р. було

[1] Слово.– 1877.– 1(13) лют.
[2] Слово.– 1877.– 12(24) лют.

прийнято 31 член; з них: селяни — 21, священики — 6, вчителі — 1, службовці — 3[1]. Отже, "Товариство" було переважно селянським.

"Товариство" активно втручалось і у виборчий процес. Так у січні 1877 р. на засіданні "Товариства" у Львові слухали справу Данила Наконечного з с. Любешці, що біля Стрілиськ, котрий двічі голосував за неруського кандидата при сеймових виборах 1876 р. за подароване йому невідомо ким сіно. У рішенні зазначалось, щоб Д.Наконечний протягом 14 днів подав "оправдання" своїх дій, а коли цього не станеться, то його виключать з "Товариства"[2].

Раніш ніж інші організації "Товариство" почало працювати і з фінансово-банківськими структурами. Членами товариства були директор банку "Славія" у Львові Франц Вишек, його заступник та секретар банку[3]. Зокрема, філію "Товариства" у Турці очолював Білінський, він же був заступником директора банку "Славія" в цьому місті[4].

Слід зазначити, що окрім "Товариства імені М.Качковського", "твердим русинам" вдалося втримати у своїх руках провідні національні інституції краю: Ставропігійський інститут, Народний дім, Галицько-Руську Матицю. Народовцям уже з часу появи їх на політичній арені Галичини було заборонено вступати до товариств і установ, які перебували у сфері впливу москвофілів. Отже, вони змушені були організовувати свої паралельні інституції для реалізації аналогічних завдань. Схема паралельних інституцій москвофільської та народовецької партій представлена у такому вигляді:

[1] Слово.– 1877.– 22 січ. (3 лют.).
[2] Слово.– 1877.– 20 січ. (1 лют.).
[3] Там само.
[4] Там само.

Народовці	**Товариства**	Москвофіли
	Наукові	
Товариство ім. Шевченка (1873)		Галицько-Руська митиця (1848)
	Просвітні	
"Просвіта" (1868)		"Общество імені М.Качковського " (1874)
	Політичні	
Народна Рада (1885)		Русская Рада (1870)
	Розважальні	
"Руська Бесіда" (1861)		Русское касино
	Жіночі	
"Клуб русинок"		"Общество русских дам" (1878)
	Музичні	
"Боян" (1891)		"Муза"
	Студентські	
"Дружній лихвар" (1872)		"Академический кружок" (1871)
	Періодичні видання	
	Газети	
"Діло" (1880) "Батьківщина" (1879) "Свобода" (1897)		"Слово" (1861) "Галичанин" (1893) "Русское Слово" (1890)
	Літературні журнали	
"Зоря" (1884) "Літературно-науковий вісник" (1898)		"Беседа" (1887) "Живе слово" (1893)

"Сей паралелізм, — писав М.Грушевський у своїх "Листах з-над Полтви", — особливо характерний у нас в Галичині, краю біднім і слабокультурнім, де звичайно ні одне видавництво не може з переплатою вийти без дефіциту. Подумати, кілько сили марнується на сім паралелізмі"[1].

У 80-х роках у Галичині діяв ще один чинник зближення москвофілів з офіційною Росією — це пропаганда православ'я. Так у 1882 р. у с.Глиничках селяни, не домігшись від консисторії самостійної парафії, вирішили прийняти православ'я. До цієї думки їх привів дідич із села Скали Іван Наумович та його син Володимир.

Перехід в іншу релігійну конфесію австрійські чиновники оцінили як прояв москвофільства. Внаслідок цього були ув'язнені і звинувачені у державній зраді О.Грабар і Й.Марков (редактор москвофільського часопису "Пролом"), В.Площанський (редактор "Слова"), Іван Наумович та його син Володимир, О.М.Огоновський (вчитель у Чернівцях), І.Трембицький (редактор місячника "Приятель дітей" у Коломиї), А.Нечай (редактор "Господаря и промышленника" в Станіславові), І.Шпундер (житель Малих Гниличок), О.Залузький (житель Збаража).

Звинувачення у державній зраді суду довести не вдалося, тому вони були засуджені лише за пропаганду православ'я в селі Гнилички, яку визначили як порушення громадського спокою.

Крах москвофільського банку, процес Ольги Грабар, інші численні випадки притягнення до відповідальності москвофілів підривали їхній авторитет у краї.

В умовах, коли "старорусини" дедалі більше втрачали свої позиції, народовці рішучіше заявили про себе виданням політичних часописів: виходять у світ газета для селянства "Батьківщина" (1879) і часопис для інтелігенції "Діло"

[1] Цит. за: Історія суспільних рухів і політичних партій в Україні... — С.20.

(1880). Навколо цих органів гуртувалися такі діячі українського руху, як В.Барвінський, В.Навроцький, Ю.Романчук, О.Огоновський, О.Барвінський. У середині 80-х років, відчуваючи кончу потребу у створенні власної політичної організації, вони засновують у 1885 р. "Народну Раду".

В історичній літературі є така думка, що у 70-х — на початку 80-х років XIX ст. серед галицької громадськості зріла ідея об'єднання сил старорусинів і українофілів для спільної боротьби проти польського табору. В 1873 р. І.Наумович, зневірившись у можливості оживити діяльність "Галицько-Руської Матиці", виступив з пропозицією об'єднати цю установу з народовською "Просвітою" і створити "Матицю люду". Проте просвітяни не підтримали цієї пропозиції.

Нова спроба досягти порозуміння між двома таборами визріла в 1879 р., коли, як здавалося, єдиним спірним питанням залишилось питання правопису. Актом згоди повинно було стати прийняття кількох десятків народовців до складу "Русской Ради". Однак правління "Ради" обрало до цього складу лише двох "благонадежных". Відтак спроба консолідації була зірвана[1].

Прагнення об'єднати зусилля двох таборів у справі національного відродження краю визрівало і в середовищі народовців. 30 листопада 1880 р. у Львові відбулося перше народне віче українців, здійснене з ініціативи редактора "Діла" В.Барвінського, покликане відродити традицію давніх руських демократичних установ та залучити народні маси до політичного життя. Серед учасників були і москвофільські представники.

[1] Історія суспільних рухів і політичних партій в Україні... — С.22.

Народовці і москвофіли спільно виступали і в 1883 р. коли було створено спільний виборчий комітет з числа представників обох партій для підготовки сеймових виборів. З нагоди виборів було скликано друге народне віче. І, нарешті, у 1884 р. галицьку громадськість сколихнула реформа ордену Василіан, коли у власність єзуїтів перейшли окремі василіанські монастирі. Як протест проти реформи відбулось третє спільне віче русинів. Однак примирення між народовцями і москвофілами не сталося.

Водночас, розірвавши в кінці 80-х років союз з москвофілами, народовці у 1890 р. уклали угоду з урядом. Ця політика співробітництва галицьких політиків з польською урядовою більшістю увійшла в історію під назвою "нової ери"*. Галицькі українці були підтримані провідниками київської громади — О.Кониським, В.Антоновичем та ін. Найактивнішими прихильниками політики "нової ери" були О.Барвінський, Ю.Романчук. Офіційним органом "новоерівців" стали газети "Народна часопись" та відновлена "Правда".

Дослідник І.Чорновол стверджує, що угодову акцію задумували як акцію антиросійську, отже, в Галичині вона повинна була знешкодити москвофільство. Тому подальші сеймові засідання перетворювалися в потужну польсько-народовську демонстрацію проти москвофілів.

Зокрема, після промови Ю.Романчука Михайло Король і Денис Кулачковський заявили про свій намір вийти з клубу руських послів і вимагали скликання клубу для офіційної заяви.

* Ідеї примирення українців і поляків сягали 1882 р. Тоді ця думка була викладена П.Кулішем у праці "Крашанка русинам і полякам на Великдень". Книга не дістала схвальних відгуків і П.Куліш незабаром змінив свою думку на протилежну, та все ж ідея не загинула.

Проте Ю.Романчук проігнорував цю вимогу[1]. Нарешті, 27 листопада 1890 р. слово на форумі галицького сейму взяв представник "твердих" Микола Антоневич. Він сказав, що москвофілам нічого заявляти про свою лояльність щодо Австрії, бо вони й так лояльні, а народовцям закинув, що вони їх "продали" "чи за миску сочевиці, чи, може, за які концесійки і субвенційки або за 10-гульденові мандати...". Ю.Романчук зажадав від М.Антоневича відповіді, з яким із п'яти пунктів його програми він не згідний: "Перший: народність руська єсть відрубна не тілько від польської, але і від російської; другий: вірність для греко-католицької віри; третій: вірність для австрійської держави і пануючої династії; четверте: лібералізм; по-п'яте: економічне піддвигнення селянства і міщанства". М.Антоневич розгубився і фактично погодився з народовцями відносно пункту "одрубності"[2].

Однак "нова ера" не принесла бажаної стабільності українським силам. У жовтні 1890 р. з групи лівих народовців, які не визнали політики "нової ери", виникла перша політична партія європейського зразка в Україні — Руська-Українська радикальна партія. Політика "нової ери" постійно піддавалась критиці на сторінках москвофільських і радикальних видань. У 1894 р. у цій політиці остаточно розчарувалась більшість народовців. Відтак на платформі угодовської політики залишилося лише консервативне крило галицьких українофілів на чолі з О.Барвінським і А.Вахнянином. У 1896 р. вони за сприянням кардинала С.Сембратовича створили політичне товариство "Католицький руський-народний союз", а з 1897 р. почали видавати свій орган — газету "Руслан". У 1911 р. на основі цієї організації була створена Християнсько-суспільна партія.

Важливим чинником українського політичного життя стало утворення більшістю народовців в кінці 1899 р. Української національно-демократичної партії (УНДП). До складу цієї партії увійшли переважна більшість народовців на чолі з К.Левицьким і Ю.Романчуком та радикали В.Будзиновський, В.Охримович, І.Франко та ін. Важливу роль у створенні партії відіграв професор Львівського університету М.Грушевський. УНДП дуже швидко здобула домінуюче становище в політичному житті Галичини і Буковини. Один з напрямів її роботи був скерований проти москвофілів.

Важливими для історичної науки є оцінки, які давали москвофільській течії українські політичній партії в кінці XIX — на початку XX ст., а також їхні окремі діячі. Особливу увагу привертають оцінки Івана Франка.

І.Франко вступив у політичне життя в 70-х роках XIX ст., саме тоді, коли москвофіли вже сформувалися як політична течія, а тому проблему поширення москвофільства у Галичині І.Франко порушував у багатьох своїх творах. І.Франко розглядав це питання у загальнослов'янському контексті. У статті "Два панславізми" він пише, що є свідком зіткнення двох панславістських напрямів: з одного боку — це православна Росія, а, по суті, російська панславістична партія з "Славянским благотворительным обществом" на чолі, а з іншого — австрійські племена слов'янські, переважно католицькі, що об'єднуються до слов'янських торжеств у рамках державних кордонів Австрії (йдеться

[1] Див.: *Чорновол І.* Проголошення польсько-української угоди на форумі галицького сейму 1890 р. та перші відгуки на неї // Україна модерна. 4—5 число за 1999—2000 рр.— Львів, 2000.— С.151—152.

[2] Там само.— С.152.

про відзначення у Моравії в місті Велеграді 1000-літнього ювілею смерті св. Мефодія.— *О.С.*)[1].

І перші, і другі, — на думку І.Франка, —тимчасово об'єднуються, прагнучи контролю над слов'янським світом. "Поки такий стан в Слов'янщині буде тривати, — зазначав І.Франко, — доти, як се зовсім природно, будуть користати посторонні сили, слов'янськими руками каштани з жару виймати... Поки що не здібні порозуміти того ні засліплений шляхтич-лях, ні самолюбивий панславіст-великорос..."

Безумовно, що головною розвідкою, яка розкриває бачення І.Франком москвофільського питання у Галичині, є стаття "Ідеї" й "ідеали" галицької москвофільської молодежі" (уперше опублікована у Літературно-науковому Віснику 1905 року під назвою "Щирість тону і щирість переконань"). Стаття дає уявлення про те, що у 70-х роках XIX ст. численні інституції у Галичині були москвофільськими або перебували під їхнім впливом. Йдеться про "Академический кружок" — студентське братство, засноване 1870 року у Львові. Спочатку воно мало москвофільський характер, а згодом під впливом І.Франка почало набувати демократичного характеру (ще не виразно українофільського.— *О.С.*). Заслуга І.Франка полягає саме у тому, що гурток змінив свій напрям.

Великий вплив на формування ставлення І.Франка до москвофільства в часи видання журналу "Друг" мав Михайло Драгоманов. У 1875 і 1876 рр. він опублікував у журналі "Друг" три листи, де прагнув визначити місце і роль української літератури та її взаємозв'язки із

[1] *Франко І.* Два панславізми // Зібр. творів: У 50-т.— К.: Наук. думка.— Т.46. Кн.1.— С.435.

загальноросійським літературним процесом. М.Драгоманов критикує позиції москвофілів у питанні мови й літератури (штучність мови, відірваність від реального життя тощо).

Особливо небезпечним для поступу українства І.Франко вважав "идеи русского народа", які пропагував д-р Глушкевич, вважаючи, що "українство само собою зникне", якщо пройметься цими ідеями.

І.Франко піддає критиці цю тезу, стверджуючи, що москвофіли кінця XIX ст. не мали ніяких переконань і ніяких ідей. Мало того, він викриває їхню сутність, показує, що вся їхня діяльність була підпорядкована наживі, кар'єрі, особистій користі.

Водночас І.Франко зазначав, що в умовах національних утисків українців з боку австрійської адміністрації і польських сил не слід шукати захисту своїх "ідеалів" у "національному" слов'янському світі.

Звертаючись до москвофільської молоді, І.Франко зазначає, що бачить майбутню Росію як державу, що просунеться у бік від реакційного бюрократизму до лібералізму. Отож і молоді галицькі москвофіли вже будуть лібералами. Але чи змінить це їхню позицію ставлення до українства? І.Франко стверджує, що ні. Бо нові демократи будуть "в ім'я «вселюдського братерства» ширити серед нетямучих ненависть та погорду до українства, як і нинішні Мончаловські та Дудикевичі"[1].

І.Франко радить молодим москвофілам "скинути пиху з серця і працювати для того народу, користуючися його мовою і вірячи в те, що коли органічно, від кореня розвинуться і

[1] *Франко І.* "Ідеї" та "ідеали" галицької москвофільської молодежі // Зібр. творів: У 50-т.— К.: Наук. думка.— Т.45.— С. 421—422.

процвітуть усі частини великого східнослов'янського племені, коли святотатські руки не будуть підрубувати та нівечити одну часть, аби тим краще буяла друга, то тоді зложиться з них цілість і єдність краща, багатша гармонійніша, ніж се тепер може снитися різним шовінізмом затуманеним головам"[1].

У 1891 р. М.Павлик надрукував у редагованому ним журналі "Народ" статтю "Нова еволюція серед москвофілів". У цій статті М.Павлик відзначав суттєві зрушення, що відбулися в поглядах лівого крила москвофільського руху. Іван Франко, хоча і не заперечував проти публікації статті М.Павлика, проте сприйняв стримано її оптимістичний тон[2].

Початок XX ст. ознаменувався у Галичині активізацією москвофільського руху. 1900 р. у Львові було організовано політичне об'єднання — "Русская народная партия". Фактично ініціаторами утворення цієї партії стала частина москвофілів, відома згодом як "новокурсники". Очолювані В.Дудикевичем і Д.Марковим, вони стояли на теоретичних засадах повної національної і культурної єдності галицьких українців з росіянами[3].

Принципи цієї групи висловив у 1903 р. на одному із засідань Слов'янського Комітету у Петербурзі галицький москвофіл Осип Мончаловський: свідома національна приналежність до російського народу галицьких "русских"; надія галицьких "русских" на допомогу і порятунок з

[1] *Франко І.* "Ідеї" та "ідеали" галицької москвофільської молодежі.— Т.45.— С. 422.

[2] *Малкин В.* Первая русская революция и активизация русофильского движения в Галиции.— Львов: Изд. Львов. гос. пед. инст., 1956.— С.6.

[3] *Ріпецький С.* Москвофільство // Енциклопедія українознавства.— Львів, 1996.— Т.5.— С.1653.

боку російського народу. З конспіративних міркувань його розгорнута доповідь "Становище і потреби Галицької Русі" не була опублікована, а побачила світ лише у період Першої світової війни в 1915 році[1].

Пожвавлення діяльності москвофілів у Галичині було наслідком зростання підтримки партії з боку офіційної Росії. Однак діяти безпосередньо через державні російські чинники в умовах загострення конфлікту між двома імперіями — Росією та Австро-Угорщиною ставало дедалі складніше, до того ж не був до кінця відлагоджений інструментарій цих зв'язків між москвофільськими товариствами і російськими державними інституціями.

Тому для підтримки діяльності москвофілів усього західноукраїнського регіону було створено 15 грудня 1902 р. у Петербурзі "Галицько-руське благодійне товариство" ("Галицко-русское благотворительное общество")[2] (далі у тексті — ГРБТ. — *О.С.*).

ГРБТ виникло як громадська організація, що повинна була займатися галицькими справами, хоча, згідно із статутом, ця діяльність обмежувалась наданням "різноманітної моральної та

[1] "Русское население Галичины, особенно же русское крестьянство, в общем — руссофильское. Грамотная и образованная часть населения — стихийно-руссофильские. Вследствие сознания своей национальной принадлежности к великому русскому народу и вследствие претерпеваемых обид со стороны правительства, поляков и иезуитов, русское население всеми своими помыслами склоняется к России и к русскому в ней народу, надеемся на ее помощь и ждет от нее спасения..." // *Мончаловский О.А.* Положение и нужды Галицкой Руси.— С.-Петербург, 1903 (рукопись); печат.— Москва: Прогрессивное изд-во А.С.Дзюбенко, 1915.— С.27.

[2] Центральний державний історичний архів Російської Федерації (далі — ЦДІА РФ у Санкт Петербурзі), ф.1284, оп.188, спр.94, арк.1

матеріальної підтримки "русским" галичанам та їх сім'ям, що тимчасово або постійно проживали у Санкт-Петербурзі, а також сприяння в ознайомленні російської громадськості з Прикарпатською Руссю, її минулим і сучасністю"[1]. Російські урядові кола розглядали ГРБТ як важливий засіб впливу на австрійські справи[2].

Посиленню москвофільського руху в Галичині сприяв і той фактор, що в умовах активізації українського національного руху, польські політичні сили, особливо, намісники Л.Пінінський (1898—1903) та А.Потоцький (1903—1908), починають підтримувати москвофільські організації, намагаючись у такий спосіб "розколювати українців", послаблюючи їхні національні позиції. З іншого боку, розвиток українського національного руху у Галичині викликав занепокоєння і політичних кіл Російської імперії. У 1908 р. на Слов'янському з'їзді у Празі було укладено польсько-російський пакт щодо ставлення до України. Суть цієї домовленості полягала в тому, що національний рух українців у Галичині поляки повинні були "стримувати й поборювати", за що російський уряд обіцяв задовольнити польські національні вимоги у Конгресовій (Центральній. — *О.С.*) Польщі[3]. У 1907—1908 рр. серед членів російської державної думи група депутатів на чолі з В.О.Бобринським почала посилено цікавитись становищем у Галичині. Під час роботи Слов'янського

[1] ЦДІА РФ у Санкт-Петербурзі, ф.1288, оп.15, спр.109, арк.16.

[2] Не дивно, що згодом куратором цієї організації стала донька царя Миколи II — Тетяна, а саме товариство стали називати "Татьянинским комитетом".

[3] Див.: *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. Українці в Галичині під австрійським пануванням: У 2 т.— К., 1994.— Т.1.— С.441.

з'їзду лідер галицьких москвофілів В.Дудикевич запросив В.О. Бобринського відвідати Галичину. Парадоксальність ситуації полягала в тому, що намісник А.Потоцький дав офіційний дозвіл на візит російської делегації, знаючи про далеко не проавстрійську позицію її голови. (У політичних колах В.О.Бобринський був відомий як активний проповідник "російщення" національних регіонів.— *О.С.*). Делегація у складі В.О.Бобринського, А.С.Гіжицького, інших російських діячів відвідала Львів, Коломию, Журавно і навіть москвофільські "станицы" (тобто окремі галицькі села.— *О.С.*). З того часу про Галичину активно заговорили у державній думі, російських часописах.

Невдовзі було прийнято новий статут ГРБТ, затверджений міністерством внутрішніх справ Росії 1 червня 1909 р. Згідно з цим документом організація значно розширювалась. Мета діяльності полягала у тому, щоб "сприяти культурному єднанню "русских" галичан, буковинців та угорусів з російським народом у Росії і надавати різноманітну матеріальну і моральну підтримку в їх прагненні до просвітництва і економічного процвітання"[1]. Діяльність товариства передбачала: 1) сприяння у вихованні і освіті галичан, буковинців та угорусів як у Росії, так і на їхній батьківщині, поширення серед них російських книг; 2) підтримку і розвиток наукових, літературних контактів з ученими і літературними товариствами в Прикарпатській Русі та видавництві наукових і літературних творів; 3) надання допомоги під час перебування в Росії вихідцям з Галичини у випадку тимчасових труднощів; 4) ознайомлення російської громадськості з Га-

[1] Див.: Устав 1909 г. // ЦДІА РФ у Санкт-Петербурзі, ф.465, оп.188, спр.94.

личиною шляхом проведення зібрань, бесід, публічних читань з дотриманням усіх встановлених правил та ін.[1] Головою організації було обрано графа В.О. Бобринського, який розробив план підтримки москвофілів і поширення православної віри у Галичині й Закарпатті.

Розширення завдань ГРБТ привело до відкриття його відділень у різних містах Росії. Осередки організації виникли у Києві, Одесі, Москві, Астрахані, Кам'янці-Подільському, Холмі, Вільно, Житомирі, Вітебську, Тулі. Серед опікунів ГРБТ були редактор журналу "Новое время" Д.М.Вергун, ахієпископ холмський Євлогій, архієпископ волинський Антоній, галицький москвофіл, що з 1904 р. працював у Києві, Ю.Яворський.

У 1909 р. москвофіли остаточно розкололися на "старо"- і "новокурсників". "Старокурсники" — М.Король, В.Давидяк, І.Глібовицький, В.Курилович, заперечуючи проти "повного з'єднання з російством", не поривали з народною мовою і декларували свою лояльність до Австрії.

"Новокурсники" повністю орієнтувались на монархічну Росію. У політичному житті Галичини вони претендували на роль єдиних представників "галицко-русского народа". Водночас "новокурсники" знаходили протегування з боку намісництва і польських кіл.

Один з напрямів діяльності ГРБТ — це пересилання російської літератури у Галичину. Можна визначити два основні типи видань, котрі потрапляли до галицьких москвофілів: книги російських письменників (Л.М.Толстой, М.В.Гоголь, О.С.Пушкін та ін.) і релігійна література. У

[1] Див.: Устав 1909 г. // ЦДІА РФ у Санкт-Петербурзі, ф.465, оп.188, спр.94.

загальній масі російських видань (дані за 1910—1914 рр.) переважала література релігійного змісту. За неповними даними, лише для шкільної молоді у 1910—1914 рр. було надіслано 6 тис. книг[1].

Тісні стосунки ГРБТ з Санкт-Петербурга мало з русофільськими народними читальнями у Галичині. Це такі міста і містечка, як Самбір, Золочів, Бережани, Коломия, Перемишль, Дрогобич, Станіслав, Броди, Стрий, Жовква, Бучач і Львів. Були у цьому переліку навіть окремі села, як-от Лядське Мале [2].

Під своєю опікою ГРБТ тримало й окремі школи. Москвофільська опіка над школами у краї мала велике значення, оскільки кошти, які виділялись галицькою адміністрацією на культурні потреби українців були мізерними порівняно з аналогічними асигнуваннями для потреб польських організацій. У 1902 р. на культурні потреби поляків у краї австро-угорський уряд надавав 333050 крон, а українців лише — 35900 крон[3].

ГРБТ підтримувало і православні общини у Галичині. У лютому 1909 р. у Росії розпочався збір пожертвувань на будівництво православного храму у селі Залуччя Снятинського повіту. Збір пожертвувань організував архієпископ волинський[4].

Напередодні війни посилився інтерес російських офіційних кіл до галицького москвофільс-

[1] ЦДІА РФ у Санкт-Петербурзі, ф.465, оп.1, спр.13, арк.1—4.

[2] Там само.— Арк.4.

[3] Див.: *Кугутяк М.* Галичина: Сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст.—1939 р.).— Івано-Франківськ, 1993.— С.110

[4] ЦДІА РФ у Санкт-Петербурзі, ф.465, оп.1, спр.7, арк.1.

тва. В Росію запрошувались різні делегації з Галичини: на відкриття виставки в Києві у лишні 1913 р., на відкриття пам'ятника П.Столипіну в Києві у вересні 1913 р. та ін. В кінці 1913 — на початку 1914 р. в Москві було організовано "Карпато-Русское общество" на чолі з міським головою Гучковим[1].

У передвоєнні роки галицькі москвофіли посилили проросійську агітацію. Цьому сприяла фінансова підтримка, що надходила з-за кордону, і політика польської адміністрації у Галичині. Російський уряд і шовіністичні кола виділяли субсидії для діяльності "Русского Народного Совета", очолюваного В.Дудикевичем, на видання газет "Прикарпатская Русь" і "Голос народа", на підтримку бурс та пансіонатів, читалень ім. Качковського, на агітацію під час виборів до представницьких органів. Гроші надходили через співробітників російського посольства і консульства у Відні, російського консульства у Львові. Австрійська поліція намагалась цьому перешкодити, зокрема стежила за бібліотекарем "Народного дому" С.Бендасюком, який часто виїжджав до Росії. У донесенні до Президії намісництва від 19 жовтня 1911 року директор поліції у Львові відзначив, що С.Бендасюк перебуває у постійному контакті з колами російських націоналістів і є посередником у постачанні грошей на пропаганду "русицизму" в Галичині[2].

Українська преса звертала увагу на діяльність "русофільських" товариств, які вели пропаганду на користь "державної єдності російського народу". "Пропаганда за рублі" — так називали українці Галичини дії москвофілів на користь Росії. У статті, надрукованій в газеті "Діло" (1.11.1912 р.), вказувалось: "Москвофіли проводять зрадницьку роботу, підмовляючи людність до відступництва від Австрії у вирішальний момент і до прийняття російського ворога з хлібом-сіллю в руках"[1].

Про фінансову підтримку москвофілів у Галичині російськими офіційними колами свідчить лист з міністерства фінансів на ім'я міністра закордонних справ С.Д.Сазонова від 14 серпня 1913 року, в якому повідомляється, що міністр дозволив довести асигнування по грошовій підтримці "русской народности" в Австро-Угорщині (Прикарпатті) до 200 тисяч рублів[2].

Однак і ця значна фінансова підтримка москвофілів у Галичині російським урядом не могла змінити політичну ситуацію у краї. Не допомогло це москвофілам і під час виборів до Галицького сейму в 1913 році, коли вони здобули лише два депутатські мандати. За свідченням добре обізнаного польського сучасника подій, "цю [русофільську] течію назагал слід уважати за форпост російського уряду в нашому краї... Порівняння національних руських інституцій з москвофільськими переконливо показує, що перші є результатом природного розвитку повного сил і життя народу, що прагне поширювати і поглиблювати здобутки; а другі — результатом штучним, насадженим іззовні, без міцних підвалин і майбутнього"[3].

---

[1] Див.: *Макарчук С.А.* Галицьке москвофільство в кінці XIX — на початку XX ст. // Історичні дослідження. Вітчизняна історія. Республіканський міжвідомчий збірник наукових праць.— К.: Наук. думка, 1990.— Вип. 16.— С.106.

[2] Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДІА України у Львові), ф.146, оп.4, спр.5887, арк. 1, 105, 107,108, 110.

[1] Діло.— 1912.— 24 січ; 8 лют.; 19 верес., 19 жовт., 1 лист.

[2] Архів зовнішньої політики Російської імперії (Російська Федерація, Москва); (далі АЗПРІ), ф.133, оп.470, спр.16, арк.2.

[3] Цит. за: *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. Українці в Галичині...— С.441—442.

Балканська криза вкрай загострила відносини між Росією та Австро-Угорщиною. Як зазначав російський дипломатичний представник у Відні М.Гірс, у таких умовах маніфестації у російському державному зібранні на підтримку православних у Галичині, Буковині та Угорщині справляють негативне враження у двоєдиній монархії (Австро-Угорщині. — *О.С.*)[1]. Постійні антиавстрійські публікації у російській чорносотенній пресі, панслов'янські політичні маніфестації, діяльність В.О.Бобринського, підривна робота галицьких москвофілів дали привід для вжиття адміністративною владою в Галичині, Буковині та в Угорській Русі контрольних заходів проти втручання у внутрішні справи чужої держави.

Напередодні Першої світової війни в Австро-Угорщині відбулися два судові процеси: Мараморош-Сігетський (Закарпаття) грудень 1913 — лютий 1914 рік і Львівський (9 березня — 6 червня 1914 року). Приводом до процесів стали арешти москвофільських діячів — священиків Гната Гудими з села Залуччя Снятинського повіту і Максима Сандовича із сіл Граб і Довге Ясельського повіту. Самі москвофіли вважали, що їх заарештовано за проведення православного богослужіння[2]. За процесом у Львові уважно спостерігали в Росії. Підсудні православні священики М.Сандович, Г.Гудима, журналіст С.Бендасюк, студент В.Колдра звинувачувались у державній зраді, шпигунстві і образі католицької церкви. Адвокати підсудних висловлювались за присутність на процесі як свідка волинського архієпископа Антонія. За його участь у процесі були цар Микола II та обер-прокурор

[1] АЗПРІ, ф.133, оп.470, спр.14, арк.26.
[2] Новое время.— 1912.— 18 февр. (2 марта).

Синоду В.К.Саблер. Проти — міністр закордонних справ С.Д.Сазонов. Архієпископ Антоній залишився у Росії[1]. Незабаром, у травні 1914 року, він був переведений з волинської кафедри, суміжної з Галичиною, на харківську[2].

Про суд заговорили в австрійському парламенті, російській державній думі. До Львова прибули члени державної думи: о.Якубович — від правого крила, о.Митроцький — від націоналістів, Макогон — від октябристів, Лашкевич — від кадетів. Вони побували на двох судових засіданнях. Процес у Львові завершився 6 червня 1914 року. Підсудні були виправдані. Прокурор відмовився від протесту і виправдання відбулося за недостатністю доказів обвинувачення. Процес мав винятково політичний характер. Вердикт присяжних багатьма пояснювався, як свідомий маневр присяжних засідателів поляків, спрямований проти українського національного руху і зміцнення позицій москвофілів. Такий наслідок судових процесів закріплював розкол серед галицьких українців[3].

Москвофільські лідери продовжували твердити про прихильне ставлення австрійського уряду до галицьких українців. Наприкінці січня 1914 року у Львові відбувся "Народный съезд Галицкой Руси". У резолюції з національного питання, прийнятій москвофілами, вказувалось, що останнім часом Австрія, за повчанням Німеччини, намагається всіма засобами своєї великодержавної могутності створити "українсь-

[1] АЗПРІ, ф.133, оп.470, спр.14, арк.14, 15.
[2] Там само.— Арк.27, 28.
[3] Див.: *Мазур О.Я., Сухий О.М.* Галичина: Галицько-російське благодійне товариство (1902—1914 рр.) // Вісник Державного університету "Львівська політехніка". Держава та армія.— Львів: Вид-во держ. ун-ту "Львівська політехніка", 1999.— С.110.

кий народ" і "українське питання", знищити "русский народ" у межах Австро-Угорщини і створене нею "українське питання" ввести в програму своєї внутрішньої і зовнішньої антиросійської і антислов'янської політики[1].

На початку війни представники галицьких москвофілів, які перебували у Росії за підтримкою її урядових кіл створили 11 серпня 1914 року у Києві "Карпато-русский освободительный комитет". У випадку окупації Галичини російською армією він мав переїхати до Львова і передати повноваження "Русскому Народному Совету" під керівництвом В.Дудикевича. До складу комітету увійшли: Ю.Яворський — голова; С.Лабенський — секретар, редактор газети "Прикарпатская Русь"; М.Глушкевич — адвокат, захисник С.Бендасюка на львівському процесі, заступник голови "Русского Народного Совета"; М.Сохоцький — секретар РНС; Ю.Сьокало — повітовий організатор москвофільської партії. Того ж дня москвофіли склали відозву — "Многострадальный Русский Народ Галицкой Руси" для поширення серед цивільного населення і військових. У відозві містився заклик до галичан вітати російську армію, а вояків австрійської армії закликали переходити на бік російського війська[2]. Після окупації Галичини російською армією москвофільські діячі частково були залучені до роботи у новоствореній російській адміністрації.

З допомогою "Карпато-русского освободительного комитета" при військовому цензурному відділенні штабу головнокомандувача арміями

[1] Прикарпатская Русь. — 1914. — 21 янв. (3 февр.).

[2] Современная Галичина. Этнографическое и культурно-политическое состояние ее в связи с национально-общественными настроениями.— 1914.— С.10.

Південно-Західного фронту була підготовлена брошура під назвою "Современная Галичина". В ній містилися відомості про етнографічне, культурне становище краю, політичні партії і політичних лідерів та їхнє ставлення до Російської імперії. Видана у похідній армійській друкарні "Современная Галичина" призначалася для ознайомлення офіцерів діючої російської армії з політичною ситуацією в Галичині. Перший примірник цієї брошури потрапив до рук австрійської розвідки, другий примірник — до німецького генерального штабу, а третій — головному розвідувальному пункту у Львові[1]. Викликають інтерес свідчення М.Ронге — офіцера австрійського генерального штабу, який з 1913 р. і до закінчення війни перебував на посаді начальника розвідувального бюро. М.Ронге, як і інші вищі австрійські військові, вважав, що арешт на початку серпня 1914 р. всіх відомих москвофілів, повинен був захистити австрійську владу від шпигунів. А проте, за його словами, "ця зараза була поширена значно ширше, ніж ми, військові передбачали, не кажучи про довірливі цивільні власті". Отож "Современная Галичина" викрила весь москвофільський рух, називаючи всіх членів москвофільських організацій, на підтримку яких росіяни могли розраховувати. Відтак австрійські власті дістали привід для арештів українців.

В Галичині розпочалися масові арешти, публічні страти, терор проти всіх верств населення. Митрополит А.Шептицький у гострій формі виступив проти такої політики і від імені греко-католицької церкви звернувся до намісника із заявою. Позицію А.Шептицького розділили пе-

[1] *Ронге Макс.* Разведка и контрразведка.— М., 1937.— С.95.

ремиський єпископ К.Чехович і станіславівський —Г.Хомишин[1].

Спроба поляків розіграти москвофільську карту була очевидною. Ось що писав з цього приводу митрополит А. Шептицький у листі до д-ра Є.Олесницького 22 серпня 1914 року: "... проти нас ведуть акцію ті, що підтримували москвофільство в краї, а тепер арештують наших найкращих і невинних людей; про ув'язнення москвофілів говорять, що це внаслідок доносів українців. Водночас переконують військові структури, що українці і москвофіли в однаковій мірі не заслуговують на довір'я. В цьому безголовому замішанні готують українцям винищення. Коритовський діє хитро супроти українців, і тому він небезпечний"[2].

Терор щодо українського населення краю заохочувався і виправдовувався командуванням австрійської армії. Наказ генерала Кевеша від 19 серпня 1914 року, виданий в м.Станіславові, зобов'язував вояків якомога швидше забути звички мирного часу, тому що поблажливість, яка панувала у військах, є недозволеною і просто злочинною стосовно власної військової сили. Користуючись безнаказаністю і заохочувані командуванням, солдати всіляко знущалися над цивільним населенням, арештовували і страчували чоловіків, жінок, малолітніх дітей. Особливо лютувала австрійська вояччина після поразок на фронті. Всю свою лють вони зривали на мирному населенні[3].

Австрійська армія поводилася у Галичині, як на завойованій ворожій території. Її настрої характеризують слова генерала Колошварі: "Перш ніж починати війну з Росією, слід було перевішати все русинське населення". Ерцгерцог Фрідріх цинічно заявив, що він програв галицьку кампанію через "запроданство і зраду" місцевого населення[1].

Відступаючи, австрійці вивезли понад 10 тис. осіб углиб Австро-Угорщини. Інтернованих галичан чекали голод, нелюдські страждання, смерть у в'язницях і концентраційних таборах. Особливо важким було становище в'язнів у концентраційному таборі Талергоф неподалік від м.Грац. Тут перебували представники різних народів і з багатьох держав. Серед інтернованих були українці, поляки, росіяни — військовополонені солдати і офіцери російської армії. Численну групу в'язнів Талергофу становили українці зі Східної Галичини[2].

З початком масових арештів з метою захисту мирного населення від сваволі цивільних і військових властей керівництво Головної Української Ради звернулося 22 серпня 1914 р. до намісника В.Коритовського з відповідною заявою. Однак заходами Головної Української Ради до кінця 1914 р. вдалося звільнити з Талергофу лише близько 200 осіб[3].

На підставі звернень українських учених із Наукового Товариства ім. Шевченка до австрійського уряду головнокомандувач австрійською армією ерцгерцог Фрідріх видав наказ про не-

---

[1] ЦДІА України у Львові, ф.146, оп.4, спр.3090, арк.3,17.

[2] Цит. за: *Нагаєвський І.* Історія української держави двадцятого століття.— К.,1993.— С.54.

[3] Прикарпатская Русь.— 1919.— 12 февр.; Талергофский альманах.— Львов, 1924.— Вып.1.— С.43.

[1] Прикарпатская Русь.— 1914.— 4 дек., 17 окт.

[2] Див.: *Мазур О.Я., Сухий О.М.* Українське населення Галичини на початку Першої світової війни: репресивні акції австрійської влади // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Держава і армія.— Львів: Вид-во Національного університету "Львівська політехніка", 2000.— № 408.— С.73—78.

[3] Талергофский альманах.— Львов, 1932.— Вып.IV.— Ч.11.— С.138

обхідність роз'яснення серед солдатів термінів "русин", "ruthene" і "українець". У ньому йшлося про те, що неінформованість військових частин як стосовно політичних поглядів і переконань українського населення Східної Галичини, а також Буковини, так і південно-західної Росії (Волині, Холмщини. — *О.С.*), призвела до великих помилок і несправедливого ставлення до своїх підданих[1]. Цей наказ головнокомандувача австрійської армії на відміну від розпоряджень, виданих у серпні 1914 р., ніби визнавав помилковий характер репресій проти українського населення, проте не припинив їх.

Після відступу російських військ з Галичини члени москвофільських організацій зазнали арештів і переслідувань з боку австрійських властей. Значна частина москвофілів відійшла з російською армією на схід.

Однак австрійські репресії торкнулися не тільки москвофілів. Постійний страх переслідувань з боку властей супроводжував усе населення Східної Галичини, про що свідчать документи представників російської окупаційної влади. Начальник Старосамбірського повіту телеграфував у лютому 1915 р. вищому командуванню про відмову мешканців сіл Стрілки, Тисовець, Лопушанка-Хомина, Головецьке заповнювати опитувальні листи під час проведення перепису населення і майна. Свою відмову вони мотивували страхом на випадок повернення австрійських військ, оскільки за допомогу російській адміністрації їм загрожували шибениця або розстріл, у кращому разі — інтернування. Населення краю боялося повторення репресій з боку австрійських властей. Мешканці багатьох сіл залишали свої домівки і йшли слідом за відступаючими російськими військами, збільшуючи потік біженців[1].

[1] Прикарпатская Русь.— 1915.— 27 апр.

Першим комендантом м.Львова після відступу російських військ з Галичини в 1915 р. став генерал-майор Ф.Римль. У рапорті головнокомандувачу австрійської армії він писав, що русофіли є державними зрадниками, яких слід було б знищити. Єдине, на його думку, що може їх виправдати — це застосування нещадного терору. Разом з австрійською армією в Галичину повернулися військово-польові суди. Терор проти мирного населення тривав і далі[2].

У березні 1917 р. цісар Карл I видав розпорядження про звільнення в'язнів Талергофу. Виправдовуючи політику австрійських властей — терор, репресії, жорстокість, беззаконність він заявив, що інтернування неблагонадійних громадян було розраховане на нетривалий час і мало на меті запобігти спробам перешкодити проведенню мобілізації[3]. Така мотивація засвідчила недовіру не тільки до заяв провідників українського політичного табору, зроблених на початку війни, але й до самих українців, які були лояльними до монархії. Монарх фактично вважав їх небезпечними для Відня.

Що ж до москвофілів, то, залишившись без російської підтримки, москвофільський рух на західноукраїнських землях після 1918 р. пішов на спад. Не являли собою москвофіли активної політичної структури на Західній Україні і в міжвоєнний період. Лише окремі москвофільські діячі, що виїхали із Галичини, Буковини і Закарпаття, працювали у Західній Європі за під-

[1] ЦДІА України у Львові, ф.361, оп.1, спр.220, арк.185; спр.677, арк.19.

[2] Талергофский альманах.— Вып.1.— С.31; Вып.111.— Львов, 1932.— Ч.1.— С.90—91.

[3] Талергофский альманах.— Вып.1.— С.81.

тримкою царських російських емігрантських кіл. Їхня діяльність обмежувалась друкуванням літературних творів "язичієм". Такі твори найдовший час видавались, зокрема, у Бельгії (Брюссель, Лувен) — до середини 70-х років XX ст.

Суттєвим доповненням у дослідженні проблеми історії москвофільства у Галичині мають стати матеріали з фондів Архіву зовнішньої політики Російської імперії Міністерства закордонних справ Російської Федерації у Москві, які практично не використовувалися дослідниками під час вивчення цієї теми.

Архів зовнішньої політики Російської імперії. Довідка

Архів зовнішньої політики Російської імперії об'єднує матеріали колишньої російської Колегії закордонних справ і Міністерства закордонних справ. У його сховищах можна знайти інформацію про зовнішньополітичну діяльність російської держави, починаючи від епохи Петра I і до початку радянського періоду історії — 1917 року. Не випадково інтерес дослідників до цього архіву був постійним.

Документи архіву формувались у декілька етапів.

До середини XVI ст. Російська держава не мала спеціального органу управління справами зовнішніх зносин із зарубіжними країнами. Для переговорів з іноземними послами боярська дума щоразу призначала спеціальну комісію у складі двох-трьох членів боярської думи і декількох дяків (урядовців.— *О.С.*). Постійними членами таких комісій з кінця XV ст. були великокнязівські казначеї, які і ставали першими хранителями дипломатичних документів Російської держави.

---

* Історична довідка про Архів зовнішньої політики Російської імперії викладена на основі видань: Справочник научного работника: архивы, документы, исследователи. Авторы-составители: Ю.М.Гроссман, В.Н.Кутик.— Львов: Вища школа, 1979.— С.91; Мазаев В.И., Чернецов А.С. Архив внешней политики России // Новая и новейшая история.— 1978.— № 6.— С.173—179; И.В.Будник, С.Л.Турилова. Архив внешней политики Российской империи // Новая и новейшая история.— 1994.— № 4—5.— С.324—337.

У 1549 р. посольськими грамотами почав розпоряджатися спеціально уповноважений дяк І.М.Вісковатий. Згодом з'являється Посольський приказ, де дипломатичне листування зберігається окремо від документів іншого характеру.

За часів Петра І була заснована Посольська похідна канцелярія, створення якої зумовлювалось частими від'їздами Петра І з Москви, особливо в часи Північної війни. Разом з царем виїжджав і керівник Посольського приказу Ф.А.Головнін. Унаслідок цього центр управління закордонними справами переміщувався туди, де перебував цар і його оточення. Невдовзі Посольська похідна канцелярія здобула перевагу над Посольським приказом і зосередила у своєму віданні найважливіше дипломатичне листування. В 1709 р. Посольська похідна канцелярія втратила свій тимчасовий характер і дістала назву Посольської канцелярії, а з 1710 р. остаточно перебазувалась у Санкт-Петербург. З 1716 р. вона називається Посольською колегією, а з 1719 р. — Колегією закордонних справ.

Упродовж багатьох років усі архіви колегії зберігались у Москві. Тільки у кінці XVIII ст. виникає потреба у відкритті колезького архіву в Санкт-Петербурзі. З 1781 р. у Московському архіві були залишені усі документи, що торкалися дипломатичного листування Посольського приказу XVII ст., а також папери найдавніших часів, які збереглися після польської інтервенції. Інші документи, що стосуються зовнішніх відносин, зосереджувалися у Санкт-Петербурзі.

Вивчення матеріалів московського архіву розпочалось ще у 70-х роках XVIII ст. з ініціативи керівника цього закладу академіка Г.Ф.Міллера. Німець за походженням, який працював у Росії, вчений став відомий як історик і археограф. У середині XVIII ст. Г.Ф.Міллер брав участь

у численних експедиціях, головно до Сибіру. Він створив велику колекцію копій документів з історії Росії, відому під назвою "портфелі Міллера". Указом Катерини II від 1779 р. Міллеру було доручено "учредить собрание всех российских трактатов, конвенций и прочих тому подобных актов по примеру Дюмонова дипломатического корпуса". (Дюмон— німецький історіограф, виходець з Франції. У 1710 р. він створив працю під назвою "Зібрання союзних, мирних і торгових трактатів між королями і державами Європи з часу Мюнстерського миру". Після його смерті (1726) вийшла головна його праця — "Corps universel diplomatique du droit des gens").

Г.Ф.Міллер підготував зібрання трактатів між Росією і австрійським двором з історичними поясненнями, проте після його смерті в 1783 р. справа зупинилася, оскільки його наступники по керівництву архівом не були уповноважені продовжувати видання.

Утворення Міністерства закордонних справ відповідно до маніфесту Олександра I від 1802 р. не відразу відбилося на управлінні й організації російських дипломатичних архівів. Підлегла тепер уже міністру, колегія закордонних справ і далі існувала ще протягом трьох десятків років, хоча коло її діяльності постійно звужувалося, оскільки найважливіше політичне листування осідало тепер у канцелярії міністерства.

Упродовж 1802—1832 рр. роль основного архіву Міністерства закордонних справ уже відігравав архів колегії закордонних справ у Санкт-Петербурзі. При ньому в 1822 р. була створена особлива комісія для впорядкування архіву міністерської канцелярії. Там же функціонувала інша комісія, яка провела опис і систематизацію справ архіву колегії відповідно до програми розміщення справ в архіві.

Що ж до московського архіву колегії, то в 1811 р. з ініціативи міністра закордонних справ М.П.Рум'янцева тут була створена Комісія друкування державних грамот і договорів. Перша частина зібрання була видана у 1813 р. і підготував її керуючий архівом М.М.Бантиш-Каменський (1737—1814). Саме цей відомий історик і археограф у 1783—1814 рр. був керуючим справами Московського архіву колегії закордонних справ. Серед істориків він одним із перших виявив інтерес до української проблематики, видавши чотиритомну "Історію Малої Росії". Що ж до публікацій, проведених у Московському архіві, то Бантиш-Каменський склав описи рукописів відносин Росії з Польщею, Туреччиною, Китаєм. Ним були підготовлені роботи "Опис справ князя О.Д.Меншикова", "Реєстр і опис малоросійських і татарських справ" та ін.

Указом Миколи I від 1832 р. була змінена структура Міністерства закордонних справ і цим же наказом припинялась діяльність колегії закордонних справ. В указі особливо відзначено приналежність до міністерства трьох головних архівів — двох у Санкт-Петербурзі і одного в Москві.

У 60-х роках XIX ст. при міністрі закордонних справ О.М.Горчакові відбувалось подальше упорядкування архівів. У 1864 р. Державний архів і Санкт-Петербурзький головний архів були об'єднані під управлінням одного директора, і об'єднаний архів дістав назву Державного Санкт-Петербузького головного архіву. У такому вигляді він без змін проіснував до початку радянських часів.

Архів зовнішньої політики Російської імперії відомий у колах дослідників як установа, де завжди був обмежений як доступ самих дослідників, так і видача для опрацювання документів, якими вони могли користуватись. До 60-х років XIX ст. праця дослідників у цьому закладі була, скоріше, винятком. При О.М.Горчакові у 1863 р. були встановлені правила користування архівом, де вказувалось, що дослідники допускаються для занять в архіві "по высочайшему повелению или по распоряжению вицеканцлера". Водночас зазначалось, що дозвіл на опрацювання матеріалів архіву дається, як правило, з певними обмеженнями, що вчений не може користуватися "всеми вообще документами, которые, не подлежа по разным соображениям огласке, должны быть сохранены в тайне"[1].

У зв'язку з обмеженим доступом дослідників до архівних справ, наукове опрацювання документальних матеріалів архівів міністерства закордонних справ до другої половини XIX ст. проводилось, головно, лише директорами і чиновниками архіву. Серед них Г.Ф.Міллер, М.М.Бантиш-Каменський, С.М. Горяінов. Відомо, що в архіві працювали О.С.Пушкін і О.С.Грибоєдов.

У другій половині XIX ст. були опубліковані дипломатичні документи архіву в рамках видань Російського історичного товариства. З 1867 до 1916 рр. було видано 148 томів "Збірника Російського історичного товариства", де зовнішній політиці Росії XV—XIX ст. було спеціально присвячено 40 томів. У підготовці видань брали участь відомі історики С.М.Соловйов, В.О.Ключевський, М.І.Костомаров та ін.

У роки радянської влади з політичних міркувань були опубліковані таємні договори царської Росії з її союзниками, видання яких велось з грудня 1917 р. під рубрикою "Збірники таємних

[1] Цит. за: *Мазаев В.И., Чернецов А.С.* Архив внешней политики России // Новая и новейшая история.— 1978.— № 6.— С.175.

договорів із архіву колишнього Міністерства закордонних справ". Вийшло сім збірників.

У 1923 р. російські дипломатичні архіви були організаційно підлеглі Держархіву РСФРР, а з 1924 р. — Архіву революції і зовнішньої політики. В 1934 р. фонди колишнього російського Міністерства закордонних справ були виділені у самостійний архів, що дістав назву Державного архіву зовнішньої політики. В 1941 р. цей архів і Архів революції були об'єднані і утворили Центральний історичний архів у Москві.

З 1946 р. архівні матеріали Колегії закордонних справ Росії та Міністерства закордонних справ Російської імперії за 1721—1917 рр. були виділені із складу державних історичних архівів і передані Архівному (з кінця 1957 р. — Історико-дипломатичному) управлінню Міністерства закордонних справ СРСР і стали іменуватись Архівом зовнішньої політики Росії (АЗПР).

Архів зовнішньої політики Росії Міністерства закордонних справ СРСР утворений в 1946 р. В ньому зібрані документи всіх установ, що знаходились як всередині держави, так і за рубежем, і відали міжнародними справами Росії XVIII — початку XX ст. У фондову колекцію архіву ввійшли окремі матеріали з Центрального державного архіву давніх актів СРСР, починаючи з фонду колегії закордонних справ, та інших архівів. Усього в архіві понад 650 тис. справ.

В умовах демократичних змін 90-х років XX ст. у Російській Федерації АЗПР було перейменовано в Архів зовнішньої політики Російської імперії, оскільки ця назва більш точно відбиває характер документальних матеріалів, що у ньому зберігаються: від проголошення Росії імперією у 1721 р. до її падіння у 1917 р.

Фонди і колекції АЗПРІ поділяють на такі групи:

1. Фонди центральних установ зовнішньополітичних відомств Росії XVIII—початку XX ст.: підрозділи ДКЗС, МЗС, Канцелярія міністра (в науковому обігу — фонд Канцелярія), Азіатський департамент, II департамент, Департамент особистого складу і господарських справ, Правовий департамент, Економічний департамент, Юрисконсульська частина, Відділ преси, Слов'янський, Японський, Китайський столи, Політархів та ін.

2. Колекції і фонди матеріалів закордонних установ ДКЗС — МЗС: посольств, місій, консульських установ, агентств.

3. Колекції матеріалів Санкт-Петербурзького Головного архіву МЗС.

4. Фонди дипломатичних канцелярій при головнокомандувачах російськими діючими арміями та іншими тимчасовими установами при генерал-губернаторах.

5. Колекції трактатів і карт (прикордонних, меркаторських, географічних).

6. Колекції документальних матеріалів чиновників МЗС, письменників, мандрівників, громадських діячів.

7. Колекції мікрофільмів документів, одержаних з інших архівів Росії в рамках обміну.

Певна активізація публікації дипломатичних документів спостерігалась у кінці 50-х років XX ст., коли міністром закордонних справ СРСР став А.А.Громико. Понад два десятки років видавались документи серії "Зовнішня політика Росії XIX — початку XX століття.— Документи російського Міністерства закордонних справ". У 1992 р. вийшов 15-й том цієї серії документів.

В архіві працювали такі відомі вчені, як академіки Б.Ф.Поршнєв, Є.В.Тарле, В.М.Хвостов, О.Л.Нарочницький, С.Л.Тіхвінський, професор А.З.Манфред, зарубіжні — Ф.Бродель (Франція), П.Грімстед-Кеннеді, Дж.Кеннан (США) та ін.

Однак, назагал, в архів допускали таку малу кількість дослідників, що навіть у радянський період науковці не боялись з докором писати, що багато фондів АЗПР протягом довгого часу залишаються поза увагою вчених[1].

Обмеженість доступу дослідників до архівних справ зумовлювалась тим, що АЗПР не належав до архівного управління, а був і залишається відомчою установою, підпорядкованою Міністерству закордонних справ, де умови доступу до документів, їх фільмування і публікації значно ускладнені. В радянський період в АЗПР побутувала практика, коли дослідникам не видавали описи фондів, а підбором документів, згідно з поданими істориками-дослідниками темами, займались працівники архіву, яких називали "фондоискатели". Дуже часто вони усно повідомляли дослідників, що за вказаною темою дослідження матеріалів в архіві немає. Свого часу заступник начальника історико-архівного управління Міністерства закордонних справ СРСР Г.Агафонов офіційно відповів на запит проректора Львівського державного університету імені Івана Франка професора Є.Гладишевського, який був підготовлений нами, що матеріалів з історії Галичини в архіві немає. Хоча в той час існував і нині зберігається фонд російського консульства у Львові за 1902—1914 рр. Численні документи, що стосуються історії нашого краю, зберігаються і в інших фондах архіву.

В процесі нашої праці в АЗПРІ у Москві в 1999 р. на фільмування і копіювання документів існувала заборона. Усі документи нами були переписані від руки із збереженням орфографії та приміток.

[1] Див.: *Мазаев В.И., Чернецов А.С.* Архив внешней политики России... — С.179.

Пропонована добірка документів з Архіву зовнішньої політики Російської імперії в Москві містить головно документи, що відображають ставлення російських офіційних державних інституцій та громадських об'єднань до москвофільського руху в Галичині починаючи від 90-х років XIX ст. до початку Першої світової війни. Творцями документів були чиновники російського посольства у Відні та консульства у Львові, прокурор Святішого Синоду. Найбільша кількість документів стосується стану справ у галицькому москвофільстві напередодні війни, зокрема в 1908—1914 рр. Тематично наведені матеріали містять історичну інформацію про ставлення офіційної Росії до національної ідентичності українців як "русского народа" в Галичині, про методи і засоби підтримки "русской культуры в крае" і, розуміється, — ентузіастів та інституцій її плекання Дудикевича, Наумовича, Маркова, Лабенського, Ставропігійського інституту, "Общества им. Мих. Качковского" та ін., про підтримку православ'я в Галичині, в тому числі грошові винагороди духівникам, які залишали уніатську церкву і переходили на православ'я. Цікавим є листування між Святішим Синодом, міністерствами закордонних справ та фінансів, посольством у Відні та консульством у Львові, що торкається розмірів сум, які слід чи які можливо виділити на підтримку "русской идеи" і православ'я. У 1913 р. вже йшлося про суми в 200000 руб. на підтримку громадянсько-політичного москвофільства та 60000 руб. на підтримку православ'я. Не тільки у дослідників, але і у всіх читачів викличуть інтерес документи про диференційоване ставлення польських національних демократів та інших політичних груп до москвофільського та до українського національного рухів, про польську політику на випа-

док війни. Окремі документи показують ставлення російських політиків до особи і діяльності митрополита Андрея Шептицького.

Є у пропонованій підбірці документи про загальну громадсько-політичну ситуацію в Галичині та Угорській Русі, про небезпеку для "русского дела" в Галичині, як їх бачили російські чиновники, про Слов'янський з'їзд у Празі 1908 р. та про перебування російської делегації з цього з'їзду у Львові.

Не без інтересу читаються повідомлення російських чиновників про труднощі москвофільства в Галичині, зокрема про негативні наслідки для нього внутрішнього розколу 1908 р., про турботу за імідж російської зовнішньої політики, що його могла підірвати необережна відверта підтримка москвофільства в Австро-Угорщині.

Упорядник сподівається, що підготовлена добірка документів стане в пригоді дослідникам історії Галичини і буде цікавою для широкого загалу.

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ *

* Орфографія та синтаксис оригіналів головно збережено

Перелік документів Архіву зовнішньої політики Російської імперії

Ф.151. Політичний архів (1839—1917 рр.). Слов'янський рух в Австро-Угорщині, оп. 482, спр. 3412 (1881—1891 рр.). Гопчевич і Дудикевич. Славіка:

— лист дипломатичного службовця Ястребова в МЗС Російської імперії І.О.Зінов'єву від 23 грудня 1889 року

— лист посла в Відні О.Б.Лобанова в МЗС Російської імперії М.П.Шишкіну від 15 квітня 1891 року (таємно)

— лист міністра внутрішніх справ І.Дурнова в МЗС Російської імперії М.П.Шишкіну від 3 червня 1891 року (таємно)

— копія з приватного листа посла у Відні до товариша міністра закордонних справ. Відень. 18 червня 1891 року

Ф.133. Канцелярія міністра закордонних справ. Політичний архів. 1913 р., оп. 470, спр. 16. Австро-Угорщина. Грошова підтримка "русской" народності в Прикарпатті:

— лист міністра фінансів в МЗС Російської імперії С.Д.Сазонову від 14 серпня 1913 року (особливо таємно)

Ф.135. Особливий політичний відділ (1909—1917 рр.), оп. 474, спр. 155/117. Листування з російськими представниками в Бухаресті, Чернівцях, Будапешті, Відні про вплив Росії на Балканах; відомче листування про видачу грошових

засобів окремим особам і субсидіювання проросійських партій в Галичині:

Записка М.Казанського "О русском влиянии в Галиции"; "Краткое изложение записки Бобринского о Прикарпатской Руси". 27.III / 9.IV. 1913 — 14.VIII. 1916.

— лист російського імператорського консула в Празі в МЗС Російської імперії А.А.Нератову від 12 серпня 1913 року

— таємна записка кол. ас. Казанського про російський вплив у Галичині від 11 серпня 1913 року

— лист обер-прокурора Святішого Синоду В.Саблера в МЗС Російської імперії С.Д.Сазонову від 17 грудня 1913 року (особливо таємно)

— малий кошторис на 1914 рік

— лист з імператорського російського посольства у Відні в МЗС Російської імперії від 4 травня 1914 року (таємно).

Ф.133. Канцелярія міністра закордонних справ. 1913 р. Неполітичний відділ архіву, оп. 470, спр. 102. Рідкості Ставропігійського інституту у Львові:

— лист з російського імператорського консульства у Празі в МЗС Російської імперії А.А.Нератову від 12 серпня 1913 року

— копія донесення керуючого консульством у Празі кол. ас. Казанського від 1 серпня 1913 р. за № 25

— лист з імператорського російського посольства у Відні кн. М.Кудашева в МЗС Російської імперії А.А.Нератову від 10 вересня 1913 року (довірчо).

Ф.133. Канцелярія міністра закордонних справ. 1914 р. Політичний відділ архіву. Тематичні справи, оп. 470, спр. 156. Австро-Угорщина. Внутрішня політика в Австрії:

— фрагмент справи.

Ф.151. Політичний архів (1839—1917 рр.). Слов'янський рух в Австро-Угорщині, оп. 482, спр. 3425:

— Додаток 1. Доповідна записка Секретаря Консульства у Львові кол. ас. Олфер'єва 2-го. 1909 рік

— Додаток 2. Приїзд російських делегатів всеслов'янсого з'їзду до Львова 4 серпня 1908 року

Ф.135. Особливий політичний відділ (1909—1917), оп. 474, спр. 151/308. Записка Сватковського "Наслідки розколу в «русскому» таборі в Галичині" (літографія) (29.III / 11.IV. 1912):

—інформація В.Сватковського з Відня від 11 квітня 1912 року "Наслідки розколу в «русскому» таборі у Галичині".

Ф.133. Канцелярія міністра закордонних справ. Політичний архів, оп. 470, рік 1913, спр. 14. Галичина. Становище «русских» в Галичині. Поляки в Галичині. Боротьба їх з «русскими»:

— інформація В.Сватковського з Відня від 6 січня 1913 року. "Надії Відня на повстання в Царстві Польському. Розрахунки воєнної партії. Побоювання гр. Люцова" (довірчо)

— інформація В.Сватковського з Відня від 16 січня 1913 року. "Галицькі поляки напередодні п'ятдесятиріччя польського повстання в 1863 р.".

— інформація В.Сватковського з Відня від 22 січня 1913 року. "Огляд галицької і познанської польської преси за листопад і грудень 1912 р."

— лист М.Гірса з імператорського російського посольства у Відні в МЗС Російської імперії А.А.Нератову від 27 лютого 1913 року (таємно)

— лист М.Гірса з Відня 9 квітня 1913 року в МЗС Російської імперії С.Д.Сазонову (особливо довірчо)

— лист М.Гірса з Відня від 24 квітня 1913 року в МЗС Російської імперії С.Д.Сазонову

— лист М.Гірса з Відня від 22 травня 1913 року в МЗС Російської імперії С.Д.Сазонову

— лист М.Гірса з імператорського російського посольства у Відні в МЗС Російської імперії А.А.Нератову від 17 червня 1913 року

— копія донесення керуючого імператорським консульством у Львові Верховцева від 27 червня 1913 року № 1200

— лист з Відня кн. М.Кудашева в МЗС Російської імперії від 6 листопада 1913 року

— лист обер-прокурора Святішого Синоду В.К.Саблера в МЗС Російської імперії С.Д.Сазонову від 15 листопада 1913 року

— лист кн. М.Кудашева з Відня в МЗС Російської імперії С.Д.Сазонову від 4 грудня 1913 року

— телеграма, надіслана до відома віденським кореспондентом С.-Петербурзького Телеграфного Агентства

Ф.151. Політичний архів (1839—1917 рр.), оп.482. Слов'янський рух в Австро-Угорщині, спр. 3420. Про надання Галицькому уніатському митрополиту права придбання земельних ділянок в Росії для перепродажу їх галичанам (1908—1909 рр.):

— лист голови ради міністрів П.А.Столипіна міністру закордонних справ О.П.Ізвольському від 16 лютого 1909 року

— доповідна записка графа Красіцького від 4 вересня 1908 року

— лист з імператорського російського посольства у Відні в МЗС Російської імперії М.В.Чарикову від 3 травня 1909 року

— доповідна записка російського консула у Львові Олфер'єва в російське імператорське посольство у Відні від 9 травня 1909 року

— лист з імператорського російського посольства у Відні в МЗС Російської імперії М.В.Чарикову від 9 жовтня 1909 року

— депеша Д.С.Сазонова з Рима в МЗС Російської імперії від 8 червня 1909 року

Ф.340. Колекція документальних матеріалів із особистих архівів чиновників міністерства закордонних справ Російської імперії, оп. 846. А.Шептицький (1910—1914): спр.1 — Документи уніатського митрополита графа Шептицького, знайдені у його приміщенні у Львові (Галичина), (на укр. мові); спр.3 — Прохання різних організацій релігійного характеру до Львівського митрополита про допомогу і поради (на укр. мові). (1910—1914 рр.); спр.7 — Детальний звіт про 3-х місячну поїздку о.Теодозія Лежогубського в Саксонські провінції для з'ясування становища "русских" робітників у цих провінціях (на укр. мові):

— лист до митрополичої консисторії у Львові намісника Бобжинського від 28 листопада 1910 року

— лист до митрополичого ординаріату у Львові керівництва "Народної Ради" від 12 грудня 1910 року

— лист до митрополичого ординаріату керівництва товариства св. Рафаїла для охорони руских емігрантів у Львові від 22 березня 1913 року

— лист до митрополичого ординаріату місіонаря Теодозія Лежогубського від 24 грудня 1913 року

— лист священика Кирила Петрика від 24 березня 1913 року

— лист до митрополичого ординаріату Микити Ета від 16 вересня 1913 року
— Nota (митрополичий ординаріат), № 3674 / XII. 1914 рік

— лист до митрополичого ординаріату о.Емиліана Мартиновича від 27 квітня 1914 року

— інформація про наявність звіту о. Гавриїла Костельника (1914 р.)

— лист до митрополичого ординаріату від 27 червня 1914 року (підпис автора нерозбірливий)

— бібліотека "Основи", ч.11. Десятилітня (1900—1910) діяльність галицького Митрополита Андрея Шептицького.— Львів: Основи; з друк. І.Айхельбергера, 1910.

Ф. 151. Политический архив (1839–1917 гг.) Славянское движение в Австро-Венгрии, оп. 482, д. 3412 (1881–1891 гг.). **Гопчевичь и Дудикевичь. Славика.**

Л.1

Солунь, 23 декабря 1889 года

Милостивый Государь,
Иван Алексеевич*,

На днях получил я от известного публициста Гопчевича довольно длинное дружеское письмо, в котором коснулся он вопроса, который не должен быть направлен по моему адресу.

Из прилагаемого при сем извлечения из этого письма Ваше Превосходительство изволите усмотреть, что Гопчевичь как редактор Авст-

Его Пре-ву И.А.
Зиновьеву** и пр. и пр. и пр.

---

* На листі зверху від руки написано, що лист заслуговує на увагу, проте щодо цього питання ще треба звернутись до князя Лобанова.

** *Зінов'єв Іван Олексійович* — дипломат, народився в 1835 р. Закінчив московський Лазаревський інститут східних мов. З 1851 р. працював у московському головному архіві міністерства закордонних справ, звідки згодом перейшов на дипломатичну роботу. На дипломатичній службі продовжував займатися східними мовами і у 1855 р. здобув ступінь магістра. В 1871 р. став дипломатичним агентом при румунському князівстві і членом Європейської дунайської комісії. У 1876 р. акредитований як надзвичайний посланник в Персію. В 1881 р. Зінов'єв І.О. закінчив переговори з перським урядом з приводу кордону між Персією і Закаспійською областю, що дало можливість Росії впливати на туркменські степові народи. У 1883 р. І.О.Зінов'єв зайняв пост директора азіатського департаменту міністерства іноземних справ. У 1887 р. вів переговори з англійським комісаром з приводу визначення північно-західного кордону Афганістану. У 1891 р. призначений посланником при королі шведському і норвезькому.

рийского журнала "Welt" предлагает свои услуги России, но, не имея средств, желал-бы чтобы Императорское Министерство откупило этот журнал и вверило ему редакцию.

Г.Гопчевич конечно должен был-бы обратится с изложенным в письме предложением к нашему Послу в Вене, который лучше может знать благонадежность его и судить, на сколько целесообразно предложение Гопчевича, но, очевидно, он не сообразил этого обстоятельства.

Чтобы не оставить, впрочем, Министерство в неведении о выдающихся служит нашим интересам в Австрийской [...]* публицистике, я осмелился заявить Вашему Превосходительству о предложении Гопчевича для Вашего собрания.

Если Министерство найдет целесообразным предложение услуг Гапчевича, то оно может войти с ним в сношения через наше в Вене Посольство. Я с своей стороны считаю долгом доложить, что Гопчевич владеет действительно хорошим пером. Человек он вообще очень даровитый. Несмотря на то, что еще не стар, но уже успел написать 13[ть] более или менее капитальных сочинений на немецком языке, из которых особенно известны: Сербия и Сербы, Болгары и Восточная Румелия, Черногория и Черногорцы, Македония и Старая Сербия и друг.

С глубочайшим почтением и таковою же преданностью имею честь быть,

Вашего Превосходительства
покорнейшим слугою

Ястребов

* Пропущено в тексті документа. – О.С.

Ф. 151. Политический архив (1839–1917 гг.) Славянское движение в Австро-Венгрии, оп. 482, д. 3412 (1881–1891 гг.). **Гопчевичь и Дудикевичь. Славика.**

Л.99

Императорско-Российский
Посол в Вене
№ 487
3/15 апреля 1891 г.

Секретно

Милостивый Государь,
Николай Павлович,

В Вене проживает некто Дудикевич (Владимир Феофилович), русин из Галиции, доктор права. Перед Русскими он выдает себя за ревностного приверженца России, постоянно посещает нашу Церковь (хотя униат), и находится в переписке с Секретарем Славянского Комитета в С.Петербурге Г-ном Аристовым.

Между тем до меня доходят сведения, что, в сущности, он ничто иное как австрийский шпион. После убийства Бельтчева в Софии, Австрийское Правительство отправило его под чужим именем в Белград и Букарест для розведываний между Болгарскими эмигрантами, и меня уверяют, что главным образом из донесения, представленного им по возвращении из этой поездки, заимствовано было, то, что появилось об этом происшествии в Венских газетах, с именно указанием на Бендерева и Груева, как на соучастников в преступлении.

Долгом считаю сообщить эти сведения Вашему Превосходительству в предположении, что Вы, может быть, сочтёте нужным предосте-

Его Пр.-у Н.П.
Шишкину

речь Славянский Комитет от слишком доверительных сношений с Дудикевичем.

Примите, милостивый Государь, уверение в отличном моем почтении таковой же преданности.

Лобанов О.Б.*

* Князь Олександр Борисович Лобанов (1924–1897 рр.). В 1859–1863 рр. – посол в Константинополі; 1866 р. – орловський губернатор; 1867–1878 рр. товариш міністра внутрішніх справ; 1878–1979 рр. – посол у Константинополі; 1879–1882 рр. – посол у Лондоні; 1882–1895 рр. – посол у Відні. З 1895 р. – міністр закордонних справ Російської імперії. Друкував історичні праці і замітки.

Ф. 151. Политический архив (1839–1917 гг.) Славянское движение в Австро-Венгрии, оп. 482, д. 3412 (1881–1891 гг.). **Гопчевичь и Дудыкевичь. Славика.**

Л.101

Министр внутренних дел
№ 329
1891 г.

Секретно

Милостивый Государь
Николай Павлович,

Председатель Совета Славянского Благотворительного Общества, Граф Николай Павлович Игнатьев, которому сообщены были полученные, при доверительном письме Вашего Превосходительства от 27 Апреля сего года, за № 129, сведения о проживающем в гор. Вене русине Дудыкевиче, уведомил меня, что ни письменных, ни словесных сношений, Совета Славянского Общества, или же, по его уполномочию, почетный член общества В.И.Аристов, состоящий 15 лет Секретарем Совета, с названным Дудыкевичем не имели.

В [...] Славянского Общества имеются лишь указания, что по ходатайству известного протоиерея Наумовича, в октябре 1884 г. выслано было ему, Наумовичу, 200 руб., для передачи в пособие В.Дудыкевичу, готовившемуся тогда ко вступлению в присяжную адвокатуру. За тем 24 Сентября 1885 года, Совет Славянского Общества, через своего Казначея, тайного советника Чубинского, при письме, написанном на бланке Секретаря Совета В.И.Аристова, передал протоирею Николаевскому в Вене 200 руб, назначенных в пособие Студенческому Обществу

Его Первосходительству
Н.П. Шишкину

Л.102 "Буковина", председателем коего состоял Дудыкевич, которому вполне доверял протоиерей Николаевский. К сему Граф Игнатьев присовокупил, что, по сведениям Славянского Общества, доктор Владимир Феофилович Дудыкевич, состоящий присяжным поверенным в Венском судебном округе, пользовался отличными рекомендациями: а) главы русской партии в Австрии Адольфа Ивановича Добрянского и б) протоиерея Иоанна Григорьевича Наумовича, который ныне вновь подтвердил, что ему знаком Г.Дудыкевич с детства, что отец его был вернейшим другом и лучшим патриотом, а В.Дудыкевич душою русской молодежи и её учителем русского языка, что он первый ввел русский разговорный язык в "Академическом кружке" во Львове и в Обществе "Буковина" в Вене. В заключение Граф Игнатьев просит меня довести о вышеизложенном до сведения нашего посла в Вене.

Сообщаю об этом Вашему Превосходительству, имею честь покорнейше просить Вас, Милостивый Государь, принять уверение в истинном моем почтении и совершенной преданности.

Ив. Дурнов*

№ 415
3 июня 1891 года

* Іван Миколайович Дурнов народився в 1830 р. У 1871 р. став катеринославським губернатором. З 1882 р. товариш міністра внутрішніх справ, а у 1889–1895 рр. — міністр внутрішніх справ Російської імперії. Згодом був головою Кабінету міністрів.

***Ф. 151. Политический архив (1839–1917 гг.) Славянское движение в Австро-Венгрии, оп. 482, д. 3412 (1881–1891 гг.).* Гопчевичь и Дудыкевичь. Славика.**

Л.103 Копия с частного письма Посла в Вене к Товарищу Министра Иностранных Дел. Вена 6/18 июня 1891 г.

Тому назад несколько времени, я сообщил Вам доверительно сведения о некотором Дудыкевиче, который состоит в сношениях и переписке со Славянским Комитетом. Мне неизвестно какое употребление сделано было Мин[ством] из этих сведений, но дело в том, что они целиком дошли до Дудыкевича с прямым указанием на меня, как на лицо, их доставившее, и что вследствие сего Дудыкевич стал добиваться свидания со мною, чтобы представить мне объяснения и оправдания и подкрепить оныя разными документами. Само собой разумеется, что чем ближе его сношения с здешней Полицией, тем легче ему достать от неё всевозможные удостоверения, а потому я отклонил всякие объяснения с ним, — тем более, что сведения о его двуличной деятельности получены были мною из источника, заслуживающего полного доверия.

Считаю необходимым поставить Вас в известность об этом инциденте, так как если-бы подобные нескромности должны были повторяться, я был-бы крайне стеснен в сообщениях моих Министерству.

Примите и т.д.

Для личного Вашего сведения, не лишним считаю присовокупить, что сведения о командировке Дудыкевича в Белград и Букарест переданы были мне Сербским Посланником Симигелевым* на основании полученного им из Белграда извещения. О.Б.Лобанов

* Прізвище написано нерозбірливо.— *О.С.*

Ф. 133. Канцелярий Министра иностранных дел. Политический архив. 1913 г., оп. 470, д. 16 "Австро-Венгрия. Денежная поддержка русской народности в Прикарпатье".

Л.2

Министр финансов В. секретно

Милостивый Государь,
Сергей Дмитриевич*.

Письмом от 6 сего августа № 37 Ваше Превосходительство изволили уведомить меня, что Вы признаете вполне целесообразным довести ассигнование на оказание денежной поддержки

№ 1995
14 августа 1913 года
Его Предвосходительству
С.Д.Сазонову

---

* Сазонов Сергій Дмитрович (1860—1927) — російський державний діяч, дипломат. На дипломатичній службі з 1883 р. З травня 1909 р. —товариш міністра, з вересня 1910 р. до липня 1916 р. — міністр закордонних справ. Продовжував курс на зближення з Англією і Японією без загострення відносин з Німеччиною і Австро-Угорщиною. Разом з тим намагався об'єднати балканські держави і Туреччину уклав проти Австро-Угорщини у "конфедерацію" під егідою Росії. Мав великий вплив на царя. Вів переговори з Німеччиною, які завершились Потсдамською угодою 1911 р., уклав договір з Японією в 1912 р. і 1916 р. Загострення відносин з Австро-Угорщиною в час Балканських воєн 1912—1913 рр. і з Німеччиною примусило Сазонова працювати над консолідацією Антанти. В час австро-сербського конфлікту, в червні-липні 1914 р. намагався домогтися компромісу, щоб загальмувати зіткнення, але, бачачи рішучість Німеччини і Австро-Угорщини, вимагав мобілізації російської армії, що прискорило розв'язання Першої світової війни. В 1914—1916 рр. вів переговори з Англією і Францією про співробітництво в ході війни і про умови майбутнього миру. В 1918—1920 рр. був в урядах А.Денікіна і О.Колчака, їхнім представником у Парижі на мирній конференції. Помер в еміграції.

русской народности в Австро-Венгрии до 200000 р., с исходатайствованием кредита на этот предмет через законодательные учреждения по Министерству Иностранных Дел.

Вследствие сего имею честь уведомить Ваше Превосходительство, что, не встречая с своей стороны препятствий к осуществлению изложенного предположения, я находил бы, однако, желательным, чтобы расходование вышеуказанной суммы производилось по соглашению не только Министров Иностранных и Внутренних Дел и Обер-Прокурора Святейшего Синода, но и Министра Финансов.

Примите, Милостивый Государь, уверение в совершенном моем почтении и искренней преданности.

(Підпис не розбірливий.— *О.С.*)

Л.8

Ф. 135. Особый политический отдел (1909–1917 гг.), оп. 474, д. 155/117. **Переписка с российскими представителями в Бухаресте, Черновцах, Будапеште, Вене о влиянии России на Балканах; ведомственная переписка о выдаче денежных средств отдельным лицам и субсидировании прорусских партий в Галиции.**

Записка М.Казанского "О русском влиянии в Галиции"; "Краткое изложение записки Бобринского о Прикарпатской Руси". 27 III/9 IV 1913 – 14 VIII 1916.

Российский Императорский
Консул в Праге
№ 27
12 августа 1913 г.

Милостивый Государь
Анатолий Анатольевич,

Имею честь представить на благосклонное воззрение Вашего Превосходительства копию секретной записки о русском влиянии в Галиции, составленную Секретарем вверенного мне Императорского Консульства по возвращении его из командировки во Львов.

С глубочайшим почтением и совершеннейшею преданностью имею честь быть,

Милостивый Государь
Вашего Превосходительства
покорнейшим слугою

Жуковский.
(підпис від руки.– *О.С.*)

Его Прев-ву
А.А.Нератову

Л.9

Ф. 135. Особый политический отдел (1909–1917 гг.), оп. 474, д. 155/117. **Переписка с российскими представителями в Бухаресте, Черновцах, Будапеште, Вене о влиянии России на Балканах; ведомственная переписка о выдаче денежных средств отдельным лицам и субсидировании прорусских партий в Галиции.**

Записка М.Казанского "О русском влиянии в Галиции"; "Краткое изложение записки Бобринского о Прикарпатской Руси". 27 III/9 IV 1913 – 14 VIII 1916

г.Львов

*Секретная записка Колл. Ас. Казанского о русском влиянии в Галиции**

Считаю долгом донести о некоторых наблюдениях над местной политической и общественной жизнью в Галиции, сделанных за пятинедельное управление мною Императорским Консульством во Львове.

С внешней стороны Львов представляет собою не отличающийся особым благоустройством, большой польско-еврейский город. Аристократия и средние городские классы состоят, главным образом, из поляков и евреев; в низших классах преобладают малороссы. Государственное и городское управление, университет, школы, церкви, театр, газеты (за исключением немногих) находятся в руках поляков. Магазины, банки, конторы, промышленность и торговля — польско-еврейская. Польская речь только и слышится на улицах и в общественных местах. В городе, правда, существует несколько малорусских благотворительно-просветительных учреждений, семинария, малорусские экономические союзы, потребительские магазины,

Л.10

* Наведені фрагменти із документа.– *О.С.*

читальни и газеты; но все эти учреждения теряются в общепольской массе города*.

Л.17

Русская партия

Какими же средствами располагает так называемая "руссофильская" партия для сопротивления усилившемуся за последние годы польско-украинскому засилью?

Руссофильская партия, разбившаяся несколько лет тому назад на две группы: старорусскую и радикальную** и ослабленная постоянными административными преследованиями, делает в настоящее время героические попытки в борьбе за Галицийскую деревню.

Так как старинная русская аристократия края и более зажиточные классы давным давно ополячились, то русская партия состоит из демократических элементов, преимущественно сыновей крестьян и сельских священников, добившихся образования тяжелым трудом и всевозможными лишениями. Во главе партии стоят несколько журналистов, священников, мировых судей, адвокатов, врачей и нотариусов. Самый богатый член партии обладает имуществом в размере около 150 десятин земли...

Л.18

... Наиболее видными членами партии по образованию и деятельности являются депутат Парламента Д-р Марков, редактор "Прикарпатской Руси" С.А.Лабенский, редактор "Голоса народа" М.И.Циорх, журналист Бендасюк и др...

Л.19

... Численность русской партии определить довольно трудно, но с вероятностью следует предположить, что в настоящее время приблизительно половина малороссийского населения Галиции принадлежит или сочувствует русской партии, остальные малороссы примыкают к украинцам и полякам.

Общество Качковского

Крупнейшим по значению просветительным русским учреждением в крае бесспорно необходимо признать общество имени Качковского. Названное общество состоит из 12000 членов, с годовым взносом в 2 кроны, содержит свыше 1000 народных русских читален в деревнях и имеет во Львове собственный дом. Общий валовой доход общества в год равняется 30000 крон*.

Л.22

Недостатки организации и тактики русской партии

... Прежде всего весьма нежелательным явлением необходимо признать **разделение партии** на две группы, обладающих каждая своим собственным печатным органом (газетой старорусской партии является "Галичанин"; "Прикарпатская Русь" и "Голос наро-

---

* Далі йдуть розділи:
- Культурно-национальная борьба в Галиции;
- Географическое распределение населения;
- Политика Венского Правительства;
- Пропаганда католицизма;
- Воздействие на крестьянскую массу;
- Народное образование.

** Йдеться про ту частину москвофілів, які називали себе "новокурсниками".

* Далі у документі йдеться про створення Ставропігійського інституту; про "Русский народный Дом", кооперативні установи. — *О.С.*

да" принадлежат радикальной русской партии). Полемика на столбцах двух русских газет, имеющих, собственно говоря, одинаковую задачу: распространять и насаждать русское влияние, русский язык и культуру, полемика, притом носящая, как и во всех львовских газетах, бульварный характер — совершенно не допустимы. Взаимное обливание грязью местных русских деятелей и обвинение друг друга чуть ли не в государственной измене, разжигает страсти и вредит русскому делу, особенно во время предвыборных кампаний.

Л.23

Недостаток в просвещенных, энергичных руководителях и невозможность привлечения таковых, за отсутствием достаточных средств, также дает себя чувствовать. В виде иллюстрации можно привести хотя бы состав редакции газеты "Прикарпатская Русь". Кроме редактора С.А.Лабенского все остальные сотрудники — студенты, даже недостаточно свободно владеющие русским языком

Отчуждение партии от общей русской политики

Наиболее же существенным недостатком в деятельности партии следует признать отчуждение последней от общей русской политики и проистекающих от того недостаточно продуманной, неосторожной и вообще не всегда соответствующей нашим интересам образом действий.

Галицко-русская партия, состоящая, как уже было указано из самых демократических элементов и лишенная важнейшего фактора культуры — русских школ, всегда испытывала недостаток в опытных интеллигентных руководителях, а также и в материальных средствах. Вследствие этого партия всегда с упованием смотрела и смотрит до настоящего времени на великую Россию, как на свою будущую избавительницу, ожидая от нее поддержки и руководящих указаний. Однако до последнего времени общественные и политические круги в России были мало осведомлены в галицких делах и относились довольно равнодушно и недоверчиво к наиболее жизненным галицким вопросам...

Л.24

Необходимость поддержки из России

Совершенно иначе стояло бы русское дело в Галиции, если бы Правительство, с помощью общественных сил, взяло на себя почин в деле руководства политикой галицко-русской партии в духе, соответствующем интересам России.

Самo собой разумеется, что при проведении такой политики необходимо было бы соблюдать **величайшую осторожность**, дабы еще более не ухудшить и без того незавидное положение русской партии в Галиции. Принимая, однако, во внимание, во-первых, то обстоятельство, что радикальная часть галицко-русской партии, не чувствуя над собою из России никакой сдерживающей силы и в настоящее время "выставила открыто трехцветный русский флаг", т.е. проповедует явный сепаратизм и, во-вторых, что польско-украинская печать не перестает кричать (без всяких оснований), что "миллионы русских рублей", через посредство русского Консульства идут на пропаганду русской идеи в Галиции, не только не следует опасаться скомпрометировать наше Правительство, а также

Л.27

и галицко-русскую партию, но, напротив, можно было бы, умело распределяя субсидии и руководя партией, заставить последнюю сплотиться и действовать более осторожно.

Русская поддержка галицко-русской партии могла бы выразиться: 1)в более значительном, чем теперь, и планомерном доставлении пособий на пропаганду русской идеи; 2) установление самого **строгого контроля** над их расходованием; и 3) в направлении политики галицко-русской партии в желательном для нас смысле.

Пособие галицко-русской партии

До сих пор, общая сумма пособий, получаемых во Львове из России, колебалась, насколько мне известно, между 20 и 40 тысячами рублей ежегодно и состояла частью из пожертвований частных лиц, частью из небольших ассигнований Св. Синода. Средства эти доставлялись обыкновенно частным путем и лишь изредка передавались через посредство нашего Консульства во Львове.

Л.28

Столь малые суммы, расходуемые притом не всегда производительно, вряд ли могли иметь существенное значение для русского дела в Галиции. Для успешной борьбы с правительственной, польской и украинской пропагандой одновременно, требуются значительно большие средства. Уже теперь в общественных кругах возбужден вопрос об увеличении пособий галицко-русской партии из средств государственного казначейства, если не ошибаюсь, до 200 000 руб. в год. Кроме того ведутся переговоры об оказании галицко-русским сельским кооперативным учреждениям поддержки в виде беспроцентной или малопроцентной ссуды из средств Государственного Банка...

Л.29

Субсидии печати

... К сожалению до сего времени единственным и крупнейшим (сравнительно) пособием из России в размере 14 000 рублей пользовалась газета "Прикарпатская Русь". Насколько целесообразна выдача столь малого пособия без правительственного контроля явствует из нижеследующего.

Л.30

Выдачу субсидий русской газете во Львове можно было бы признать полезной лишь под двумя условиями: 1) такая газета должна помещать оригинальные или хотя бы заимствованные статьи из русской и галицкой жизни, в видах возможно полного освещения условий жизни обеих стран и 2) необходимо, чтобы статьи эти были настолько интересны и талантливо написаны, чтобы могли привлечь к себе внимание широкого круга читателей как в Галиции, так и в России.

В действительности вышеназванная газета не удовлетворяет ни одному из этих условий...*

Л.35

Предвыборная агитация

... Какое значение придается в Галиции выборам, можно судить, между прочим, из того, что перед последними выборами в Пар-

---

* Далі у документі йдуть розділи:
– Пособия на русские книги.
– Пособия учащимся.
– Стипендии галичанам в России.
– Экскурсии в Россию.
– Паломники (в Почаевскую Лавру).

ламент германский Консул во Львове, **по слухам**, передал украинской партии до 230.000 марок, хотя Германия была заинтересована в этих выборах лишь постольку, поскольку усиление украинцев ослабляло поляков...*

Л.36

Консульство во Львове

Осуществление всех этих мер, большинство которых требует русских денег, допустимо лишь под тем непременным условием, чтобы деньги эти расходовались под строгим правительственным контролем.

В силу необходимости обязанность такого контроля в видах единства русской политики за границей, должна быть возложена на наше Консульство во Львове. В распоряжение последнего необходимо предоставить крупный секретный фонд** в несколько десятков тысяч рублей на субсидирование вышеупомянутых галицких обществ, бурс, печати и на предвыборную агитацию. Принимая однако во внимание, что Консул далеко не всегда может лично передавать деньги по назначению, желательно создать, для содействия ему в этом отношении, специальных агентов, которые находились бы в прямом подчинении у русской жандармской власти*** и сносились бы с русским Консулом через посредство Жандармского Ротмистра в Радзивилове. Таким образом, в случае, если бы

* Далі у документі йде рубрика: "Льготы галичанам переселенцам". — *О.С.*

** У тексті ці слова підкреслені олівцем і навпроти них на полях написано: "Не думаю". — *О.С.*

*** Підкреслення зроблені пізніше олівцем. — *О.С.*

было признано возможность оказания систематической и постоянной поддержки галицко-русской партии, на Императорское Консульство во Львове были бы возложены новые, весьма многосложные обязанности руководства политикой названной партии и контроля над расходованием [...] русских субсидий...

Л.37

Л.38

... Если же мы побоимся расходов несколько десятков или даже сотен тысяч рублей; если не решимся применить нисколько нас не компрометирующих усилий к удержанию русской культуры в крае, то с каждым годом сочувствие к нам в Галиции и значение русского имени будут уменьшаться и недалеко то время, когда старинная вотчина русских князей не только станет нам чужой, но и враждебной.

11 августа 1913 г. М.Казанский

Ф. 135. Особый политический отдел (1909–1917 гг.), оп. 474, д. 155/117. **Переписка с российскими представителями в Бухаресте, Черновцах, Будапеште, Вене о влиянии России на Балканах; ведомственная переписка о выдаче денежных средств отдельным лицам и субсидировании прорусских партий в Галиции.**

Записка М.Казанского "О русском влиянии в Галиции"; "Краткое изложение записки Бобринского о Прикарпатской Руси". 27 III/9 IV 1913 – 14 VIII 1916.

Л.41

Весьма секретно

Обер-Прокурор
Святейшего Синода
№ 146
17 декабря 1913 года

Милостивый Государь,
Сергей Дмитриевич,

Ввиду бывших переговоров по вопросу об оказании материальной помощи православным священникам и иеромонахам в Галичине и Угорской Руси, имею честь уведомить Ваше Высокопревосходительство, что размер таковой помощи весьма трудно определить более или менее точно на несколько лет вперед, так как движение от Унии к Православию идет быстрыми шагами вперед, а, следовательно, растет и потребность в священниках. Нужды 1914 г. выяснены и они выражаются в сумме 29.000 р., как видно из прилагаемой при сем подробной сметы, но в ближайшем будущем нужды эти несомненно возрастут.

При этом надлежит заметить, что особенно желательно иметь в числе православных священников в Галиции несколько человек из наи-

Его Превосходительству
С.Д.Сазонову

более выдающихся священников, пока пребывающих в унии, но готовых перейти в Православие, если они будут материально обеспечены, т.е. если им можно будет отпускать примерно по 2.000 р. в год.

Из представленной уже Вашему Высокопревосходительству записки по настоящему делу видно, что в ней возбуждается ходатайство о назначении пособия на 5 лет, с тем, чтобы по истечении этого срока дело это не подвергалось новому рассмотрению. Посему можно было бы ныне определить размер пособия на дело Православия на пять лет, в сумме 60.000 р. в год. В первые годы пятилетия будет расходовать несколько менее 60.000 р. однако необходимо, чтобы остатки от этой суммы переходили на последующие годы того же пятилетия.

Л.42

Примите уверение в совершенном моем почтении и Преданности.

В.Саблер

Ф. 135. Особый политический отдел (1909–1917 гг.), оп. 474, д. 155/117. **Переписка с российскими представителями в Бухаресте, Черновцах, Будапеште, Вене о влиянии России на Балканах; ведомственная переписка о выдаче денежных средств отдельным лицам и субсидировании прорусских партий в Галиции.**

Записка М.Казанского "О русском влиянии в Галиции"; "Краткое изложение записки Бобринского о Прикарпатской Руси". 27 III/9 IV 1913 – 14 VIII 1916.

Малая* смета на 1914 г.

Л.43

Иеромонаху Петру (он получает больше других, так как у него нет постоянного прихода и он постоянно в разъездах)	1.200 р.
Священникам: Игнатию Гудыми, Максиму Сандовичу, Киприану Цымбале, Григорию Савечне по 750 р. х 4	3.000 р.
Новым священникам Мыдняку и Клубоку по 750 р. х 2	1.500 р.
На покупку оседлости этим новым священникам на Ланковщине (чтобы их не могли выслать административным порядком)	3.000 р.
3 новым священникам на женитьбу и обзаведение по 400 р. х 3	1.200 р.
Им же жалованья на 1/2 года по 375 р. х 3	1.125 р.
	11.025 р.

* "Малая" отличается от "большой" главным образом тем, что в ней предполагается содержание лишь двум священникам из бывших униатов (примітка Бобринського.— *О.С.*).

Двум священникам из бывших униатов по 2.000 р. х 2	4.000 р.
Пособия угре-россам иеромонахам	1.000 р.
Содержание в монастырях угроссов послушников	1.000 р.
Издание постоянного органа печати (Крайне необходимо)	4.000 р.
Иконы, утварь и т.п.	2.000 р.
Содержание 50 семинаристов в течении 3-х летних месяцев 50 х 30	1.500 р.
Стипендии 6 чел. в училище Пастырства по 160 р.	960 р.
Стипендии 6 чел. в церковно-учит. школе	500 р.
	27.180 р.

Л.44

На лечение заключенных в тюрьму 2-х священников в случае их освобождения по 500 р.	1.000 р.
На непредвиденные расходы	820 р.
итого	29.000 р.

Ф. 135. Особый политический отдел (1909–1917 гг.), оп. 474, д. 155/117. **Переписка с российскими представителями в Бухаресте, Черновцах, Будапеште, Вене о влиянии России на Балканах; ведомственная переписка о выдаче денежных средств отдельным лицам и субсидировании прорусских партий в Галиции.**

Записка М.Казанского "О русском влиянии в Галиции"; "Краткое изложение записки Бобринского о Прикарпатской Руси". 27 III/9 IV 1913 – 14 VIII 1916.

Л.49

Императорское
Российское Посольство
в Вене
№ 853. 1.391
21 апр./4 мая 1914 г.

Секретно

Милостивый Государь
Анатолий Анатольевич,

Ссылаясь на секретное донесение Консула Нашего в Черновцах от 10 сего Апр. за № 144, касательно получения им от Председателя С.Петербургского Славянского Благотворительного Общества перевода в 300 рублей для передачи Профессору Отцу Евгению Сюзану (чи Козану.– *О.С.*), считаю долгом своим обратить внимание Вашего Превосходительства на нежелательность, при нынешних обстоятельствах, возложения на наших консульских представителей в Австро-Венгрии подобных поручений, компрометирующих не только их самих, но и само Императорское Правительство.

Примите, Милостивый Государь, уверение в отличном моем почтении и таковой же преданности.

(Підпис не розбірливий.– *О.С.*)

Его Прев-ству
А.А.Нератову

Ф. 133. Канцелярия Министра иностранных дел. 1913 г. Неполитический отдел архива, оп. 470, **д. 102 Редкости Ставропигийского института во Львове.**

Л.2

Российское Императорское
Консульство в Праге
№ 28
12 августа 1913 г.

Милостивый Государь,
Анатолий Анатолиевич,

Имею честь представить у сего копию донесения Г. Управляющего Консульством, Колл. Асс. Казанского, Российскому Императорскому Послу в Вене, от 1 Августа сего года за № 25, – о музее русского Ставропигийского Института во Львове.

С глубочайшим почтением и совершеннейшею преданностью имею честь быть,

Милостивый Государь
Вашего Превосходительства
покорнейшим слугой

(Підпис нерозбірливий.– *О.С.*)

Его Прер-ву
А.А.Нератову

Ф. 133. Канцелярия Министра иностранных дел. 1913 г. Неполитический отдел архива, оп. 470, **д. 102 Редкости Ставропигийского института во Львове.**

Л.3 **Копия донесения Управляющего Консульством в Праге, Колл. Асс. Казанского, от 1 Августа 1913 г. за № 25.**

Во время управления Консульством во Львове я имел случай посетить местное собрание галицких древностей — Музей Русского Ставропигийского Института. Музей этот, составленный усилиями и средствами галицко-русских археологов-любителей и прежних униатских епископов, заключает в себе драгоценные памятники художественного творчества былой Червонной Руси. Предметы доисторического быта галичан, старинные портреты, прелестные вышивки и ковры ручной работы могут заинтересовать и неспециалиста.

Особенно замечательны по своему художественному и историческому значению — богатейшая коллекция старинных православных и униатских икон, начиная с 14 в., церковной утвари и древних рукописей, среди коих имеются и грамоты Московских Государей.

Л.4 В настоящее время, однако, насколько мне удалось [узнать.— *О.С.*] от представителей местной печати и секретаря музея, музей находится в весьма стесненных обстоятельствах. Прежде всего, как собрание русской старины, он не пользуется правительственными и земскими пособиями и, располагая весьма малыми средствами, не может иметь даже достаточного помещения. Часть коллекций поэтому, не найдя места в витринах и на стенах, остается просто в ящиках, в неразобранном виде.

Затем, так как основным принципом австрийской политики в Галиции является теперь уничтожение в крае остатков русского влияния

и русской культуры, музею грозит переход в польско-украинские руки. Нынешний униатский архиепископ Гр. Шептицкий, в видах постепенного окатоличения галицких униатов-малороссов, между прочим, основал во Львове музей униатских древностей, находящийся теперь в руках преданных идее сближения с Римом, иезуитствующих священников-украинцев. Музей, основанный Гр. Шептицким, успешно конкурирует с собранием русских древностей, отвлекая от него решительно все антикварные находки последнего времени и пополняется старинными предметами, взятыми по приказанию Архиепископа из галицко-русских униатских храмов. Мало того, в последнее время Шептицким возбуждается вопрос о совершенном упразднении собрания русских древностей, принадлежащих Ставропигийскому Институту и о передаче всех собранных в нем русскими средствами коллекций в распоряжение украинско-униатского музея. Ввиду того, что намерение Гр. Шептицкого легко может осуществиться при содействии Венского правительства, и принимая во внимание, что собрание галицко-русских древностей представляет огромный интерес для изучения русской культуры и уж во всяком случае не должно было бы служить антирусским целям, являлось бы своевременным ныне же возбудить вопрос о том, нельзя-ли спасти галицко-русский музей от враждебных России украинских поползновений путем покупки его коллекций для одного из русских музеев. Было бы особенно желательно, чтобы галицкие древности были представлены, путем устройства соответствующего отдела, в будущем Всероссийском Национальном Музее в Москве в память 300-летия юбилея Дома Романовых, долженствующим на-

глядным образом представить величие и мощь русского народа.

Беседуя с галичанами, я вынес впечатления, что в случае, если вопрос о передачи коллекций Ставропигийского Собрания украинско-униатскому музею Гр. Шептицкого будет решен, руководители русского музея примут меры к тому, чтобы наиболее ценные вещи предварительно были перевезены тайно в Россию.

Л.5 При подобных обстоятельствах, если в настоящее время возбудить конфиденциальные переговоры с администрацией музея о покупке коллекций последнего, то, весьма возможно, что галицко-русская организация во Львове, нуждающаяся в деньгах, согласится передать, имеющиеся в ее распоряжении, художественные сокровища за весьма скромное вознаграждение.

Донося о вышеизложенном, имею честь быть и пр. и пр.

(Виділене писано від руки. — *О.С.*)

***Ф. 133. Канцелярия Министра иностранных дел. 1913 г. Неполитический отдел архива, оп. 470,* д. 102 Редкости Ставропигийского института во Львове.**

Л.19

Императорское Российское
Посольство в Вене
№ 1830/206 Доверительно

10 сентября 1913 г.
с приложением

Милостивый Государь
Анатолий Анатолиевич,

В ответ на доверительное предписание Вашего Превосходительства от 5 сего сентября за № 44, касательно приобретения для одного из наших музеев коллекции редкостей, принадлежащих Ставропигийскому Институту во Львове, считаю долгом сообщить нижеследующее.

Тотчас по получении донесения Колл. Секр. Казанского по сему предмету, я счел своим долгом запросить Управляющего Нашим Консульством во Львове о фактической возможности такого рода сделки. Между прочим я просил Надв. Сов. Верховцева мне сообщить, кто собственно является юридическим владельцем музея Ставропигийского Института, имеющим законное право располагать имуществом музея, и вообще запросить его мнение касательно осуществимости предположения г.Казанского.

Из ответного отзыва Надв. Сов. Верховцева, в копии у сего препровождаемого, Ваше Превосходительство благоволите усмотреть, что приобретение вышеозначенной коллекции сопря-

Его Прев-ству
А.А.Нератову

жено с большими затруднениями. Из приведенной г. Верховцевым выдержки устава Института видно, что "Правящий Совет" призван сохранять и обогащать музей. Продавать же его, очевидно, не может. Г-н Верховцев указывает, правда, на возможность приобретения тех или других предметов путем обмена, согласно
Л.20 практикуемому музеями обычаю. Но такого рода сделки могли бы касаться лишь дубликатов; единичные экземпляры приобрести будет едвали возможно.

Ввиду всего вышеизложенного я воздержался дать ход предположениям г. Казанского привлечением на них внимания Императорского Министерства.

Хотя приведенные соображения, собственно говоря, уже исчерпывают вопрос, позволяю себе прибавить еще и нижеследующие, по коим, по моему мнению, он должен быть разрешен в отрицательном смысле.

1) для меня не совсем ясно, какая опасность угрожает русским древностям в случае, если хранителями их окажутся лица, враждебно относящиеся к России. К ним, также как и к нынешним хранителям, одинаково применяются правила, ограничивающие их право отчуждать древности. В крайнем же случае легче побудить к продаже лиц, не ценящих те или другие предметы, нежели тех, кому они дороги.

2) не могу не присоединиться к мысли, выраженной Вашим Превосходительством, о желательности оставления на месте таких памятников древности, которые способны наглядно поддерживать в Галиции живую память о былой связи ее с Державною Россиею. О временном перенесении их в Россию я не могу высказать мнения, так как не могу себе представить, ка-

ким законным образом такое перенесение могло бы состояться.

При сем считаю долгом приложить каталог Ставропигийского музея.

С глубоким почтением и совершенною преданностью имею честь быть

Милостивый Государь,
Вашего Превосходительства
покорнейшим слугою
Кн. Н.Кудашев

(Виділене писано від руки. – *О.С.*)

Ф. 133. Канцелярия Министра иностранных дел. 1914 г. Политический отдел архива. Тематические дела. Оп. 470, д. 156. "Австро-Венгрия. Внутренняя политика в Австрии".

Л.15
–16

... Польско-украинское соглашение важно для монархии, как на случай внешних осложнений, для согласной мобилизации враждебных России польских и украинских элементов, так и для внутреннего порядка не только в Галиции, но и в венском парламенте, где соглашением устраняется долголетняя обструкция украинцев. Немцы, поляки и украинцы могут составлять теперь правительственное большинство и без чехов, и таким образом чешско-немецкое примирение, которое привело бы чехов к нормальной работе в парламенте, уже не является столь насущно-необходимым...

Ф.151 Политический архив (1839–1917 гг.). Славянское движение в Австро-Венгрии, оп. 482, д. 3425.

Л.1

Приложение1.

Докладная записка Секретаря Консульства во Львове Колл. Асс. Олферьева 2-го. 1909 г.

В связи с предстоящим славянским съездом в Праге, в половине Мая месяца нов. ст. сего года состоялось в Саксонской гостинице, в городе Кракове, экстренное собрание так называемой "Правицы Народовой", отдела верховной польской политической организации "Рады Народовой". Целью этого собрания было обсуждение текущих дел вообще и русского вопроса в особенности.

За последнее время отношения между поляками и русскими* резко изменились, особенно с назначением Наместником Галициии Д-ра Бобжинского**.

---

* Читай – українцями. – *О.С.*

** Бобжинський, Міхал (1849–1935) – польський історик і політичний діяч. В 1872 р. закінчив юридичний факультет Краківського університету і згодом став професором цього ж закладу. Був одним з найвідоміших представників краківської історичної школи (головна праця цього періоду – "Dzieje Polski w zarysie", 1879). Дослідження, проведені М.Бобжинським у 70–80-х рр. XIX ст., були видані у 1922 р. під назвою "Szkice i studja historyczne". В другій половині 80-х рр. XIX ст. М.Бобжинський припинив науково-педагогічну діяльність і став депутатом галицького сейму і австрійського парламенту (1885–1891), увійшов у коло лідерів "станьчиків" – польської консервативної партії в Галичині. У 1908–1916 рр. був намісником Галичини, а у 1916–1917 рр. – міністром у справах Галичини у Відні. Політична орієнтація М.Бобжинського визначалась партійною платформою "станьчиків": проведення польської політики щодо габсбурзької Австро-Угорщини, вирішення польського питання в рамках Австрійської імперії. (У документах архіву прізвище "Бобжинский" інколи писали "Бобржинский" – *О.С.*)

Сейчас же после убийства Графа Андрея Потоцкого представителем украинской партии студ. Сечинским отношения поляков к русским стали как будто лучше. Поддерживаемое ранее поляками и Правительством украинское движение последнего времени стало относиться враждебно не только к русским, но даже и к своим покровителям и наконец стало принимать чисто революционно-анархический характер, убийство же Наместника переполнило уже чашу терпения поляков и последние рядом враждебных демонстраций как бы отреклись от украинцев и с целью их окончательно побороть стали высказываться за сближение с русскими; в некоторых органах польской печати стали даже появляться статьи дружелюбного характера по адресу русских* , но это продолжалось недолго, пыл остыл, в управление краем вступил новый Наместник и сразу все изменилось и печать заговорила уже в ином, чисто враждебном тоне. Наконец, собрание "Правицы Народовой" окончательно выяснило истинную политику стремящихся к сближению и соглашению с русскими поляков.

Л.2

Выдержки из речей, произнесенных на заседании "Правицы Народовой" в Кракове 15 мая нов. ст.

Професс. Университета Д-р Станислав Смолька

... Мало-Бело-Великороссы, это не славяне, а смесь разных пришельцев на теперешнюю русскую землю, где были азиато-турецкие народы как: Козары, Половцы, Печенеги, Финны, Кумане и проч., а на это указывает черный волос гуцула и дикий нрав всех русских. Малая Русь, а вместе с ней, конечно, и Червонная Русь никогда не были самостоятельными державами и зависели главным образом от Польши; собственной культуры не имели (византийская — не русская), а русская шляхта, сознавая свою естественную приналежность к Польше и стремясь к высшей культуре, перешла к Польше и в Римский костел ... Малая Русь не обладает историческими памятниками и в настоящее время конечно не в состоянии установить сама какой ее язык, московский (всероссийский) или хохлацкий ... Крестьяне на Руси латинского обряда, говорящие по-польски и греческого обряда, говорящие по-русски — настоящие поляки, которых хотят обрусить; их следует спасать. Русский и украинские депутаты в парламенте и сейме не представители народа; вести с ними деловые разговоры нельзя; с украинцами вообще нет, с москвофилами — же осторожно не бросаться им в объятия; поддерживать можно (они теперь довольно приличны) давать им мелкие концессии, но взамен выторговывать для себя сколько возможно больше, давать только тогда, когда идут против украинцев...

Л.3

Професс. Университета Д-р Август Соколовский

... присоединяется к тому, что сказал предыдущий оратор; подтверждает, что русские ненасытны и никогда довольны не бывают. Они не могут жить без ненависти к Польше. Ненависть их жизнь. Поляки, намереваясь воспитать русских против России, давали им казацкие думы, забыв, что им могут понравиться такие герои, как Хмельницкий, Железняк и Гонта, так и случилось — ныне каждый русский гайдамак. В 1863 году пере-

* Читай — москвофілів. — *О.С.*

говоры с русскими были прерваны, так как последние требовали, чтобы русская шляхта на Руси воспитывала детей в русском духе ... Следует поддерживать москвофилов для своей пользы... (как выше), но требовать от властей, чтобы они к русским относились со всей строгостью закона. Польское состояние владений на Руси следует защищать.

Кзендз Владислав Хотковский, прелат, великополяк

... В течение 21 года исследует историю Руси и убедился, что русские не вправе жаловаться на поляков. В Министерских Архивах нашел акт Льва Шептицкого о присоединении Украины к Австрийской империи. На этом документе находится отметка Кауница "Acht geben das ist ein Spitzbub"*.

Второй акт к Йосифу II с требованием духовных соборов, которые получила Русь... Упоминает о своем разговоре с Сембратовичем, в котором последний, сетуя на "матечки" (женские монашеские ордена) сказал: "Если бы только у меня был клир неженатый, то в течение трех лет были бы все ляхи с Руси устранены"... Это наглядный пример ненависти... Русские — это ленивый, глупый и злобный народ, с таким народом невозможно вести честно борьбу; он по своей глупости обвиняет Польшу. Один богослов 3-го курса духовной семинарии не знал года крещения Руси.

Оаддей Ценский из Лятача, депутат

... вспомнил о смерти Графа А.Потоцкого. У поляков чувствуется недостаток

* Шпіцбурзький акт.

мужества для работы в пользу польской идеи на востоке Галиции. Мирослава Сечинского следовало до трех дней повесить ради эффекта; теперь если и будет казнен, то того эффекта не будет и его во всяком случае будут считать народным героем. А что будет, если его оправдают? Возлагает большую надежду на нового наместника, истинного поляка телом и душой, энергичного и притом грядущего по следам предшественника...

Заседание "Правицы" там же 18-го Мая сего года

Д-р Феликс Конечны, редакт. "Świat Słowiański"

... присоединяется к мыслям, высказанным на заседании 15 мая, особенно Д-ром Смолькой...

Лично он убежден, что никакое согласие невозможно... Попытки привлечь русских к "Swiat'y Słowiańskem'y" оказались тщетны, так как русские не славяне. Русский трус скрытный и изменчивый; когда пишет статьи в газетах, то не подписывается. Пора обдумать план наших действий. Причина всего зла — уния 1596 года; не будь ее Польша и Римский костел простирались бы до Урала. Следует отрицать конкордию, если же окажется невозможным обойти ее так, то грекокатол. крестьян устно подстрекнуть к переходу в православие, а затем, хотя бы на другой же день, в римско-католический обряд. Для этой цели необходимо латинское духовенство иметь в руках. Таким образом получается двойная польза: больше поляков и меньше русского клира, силы русского народа. Из храмовых фондов латинских монастырей (например в Сокале, Кальварии, Лежайске) следует основывать р. католические

Л.5

приходы на Руси. "Каплички" — же пользы приносят мало, или вернее никакой. Капитал для наших целей можно приобрести в Верхней Силезии — это неисчерпаемый источник. Следует работу разделить. Аграриям, т.е. консерваторам следует поручить пропаганду в русских деревнях, Вшехполякам — в русских городах и местечках. Кроме того ксендз, учитель и разного рода ренегаты должны непрерывно и неустанно работать в этом же направлении лично.

"Вся пропаганда должна быть ведена лично и притом устно, как в Великопольше, ибо это, это не осязаемо и в данном случае с одной стороны, ничего нельзя доказать, а с другой же — можно все отрицать".

Учреждать крестьянские бурсы для поляков. Профессиональные школы учреждать в западной Галиции, где следует полякам из восточной Галиции предоставлять бесплатные вакансии, а русским только платные. Вследствие сего последние не будут иметь возможности поступать в означенные заведения и польские крестьяне культурно будут выше. Причину сего легко можно будет объяснить нежеланием самих русских посещать столь полезные для народа школы. Расходы по содержанию стипендий для поляков можно будет покрыть из общественных фондов. Малорусские гимназии утраквизировать. Недопускать учреждения русского университета, так как таковой явится питомником русской интеллигенции. С целью привлечь к себе москвофилов для борьбы с украинцами, поднять в Сейме вопрос об учреждении кафедры русского (литературного) языка в Львовском университете, таковую обещать, но с замещением ее медлить, и в

Л.6,

последствии пригласить на оную поляка. Такую-же кафедру открыть в Кракове. В западной Галиции Правительственные должности не замещать русскими под различными предлогами, а в восточной замещать таковые только поляками, знающими русский язык, чтобы в случае нужды они могли выдавать себя за русских. Вообще настоящих русских следует по возможности устранять. Заграницей стараться расположить общественное мнение в пользу поляков, особенно в римской печати для Ватикана; для этого не жалейте материальных средств, так как все затраты будут возмещены.

От Москвофилов выхлопотать всемирный манифест (в парламент и правительственных газетах) против украинцев и в пользу поляков. Ввести реформы среди администрации и судебных властей. Стараться войти в состав громадских (гминных) правлений и где только возможно забирать бразды правления в свои руки. Стараться, чтобы русские газеты были конфискованы. Войти в соглашение с "Радой Народовой", Сеймом и "Колом польским"; поддерживать Правительство, но всюду преследовать свою цель. Издать книгу точной статистики относительно количества польского населения в восточной Галиции; собирать материалы, доказывающие постоянную готовность поляков идти на помощь русским и в связи с этим — первую необходимость тех же русских, принимающих все и не дающих ничего взамен. Поляки, благодаря русским, обнищали, а у русских есть капитал из марок и рублей на народные дела сыплются сотни тысяч, у поляков же скудность и застой. Байкотировать русское письмо.

Ксендз Людвиг Юрговский (ректор в отставке)

... Учреждать латинские приходы из монастырских фондов нельзя, хотя канонических препятствий не имеется. Было бы лучше войти в согласие с монастырями и при небольшой денежной добавке, учреждать монастырские филии; это будет целесообразнее, так как монастыри более привлекают крестьян устраиванием "отпустов" и пр. Не надо терять времени и приниматься безотлагательно за дело.

Л.7

Д-р Людвик Колянковский (Университ. практик)

... Заявляет, что из Покутья, ходячковый шляхтич говорит по-русски, но поляк душой и телом — Великая часть народа в восточной Галиции* хотя и говорит по-русски, но она польская. Деревни, где прежде было 300—400 польских семей, сегодня едва старшие говорят по-польски. Но есть то-же села, где старшие говорят наоборот по-русски, а молодежь по-польски. Это скорее говорит в пользу пробуждения польского духа. Было бы лучше, когда бы не было проклятых "Сечей". "Ради Бога! устраните "Сечи", иначе погубите польский народ!" На Руси угрожают пожары и резня. Попы чуть ли не будут освящать ножи. В Кракове не достает настоящего подъема духа; Польшу спасет поляк "народовый демократ" из восточной Галиции. На востоке не давать западных поляков, они не знают русских, слишком уступчивы, мягки, они испортят только дело. Туда следует давать только тамошних поляков для замещения приходов и должностей. Русский клир страшно агитирует. Законодатели, чиновники и учителя русские настоящие агитаторы, прибегают даже к террору. Директор Цеглинский привлекает для агитации учеников, высылает их партиями в деревни. Уберите из Львова Грушевского, он страшно опасный враг. Еще раз: университета не давать, школы русские закрывать, не замещать должностей русскими, а лишь поляками и на востоке лишь местными. Не медлить ибо угрожает резня.

Л.8

Професс. Университ. Владислав Леопольд Яворский, депутат... (редакт. "Czas'a")

... Вести политику практично, не горячиться. В русском вопросе две дороги. Согласие или уничтожение русских. Согласие — невозможно, для уничтожения же в настоящее время слишком мало силы. Все-же действовать надо. Удержать состояние владения на Руси является ныне вопросом жизни. Посредством заманивания москвофилов и поддержки Правительства укреплять свои силы. — Не бить тревоги, не писать, не срамить себя пустыми угрозами. Каждый проявляющийся факт в русской жизни, где обнаружится самая маленькая неформальность — обставить верными свидетелями, донести властям и примерно наказать. Так поступать с "Сечами", читальнями и т. п. — На москвофильские проделки, пока таковые нам нужны, смотреть сквозь пальцы, но регистрировать их, а когда покончим с украинцами, когда очистим от них Русь, тогда представить москвофилам все их грехи и беспощадно ис-

* В документі помилково надруковано "западной Галиции". — *О.С.*

треблять. Стараться владеть общественным мнением, каждую русскую проделку доводить до всеобщего сведения. Когда же Русь умиротворим, когда будем во главе всего, тогда до общественного мнения нам не будет уже дела; Пруссия глумится над общественным мнением в польском деле. Повторяю, работа и устная пропаганда и Польша отдохнет тогда свободно.

Д-р Мариан Соколовский (професс).

Л.9

... Одобряет вышесказанное и радуется пробуждению Польши от сна. — Русский не славянин, он ни в чем не подобен поляку. Поляк стремится работой вознестись выше окружающей среды, русский же хочет остаться таким, какими были его предки и в этом весь ужас. Русские и теперь дики как были прежде. Издать историю Руси беспристрастную, так как все истории Руси на русском языке тенденциозны и распространяют яд в народе (Д-р Конечны заявляет, что такая история обойдется недороже 5 000 крон и может быть издана в течение 4—5 месяцев).

Заседание 16 мая нов. ст.
в Магистрате гор. Кракова

Предс. Владислав Турский, президент "Сокола".

Говорили: Д-р Рогер Баталия и Проф. Д-р Грабський*, оба из Львова

Докладывалось, что русские обязаны полякам церквами, школами, вообще просвещением и проч.

Теперь ведут борьбу с поляками как украинцы, так и русские**, последние более приличны, следует их поддерживать, но осторожно и лишь в целях привлечения их в союз против украинцев.

Сечинского нельзя сравнивать с Добродзинской; первый убил благодетеля Руси, она-же сатрапа.

Существует опасение, что судьи, приговаривающие Сечинского, будут убиты — не надо бояться, пройдем по сотням, тысячам наших трупов, сохраним хладнокровие и презрение к русской дичи, лишь это внушит им уважение и докажет наше величие.

Русские работают против нас одни за рубли, другие за марки, не будем и мы жалеть средств и Польша воскреснет и будет единая, неделимая от моря до моря.

* В документі помилково надруковано "Гравский".
** Читай москвофіли. — *О.С.*

Ф.151. Политический архив (1839–1917 гг.). Славянское движение в Австро-Венгрии, оп. 482, д. 3425.

Приложение № 2

Приезд Русских делегатов всеславянского съезда во Львов*.

Л.10 Прежде чем приступить к описанию посещения Галицкой Руси и Львова приезжими из Праги русскими делегатами на съезд, считаю необходимым коснуться в нескольких словах всеславянского съезда.

С первого же дня этот съезд не оправдал своего громкого названия. Если он и был всеславянским, то лишь потому, что в нем принимали участие представители всех славянских народов; на самом же деле это был съезд искусно придуманный Доктором Крамаржом для устройства дела русско-польского сближения в России и в связи с этим привлечения самих поляков вообще в союз с чехами против немцев, и польского кола в Венском Парламенте особенно.

[...]

Л.11 Одним из ярких доказательств отсутствия всеславянской идеи съезда может служить и то обстоятельство, что Галицкая Русь не получила даже приглашения прислать своих делегатов. Русские галичане узнали лишь из письма своего депутата в Парламенте Д-ра Н.П.Глебовицкого, что на съезде должны присутствовать только два представителя: один от русской, а другой от сепаратистской украинской партии. Видимо устроители Пражского съезда опасались, чтобы представители Червонной Руси не познакомили

* У текстi помилково – "Приезд Русских делегатов на всеславянский съезд во Львове". – *О.С.*

делегатов из России с настоящим положением вещей и не выяснили им отношение поляков к русским. Для этой цели Д-р Крамарж действовал через Д-ра Глебовицкого, молодого, увлекающегося человека, подпавшего совсем под его влияние и являвшегося слепым орудием в его руках.

Несмотря на это из Галиции выехало в Прагу 5 человек. Два из них Д-р В.Ф.Дудыкевич, депут. в Галиц. Сейм и Д-р Ив. Льв. Гриневецкий на счет Народного Совета; затем председатель русского клуба в Парламенте о. Василий Давыдяк, Деп. Парл. Н.Л.Глибовицкий и сотрудник газеты "Галичанин" Щавинский, все трое на свой счет. Названные лица вместе с прибывшим из Петербурга Дмит. Ник. Вергуном вошли в Праге в состав Русской делегации, составляя с ними одну группу.

Хотя представители Галицкой Руси и были приняты на съезде, тем не менее на устроенном Д-ом Крамаржом в первый день совещании между Русскими и Поляками из России допущены не были, за исключением Д.Н.Вергуна, но и то без права голоса. Когда же на следующий день состоялось собрание русских делегатов из России и Галиции, присутствующий на этом собрании Д-р Крамарж категорически заявил, что Австрийское Правительство никогда не признает существования русского народа в Галиции, а ровно и гражданственность русского литературного языка.

Л.12 Насколько удачным оказался хитро придуманный план Д-ра Крамаржа привести к соглашению Русских с Поляками покажет будущее, но все же мастерски обдуманная программа торжеств, не дававшая своею разнообразностью возможности очарованным гостям придти в себя, достигла вполне своей цели; Русские, слушая

громкие речи и девизы, основанные на равенстве, братстве и свободе, чувствовали себя среди братьев и сближение с поляками казалось им почти уже осуществившимся.

Под таким впечатлением, по крайней мере, ехали Гр. Бобринский и Гижицкий в Львов, с таким же радужными мыслями вслед за ними выехали и Генер. Лейт. Володимиров и Дементьев и Комаров. Скоро однако пришлось им разочароваться и изменить взгляд...*

Л.13 (Фрагменти виступів в готелі "Жорж" за вечерею – *О.С.*)

... За этим ужином Д-р Дудыкевич в пространной речи изложил гостям все нужды русского народа в Галиции, причем конечно не щадил и "гонителей" – поляков. Опасаясь, чтобы эта речь не разожгла страстей присутствующих и не вызвала слишком враждебных выступлений со стороны ораторов в стенах хотя и отдельного помещения, но все же польской гостиницы, я в нескольких словах дополнил речь Дудыкевича, обратив внимание на то, что во многом сами же русские бывали виновными в своих невзгодах и что от них же зависит, сплотившись за дружной работой, заставить уважать себя и этим единением ослабить противника.

Воспользовавшись этим моментом, Гр. Бобринский ответил уже не касаясь польских отношений и говорил исключительно о взаимной поддержке и духовном и культурном единении
Л.14 братьев. В таком же духе говорил и А.С.Гижицкий. Не лишенной интереса была речь молодого юриста из Бродов Д-ра Глушкевича. Оратор коснулся истории Галицкой Руси и откр

* Далі у документі описано урочисту зустріч російських учасників Слов'янського з'їзду у Празі місцевими львівськими москвофілами. – *О.С.*

рыто выступил с укором против закордонных братьев за индеферентность к участии подъяремной Руси и выражал надежду, что последний съезд наконец напомнит им о братьях, которых Министр Бинерт не хочет признавать за русских и которых Россия не защитила.

На это Гр. Бобринский сказал, что вмешиваться во внутреннюю политику другой Державы как Государственная Дума, так и Правительство не может, но что на Пражском Съезде он лично открыто выступал на защиту своих братьев, не допуская даже произношения слова "руссин" и т.п. ...

Л.15 ... Русские делегаты, судя по рассказам, держали себя очень сдержанно и отвечали общими фразами, высказывая надежду, что Пражский съезд положил уже начало к сближению и соглашению славянских народов. Ген. Володимиров между прочим выразился, что чувствует себя среди братьев, что русских в Галиции он считает своими единоплеменниками, а поляков соотечественниками своими.

В 12 часов Русские Делегаты наконец приехали в Ставропигийский Институт, где в помещении бурсы их с нетерпением ожидали 60 русских Галичан, и начался второй ужин.

Л.16 После ряда приветствий и ответов на них, сопровождавшихся пением "Пора, пора за Русь Святую...", заговорил Генер. Володимиров. Он заявил, что восторженные речи, произносимые от сердца и души, производят то-же опьяняющее действие на умы, как вино, а потому он считает долгом своим говорить от холодного рассудка; он почувствует себя лишь тогда удовлетворенным, когда ему не надо будет бегать из польского зала в русский, а можно будет проводить время за общей трапезой, что отныне это будет его идеалом и все его силы и старания

будут направлены лишь к осуществлению этого идеала, какие бы жертвы ему не пришлось принести для этого на алтарь мирного единения и согласия... Вместо рукоплесканий, обыкновенно сопровождавших речи, а особенно русских гостей, воцарилась зловещая тишина, чувствовалась какая то неловкость, казалось, что вот вот разразится что то...

Наконец встал Д-р В.Ф.Дудыкевич и с большим жаром выступил в защиту своего народа, в ярких красках развернул он всю картину жизни русского в Галиции, указал Генералу Володимирову на полное незнание им русского вопроса в Галиции; он заявил что Русь никогда не примирится с тем, чтобы поляк был господином в стольном городе русских князей, что он сам искренне желает мира с поляками, но допускает таковой лишь при условии возвращения всех прав русскому народу... Слова Дудыкевича все
Л.17 время покрывались криками "славно", "правда", всеобщее возбуждение было очень сильно и успокоилось не скоро, лишь спокойный доклад редактора изд. газ. "Галичанин" Осипа Андреевича Маркова, в ответ на запрос Гр. Бобринского об угророссах, восстановил порядок. Отвечая на приветствие, пришлось и мне говорить на этом ужине. Поблагодарив за внимание, я снова воззвал к мирной и дружной самостоятельной работе в пользу русского дела, пожелал, чтобы все стремления поднять культуру в народе, в самом обширном значении этого слова, увенчались желанным успехом и высказал свое убеждение, что на фундамент, заложенный Пражским съездом, русский человек с Божьей помощью сумеет выстроить такое здание, которое никто не будет в силах разрушить. "Помогай Вам Бог", — закончил я, "но помните

русскую поговорку: на Бога надейся, а сам не плошай!".

С большим трудом удалось в 4 часа ночи гостям покинуть Ставропигию.

На следующий день, в субботу, ко мне в Консульство явился состоящий в ведомстве Императорского Министерства Иностранных Дел г. Гутовский и, после непродолжительной беседы на общие и служебные темы, начал уговаривать повлиять на русских делегатов, чтобы они не ездили в деревню, что это опасно, что их могут даже убить, а кроме того, такие большие демонстрации по адресу русских могут вызвать неудовольствие как со стороны австрийского Правительства, так и со стороны нашего Министерства, что он в моих же интересах мне это
Л.18 советует сделать. На это я ответил, что вообще держусь в стороне и.если принимаю участие, то лишь как гость, а потому и вмешиваться считал бы неудобным; что же касается недовольства Австрийского Правительства, то считал бы это излишним опасением, исходя хотя бы из того, что запрещать нельзя духовное и культурное единение одного народа, хотя бы и разделенного Государственной границей, неприкосновенность которой для обоих сторон является священной... Уходя, г. Гутовский еще раз повторил мне свою просьбу: отговорить русских ехать в деревню...

... (події, що відбувались у Львові того ж дня. — *О.С.*)

... С наступлением темноты, против здания Ставропигии начала собираться враждебно настроенная толпа украинской молодежи, которая стала видимо ожидать выхода гостей.

Предупрежденные об этом делегаты вышли через другие ворота, где и сели в приготовлен-

ные им экипажи; тем не менее в карету, в которой сидели Гр. Бобринский, Гижицкий и я, было брошено яйцом, но к счастью поднятое стекло защитило.

Л.19 Озлобленная неудачей толпа стала бросать камнями в дом Редакции и Института и выбила стекла, стены же закидали тухлыми яйцами.

Существует предположение, что упомянутая демонстрация была подготовлена противниками поездки Русских в деревню.

Несмотря на это в Воскресенье, 13/26 июля утром все делегаты за исключением Ген. Володимирова, выехали в сопровождении Ред. Маркова 1-го, Деп. Парл. о. Давидяка, Маркова 2-го, Глебовицкого, деп. Гал. Сейма Дудыкевича и др. в Жидачев по железной дороге, а оттуда на лошадях в деревню Заболотовцы через дер. Бережницу королевскую...

(Фрагменти розповіді про урочистості і повернення до Львова.— *О.С.*)

Л.20 В понедельник, в 2 часа дня делегаты, за исключением Ген. Володимирова и прибывшего в субботу Григория Вассарионовича Комарова (Секр. Предс. Госуд. Думы) покинули Галицкую Русь.

В заключение считаю не лишним привести выдержки из некоторых статей польских газет, посвященных приезду русских делегатов.

Первым выступил 13/26 июля "Курьер Львовский" орган людовцев-демократов, а именно Д-ра Грека и его единомышленников, чуть ли не накануне принимавших у себя наших делегатов.

"Львов был под влиянием какой то болезни, принимая русских реакционеров",— говорит газета,— ... Депутаты, члены Магистрата, вице-президент города, вице-маршалок края, члены

"Wydziału Krajowego" собрались в гостинице чтобы встретить кого? Представителей русской реакции, гостей Маркова, Дудыкевича и "Львовского русского вице-консула Гутовского", который тоже принимал участие в банкете согласия.

Перед нашими передовыми людьми какой то там генерал Володимиров, унтер-офицер Ген. Комаров (?), а на самом деле что то вроде "maître d'hôtel" славянского, развивал теорию, что он единоплеменник Маркова и соплеменник наш, всех лучших работников на польской народной ниве...

Л.22 ... Социал-демократический орган "Głos" от 15/25 июля сожалеет, что упомянутая выше статья "Курьера Львовского" появилась слишком поздно. "Появись она раньше",— говорит газета,— "и быть может позорный для поляков банкет не состоялся бы, не было бы этого скандального братанья поляков с русскими черносотенцами худшего сорта".

Выражает кроме того радость, что Гижицкий и Бобринский получили надлежащий прием, а именно, что украинцы закидали их тухлыми яйцами и выбили окна тем, кто их принимал".

Секретарь Императорского Российского Консульства во Львове

В.Олферьев

22 июля/4 августа 1908 года

Ф. 135. Особый политический отдел (1909–1917), оп. 474, д. 151/308.

Записка Сватковского "Последствия раскола в русском лагере в Галиции" (литография)

(29 III / 11 IV 1912)

Л.1

В.Сватковский.
Вена, 29 марта — 11 апреля 1912

Последствия раскола в русском лагере в Галиции

Краковский осведомитель С. П. Б. Тел. Агентства сообщает голоса печати о выборах сеймового депутата в Жидачевском округе 19 марта ст. ст.

На последних выборах в венский парламент, благодаря расколу среди русских националистов, расколовшихся на "русскую народную организацию" (орган "Прикарпатская Русь") и "русскую народную партию" (орган "Галичанин") потеряно было три русских мандата. Мандат Глебовицкого получил украинец Сенгалевич, мандат о. Давидяка — украинец Левицкий и мандат Короля — поляк Высоцкий. Партия "умеренных руссофилов" потеряла свое представительство в венском парламенте, радикальная же группа "Прикарпатской Руси" не выиграла ни одного мандата.

Ныне произошло явление аналогичное. Член русской народной организации о. Сеник должен был отказаться от сеймового мандата под давлением митрополита Шептицкого. Но организация вновь выставила его кандидатуру против кандидата русской народной партии Кардаша. Последний снял свою кандидатуру. В результате

о. Сеник получил 74 голоса, а украинский кандидат о. Нижанковский 90. Жидачевский мандат, бывший почти всегда в национальных руках, потерян в пользу украинцев, вследствие свары в русском национальном лагере.

Ф. 133. Канцелярия министра иностранных дел. Политический архив, оп. 470, год 1913, д. 14. **Галиция. Положение русских в Галиции. Поляки в Галиции. Борьба их с русскими.**

Л.6

В.Сватковский Доверительно

Вена 24 декабря 1912 г.
6 января 1913 г.

Надежды Вены на восстание в Царстве Польском. Расчеты военной партии. Опасения гр. Люцова

Несколько времени тому назад бывший председатель кола польского и министр железных дорог, глава народовой (всепольской) партии проф. Гломбинский в беседе с венским представителем
С.-Пб Телеграфного Агентства выразил крайнее негодование по поводу того, что здешнее правительство в союзе с польскими евреями готовят в Царстве Польском восстание, вопреки интересам и воле самого польского народа и его вождей. Польские национальные вожди, сознающие, что восстание было бы безумием, бессильны против поддерживаемых сверху еврейских крикунов, которые разыгрывают роль более рьяных польских патриотов, нежели сами поляки, так как в русской Польше польские политики протестуют против движения, затеяного из Галиции, то галицкое правительство принимает меры против приезда польских деятелей из Царства в Галицию. Так наместник Бобжинский издал приказ об аресте Романа Дмовскаго, на случай если бы этот опасный неославист и "руссофил" прибыл в Галицию.

Сообщения Гломбинского побудили представителя Агентства обследовать эту тему насколько это возможно, не покидая Вены. Оказалось, что дерзкие парламентские речи Дашинского, заявлявшего о солидарности польской социал-демократии с проповедниками борьбы с Россией, были в известной мере результатом поощрения свыше. Известный свободомыслящий проф. Рейдлих, постоянно вращающийся в правительственных сферах в надежде на портфель, говорил неоднократно в обществе, что восстание обеспечено: стоит-де только дать Дашинскому несколько миллионов и восстание будет иметь успех.

Внук одного из прежних председателей польского кола гр.Лось, помещик восточной Галиции, возмущается, подобно Гломбинскому, бессовестной кампанией в пользу восстания. Последнее подготовляют де евреи, несколько профессоров и студенты. Масса польского народа против восстания, особенно в России. Гр. Лось предвидит полное фиаско попытки смутьянов и подчеркивает, что вся будущность поляков — в России: поляки всецело зависят от русского рынка. Сегодня один из членов президиума совета министров на вопрос, правда ли, что в Польше готовится восстание, отвечал, что готовить его нечего, ибо оно готово и неминуемо вспыхнет с началом военных действий. На замечание, что это затея еврейская, он возразил: "Но и католическое духовенство все наше".

В беседе с венским корреспондентом "Times" Стидом 23-го декабря (5 янв.), бывший австро-венгерский посол при Квиринах гр. Люцов указал также на то, что главная твердая надежда военной партии — именно польское восстание. По сведениям Люцова, восстание однако не имеет никаких шансов, так как ни крестьяне, ни аристократия, ни большая часть городской интеллигенции ему не сочувствуют. Австрийский

Л.7

план вызвать восстание в Польше обсуждался недавно на завтраке у Императора Вильгельма, на котором Люцов был вместе с Кидерлен-Вехтером, Мольтке и Сегени-Маришем. С германской стороны этот план подвержен был сильной критике и назван был мечом весьма обоюдоострым.

.....

Ф. 133. Канцелярия министра иностранных дел. Политический архив, оп. 470, год 1913, д. 14. **Галиция. Положение русских в Галиции. Поляки в Галиции. Борьба их с русскими.**

Л.9

В.Сватковский

Вена 3/16 янв. 1913 г.
(по материалам С.Колосова,
корр. СПб Тел. Аг. в Кракове).

Галицкие поляки накануне пятидесятилетия польского восстания в 1863 г.

Искания или "ориентировка" польской политической мысли в Галиции, по-видимому, закончились. За исключением еще колеблющейся части консерваторов и народовцев, мало-помалу также увлекаемых общим течением все партии, классы и возрасты на следующей profession de foi.

1) Поляки в случае войны между Австрией (и Германией) с Россией должны не остаться пассивными, ибо война и роль в ней поляков могут приблизить последних к их цели.

2) Поляки должны встать на сторону Австрии, поддерживая ее стремление завладеть Царством Польским. Если бы однако часть Царства или даже все оно досталось Пруссии, это не было бы большой потерей, ибо в Пруссии у поляков были бы возможности культурной борьбы, как доселе в Познани, окрепли бы нравственно, тогда как в России их растлевает дух продажности, взяточничества и т.д. В России поляков увлекают также материальные выгоды, но нравственные выгоды надо ставить выше материальных.

3) Для достайного выступления необходимо подготовиться а) путем объединения партий и проповеди восстания во всех слоях общества и массах населения, б) путем сбора пожертвования на вооружения, в) путем обучения добровольцев военному делу. Все эти три пути уже деятельно использованы. Пропаганда объединила всю молодёжь. Сбор пожертвований в военную казну приливает со всех сторон, даже от теоретически не сочувствующих лиц и партий. Военные упражнения происходят систематично во всех городах и в большинстве сел. Есть, говорят, и стрельбища. Заготовлены для повстанцев и пулеметы.

4) Момент восстания, после долгих споров, приурочен к началу военных действий. Мысль, что следовало бы подготовить для австрийских войск почву предварительными действиями повстанцев в Царстве Польском, оставлена ввиду опасений, что в случае, если бы военные действия не последовали, поляки, подняв восстание, оказались бы в ужасном положении.

По всем этим четырем пунктам достигнуто единомыслие. Нет согласия лишь по вопросу, чьему подчиниться руководству.

На последнее претендуют:

1) Коло польское, как законное представительство.

2) Рада Народова, как руководящая политическая организация, поддерживающая и контролирующая коло во всех важнейших национальных вопросах.

3) "Temczasowa kommisija", т.е. "комиссия данного момента" или, как ее назвали русские галицкие газеты, "временная комиссия".

Все три организации издали воззвания, в которых присоединились к вышеначертанной программе действий. Разница в том, что воззвания

Л.10

кола и рады составлены были в более осторожных и туманных выражениях, а воззвание комиссии было весьма откровенное и потому, приличий ради, конфисковано, но затем "иммунизировано" Дашинским путем прочтения в австрийском парламенте по поводу запроса о конфискации.

Шансы в споре трех организаций за первенство и руководство не равны. Коло и рада идут в хвосте комиссии и идут крепя сердце, по неволе. Влиянием и обоянием пользуется сейчас только комиссия, и ей вероятно придётся руководить движением в случае событий. Она будет или уже сейчас есть — Жонд Народовый.

.....

Ф. 133. Канцелярия министра иностранных дел. Политический архив, оп. 470, год 1913, д. 14. **Галиция. Положение русских в Галиции. Поляки в Галиции. Борьба их с русскими.**

Л.23

В.Сватковский
Вена 9/22 янв. 1913 г.

(по материалам С.Колосова,
корр. С.-Пб, Тел. Аг. в Кракове).

Обозрение галицкой и познанской польской печати за ноябрь и декабрь 1912 г.

— 24 ноября (7 Дек.) "Rzeczpospolita" разбирает вопрос, с кем идти полякам.

Россия решительнее и более дикими средствами, чем Германия, работает над сокрушением Польши. Ни с Россией, ни с Германией идти не приходится. Другое дело с Австрией, где поляки недурно устроены. Правда едва-ли Австрия начнет войну с Россией только из-за польского вопроса, ибо этого не допустила бы Германия. Конечно, лишенная возможности расширяться на Балканы, Австрия не прочь была бы овладеть Царством Польским. Оно ценнее для неё Волыни, Подолии и Украины, которые сулит Вене Германия. Эти земли можно завоевать, но удержать трудно, так как они искони принадлежали России и их население православное. Австрия с Царством Польским, как государство австро-венгерско-польское была бы великолепна. Дело только в том, насколько пожелания Габсбургов соответствовали бы видам Гогенцоллернов.

Мнение польского общества таково, совместные действия с Австро-Венгрией для присоединения Ц. (Царства.— *О.С.*) Польского считаем возможным и отвечающим интересам обеих сторон, но мы не уверены пойдет ли австрийская политика в направлении, которое является условием для осуществления совместной работы. Если Австрия когда-нибудь решится на войну с Россией для приобретения Ц. (Царства.— *О.С.*) Польского, это будет для нас удобным случаем выступить вместе с нею. Но, если война будет из-за иных соображений и Ц. (Царство.— *О.С.*) Польское должно было бы остаться за Россией или перейти к Германии, нам пришлось бы пережить тяжелые минуты без надежды на добрый исход.

Ф. 133. Канцелярия министра иностранных дел. Политический архив, оп. 470, год 1913, д. 14. **Галиция. Положение русских в Галиции. Поляки в Галиции. Борьба их с русскими.**

Л.24

Императорское
Российское Посольство
в Вене

Секретно

14/27 февраля 1913 г.

Милостивый Государь,
Анатолий Анатолиевич!

Приношу Вашему Превосходительству выражение моей признательности за интересные подробности о деятельности польских революционных партий в Галиции, сообщенные мне для сведения при доверительном письме Вашем от 7 сего февраля, № 10.

Я не преминул воспользоваться этим материалом, чтобы при последнем моем свидании с Графом Берхтольдом снова обратить его внимание на опасность, представляемую для наших добрососедских отношений от таковой деятельности поляков. Упомянув об агитации г. Клемансевича, я указал Министру и на сведение, почерпнутое мною из здешних газет, об учреждении в самой Вене, под руководством другого члена австрийского Парламента Г-на Сливинского, польского стрелецкого союза по образцу организуемых в Галиции.

Граф Берхтольд отнесся к моим заявлениям с большим вниманием и повторил мне то, что я от него уже слышал раньше, а именно, что Центральное Правительство и лично он относится к

Его Прев-ству
А.А.Нератову

агитации поляков крайне несочувственно как с точки зрения материальных интересов Австрии, (воссоздание независимой Польши может лишь быть осуществлено в ущерб территориальной её неприкосновенности), — так и с точки зрения монархических начал, которым он глубоко предан. Он мне обещал употребить все свое влияние, чтобы по возможности ограничить и обезвредить революционную польскую агитацию в Галиции, причем заметил, что деятельное его воздействие в этом направлении на Наместника

Л.25

вызывало среди поляков некоторое раздражение и что г.Бобжинский даже угрожал отставкою, усмотрев в представлениях, обращенных в нему Графом Берхтольдом критику его администрации Галициею.

Такое отношение к делу Министра Иностранных Дел я считаю вполне искренним, и оно не лишено цены, хотя, конечно, не от Графа Берхтольда зависит поставить окончательно предел агитации.

Агитация эта пока не уменьшается, и последние, полученные мною из случайного, но хорошо осведомленного источника сведения, указывают на новые её проявления. Так, недавно в окрестностях Кракова состоялись двусторонние маневры дружин Краковских соколов, в коих приняло участие свыше 2000 человек. Имеются также сведения о новых воззваниях к полякам в Соединенных Штатах о дальнейшей присылке денег на нужды агитации. Но, рядом с этим, существует несомненно среди поляков и сильная умеренная партия, которая удерживает своих соотечественников от увлечений, столь опасных по возможным своим последствиям. Во главе этих умеренных стоят оба Министра Финансов г.Билинский и г-н Залесский.

Примите, Милостивый Государь, уверение в отличном моем почтении и таковой же преданности.

Н.Гирс*

---

* М.Гірс — дипломатичний службовець в рангу гофмайстера. Найвідоміший представник родини Гірс — Микола Карлович Гірс.

Гірс М.К. (1820—1895) — російський дипломат, міністр іноземних справ Росії. Після закінчення Царськосельського ліцею поступив у 1838 р. на службу в азіатський департамент міністерства закордонних справ. Перебував на консульській роботі в Яссах; згодом — дипломатичний чиновник при військовому командуванні у Трансільванії; був першим секретарем місії в Константинополі. У 50-х рр. XIX ст. працював у Валахії, Молдавії і Єгипті. З 1863 р. М.К.Гірс призначений сенатором, товаришем міністра закордонних справ і керуючим азіатським департаментом. Після Берлінського конгресу 1878 р., у зв'язку з хворобою канцлера О.М.Горчакова фактично керував міністерством. В 1881—1895 рр. — міністр закордонних справ. Був прихильником зближення Росії з Німеччиною і Австро-Угорщиною, водночас намагався уникнути зіткнення з Англією. Докладав зусиль, щоби зберегти "Союз трьох імператорів" шляхом поступок Німеччині і Австро-Угорщині на Близькому Сході, за що зазнавав критики з боку урядових кіл, налаштованих пронімецьки. Посилення австро-німецької експансії на Близькому Сході і загострення протиріч між Росією і Німеччиною змусили Росію піти на союз із Францією. В 1893 р. Гірс повинен був підписати з Францією воєнну конвенцію, пов'язавши своє ім'я з франко-російським союзом.

Ф. 133. Канцелярия министра иностранных дел. Политический архив, оп. 470, год 1913, д. 14. **Галиция. Положение русских в Галиции. Поляки в Галиции. Борьба их с русскими.**

Л.26

Весьма доверительно

Вена,
27 марта / 9 апреля 1913 года

Милостивый Государь
Сергей Дмитриевич!

Манифестации в нашем Дворянском собрании в пользу православных в Галиции, Буковине и Венгрии производят самое нежелательное впечатление в двуединой Монархии. Если эти шумные демонстрации имеют целью искреннее, как я думаю, желание облегчить участь наших единоверцев, то они достигают совершенно обратного результата. Со свойственной ему необузданной пылкостью и бестактностью Граф В.А.Бобринский возбуждает против православных прикарпатской Руси польское коло и административные власти как в Галиции, так и в Венгрии и дает им предлог к принятию строгих контрольных мер своим недопустимым в какомбы то ни было государстве вмешательством во внутренние дела чужой державы. В особенности в данный опасный кризис, который мы переживаем, возбуждение страстей, борьба на религиозной почве — нежелательны. Мы дадим таким образом повод к попыткам дерзкого вмешательства в наши дела в Польше и Финляндии.

Каждодневная травля "Нового Времени" против Австрии, панславянские политические манифестации, направленные главным образом

Его Высокопрев-ству
С.Д.Сазонову

против нашего-же Правительства, не могут не отразиться на общественном мнении в Австро-Венгрии и не создать чувства глубокого недоверия по отношению к России. Здешнее Правительство принимает все меры для укрощения пыла прессы и проявления демонстративно враждебных чувств к России, сознавая, что всякая вспышка может затруднить сохранение мира. Главные доводы здешней военной партии те, что Австро-Венгрия дошла до такого экономического разорения, что лучше уж воевать, чтобы выйти из этого положения и прежде всего необходима военная экспедиция в Сербию и Черногорию. В Австрии глубоко убеждены, что как Сербия, так и Черногория не сомневаются, что всеславянское движение в России заставит наше Правительство воевать, несмотря на свое желание не отделиться от Держав Тройственного соглашения. Борьба славянской расы с германской неизбежна по мнению балканских союзников; по их убеждениям выгоднее вовлечь теперь-же Россию в эту общую войну.

Л.27

Примите, Милостивый Государь, уверение в глубоком моем уважении и таковой-же преданности.

Н.Гирс

P.S. При сем считаю долгом приложить появившееся в сегодняшнем номере "Нейе Фрейе Прессе" отзывы Православных Иерархов Монархии по поводу выступления Графа В.А.Бобринского в Дворянском Собрании

Utinlitteris

Н.Гирс

Ф. 133. Канцелярия министра иностранных дел. Политический архив, оп. 470, год 1913, д. 14. **Галиция. Положение русских в Галиции. Поляки в Галиции. Борьба их с русскими.**

Л.31

Вена 11/24 апреля 1913 года

Милостивый Государь,
Сергей Дмитриевич,

Галиция переживает в настоящее время острый политический кризис.

Национальная борьба между поляками и русскими сосредоточилась, главным образом, на двух вопросах: об украинском университете и об избирательной реформе в местный сейм. При этом первый вопрос находится в тесной связи со вторым. Относительно избирательной реформы минувшею зимою достигнуто было в Вене, при деятельном участии Министра-Президента графа Штюргка и Наместника Галиции Бобжинского соглашение, удовлетворившее повидимому украинцев, а также более прогрессивные польские партии. Соглашением этим между прочим представлялось рутенам 27 % делегатских мест в сейме (62 места из общего числа 228), а также соответствующее представительство в Земской Управе (Ausschuss). Но когда во Львовском Сейме приступили к обсуждению этого соглашения, против него восстали консерваторы и так называемые "подоляне" (представители Галиции, прилегающей к нашей Подольской губ.). Особенно энергично выступили против него польские епископы, увлекшие за собою все правое крыло сейма. Достичь при таких условиях требуемых 3/4 го-

Его Высокопрев-ству
С.Д.Сазонову

лосов для закрепления соглашения и превращения его в закон оказалось невозможным. Спор между поляками обострился и его пришлось перенести в Вену.

Сюда вызваны 4 польских епископа и лидеры партий. Но и здесь дело как будто не идет на лад. С одной стороны русины упорно отстаивают то, что им удалось себе выговорить соглашением, с другой — консерваторы и особенно епископы решительно отказываются допустить принцип отдельной для русинов курии и вообще таких уступок, которыми нарушался принцип целостности Галиции, как польской земли.

Взгляд их ясно был отражен вождем консерваторов, Абрагамовичем, заявившем недавно в сейме, что цель их состоит в ассимиляции русского народа Галиции, то есть в ополячении его.

Дело дошло до того фазиса, когда остается только личное вмешательство Императора для его улажения. Пока неизвестно, возьмет ли на Себя Его Величество разрешение его. Наместник Бобжинский уже подал в отставку, но она еще не принята, и уже говорят о роспуске сейма. Правительство опасается необходимости такого роспуска, так как выборная агитация в Галиции может парализовать работу Венского Парламента.

Л.32

Из вышеизложенного Ваше Высокопревосходительство изволите усмотреть, что дело о выборной реформе Галиции сводится к конфликту между двумя течениями среди поляков по отношению к русскому элементу в Галиции. При этом центральное Правительство и, насколько известно, Сам Монарх, стоят за частичное удовлетворение национальных вожделений руссинов, которые им особенно любезны в качестве украинцев.

От того, в каком направлении разрешится настоящий кризис, в значительной мере будет зависеть дальнейшая участь Галиции и взаимное соотношение населяющих ее двух народностей.

Примите, Милостивый Государь, уверение в глубоком моем уважении и таковой же преданности.

Н.Гирс

Ф. 133. Канцелярия министра иностранных дел. Политический архив, оп. 470, год 1913, д. 14. **Галиция. Положение русских в Галиции. Поляки в Галиции. Борьба их с русскими.**

Л.37

Вена 9/22 мая 1913 года

Милостивый Государь
Сергей Дмитриевич,

Галицкий кризис, о котором я имел честь донести Вашему Высокопревосходительству депешею 11 минувшего Апреля, № 7, привел к роспуску Галицкого сейма Императорским рескриптом 9-го Мая нов. ст. и к назначению нового Наместника.

Выборы в новый сейм должны состояться в июне месяце, а уже теперь приступлено к обычной предвыборной агитации.

На место г. Бобжинского назначен Наместником г.Корытовский. Личность последнего хорошо известна: он занимал несколько лет тому назад пост Министра Финансов, а перед назначением Наместником Галиции, будучи депутатом в Рейхсрат, был председателем бюджетной комиссии. Тем не менее, о его отношении к национальным вопросам в Галиции пока ничего достоверно сказать нельзя.

Он принадлежит к консервативной Польской партии, и является заместителем Бобжинского, автора украйно-польского компромисса, едва-ли может считаться продолжателем политики, приведшей к отставке Бобжинского. С другой стороны, за ним имеется репутация просвещенного человека с широким кругозором, который не

Его Высокопрев-ству
С.Д.Сазонову

может тоже не считаться с современными сильными национальными течениями в стране.

До сих пор суждения как русских, так и поляков о нем сдержаны. Замечательно то, что назначение Корытовского состоялось помимо и даже без ведома польского парламентского кола. Вообще, обстоятельства, при коих состоялось это назначение, дают надежду на то, что новый Наместник будет держаться более справедливой к русскому элементу Галиции политики, нежели его предшественник.

Примите, Милостивый Государь, уверение в глубоком моем уважении и совершенной преданности.

Н.Гирс

Л.38

Императорское
Российское Посольство
в Вене
17 июня 1913 года

№ 1211
Одно приложение

Милостивый Государь
Анатолий Анатолиевич,

Имею честь препроводить при сем на благоусмотрение Вашего Превосходительства копию донесения Управляющего Императорским Консульством во Львове от 14/27 июня с. г. за № 2100 относительно русского движения в Галиции, присовокупляя, что высказываемые Надворным Советником Верховцевым мнения вполне мною разделяются.

Примите, Милостивый Государь, уверение в глубоком моем уважении и совершенной преданности

Н.Гирс

Его Прев-ству
А.А.Нератову

Л.39

Копия донесения Управляющего Императорским Консульством во Львове от 14/27 июня 1913 г. за № 1200.

На 30 июня нов. ст. назначены выборы в галицийский сейм и обе русские партии в Галиции обвиняют друг друга в блоке с поляками: кто из них прав, — вероятно обе стороны не далеки от истины, что еще раз свидетельствует безотрадное положение русского дела в крае. Денег тратится много, шуму и слов еще больше, престижу Русского Консульства наносятся бесконечные удары; его обвиняют с австропольской стороны в инсценировании этой шумихи, причем враги делают вид, что принимают эту шумиху за большое дело, опасное для Австрии, чтобы ярче подчеркнуть свою победу и испросить новых милостей у своих покровителей, ибо каждая газета, или газетка в Галициии, каждая партия, или фракция, хотя-бы состоящая лишь из трех студентов, имеют своих хлебодавцев, которым она не стесняясь желает представить никому не нужный и не слышный лепет своих статей за гром народного гнева, за вопли миллионов людей.

Пора, наконец, ясно поставить вопрос, чего мы желаем достигнуть, не задаваясь эфемерною целью руссифицировать Галицию в два-три года и найти возможность влиять на народные массы непосредственно без этих отвратительных комиссионеров по инсценированию русского движения в Галиции. Органами этого влияния на Галицкого крестьянина в первую очередь должна явиться объединяющая русский народ в самых святынях его естества Православная Це-

рковь*. Две лавры одна над Днепром, другая почти на австрийской границе, высоко царящая над окружающею их равниною, незаметно делали свое великое дело всей красотою нашего обряда, русским гостеприимством и радушием, влияя на толпы обращенного поляками в быдло галицийского народа. Но вот, явились сторонники русификации Галиции, в три дня посыпались речи, тосты при звоне бокалов проливаемого в честь этого голодного быдла шампанского, и австрийские власти насторожились: паломникам перестали давать паспорта и паломничество за последние годы заметно сократилось. Вторым способом влияния на землероба, бьющегося в когтях еврейских паразитов и стонущего под польским ярмом, (ибо вся экономическая политика Австрии и в особенности Галиции считается лишь с интересами крупных землевладельцев), — явилось-бы создание дешевого кредита, основанного на коммерческих началах, ибо благотворительный принцип в этом деле ведет к поощрению тунеядцев и быстро готовит им же полное разорение. Третьим средством влияния явилось-бы распространение русского печатного слова в Крае, а именно: 1) удешевленная подписка на русские газеты, как напр. Свет, Нива, Киевлянин, Новое Время для Галиции.

Л.40

2) распространение русских календарей с иллюстрациями (г. г. бьющие в набат могли-бы озаботится их составлением), затем таких боевых книг, как Тарас Бульба и т. п.; желательно было-бы с параллельным малороссийским текстом, писаным кириллицей. 3) издание газеты в Крае, дающей русскому обществу, интересующемуся Галицией, обзор экономической жизни в Крае и польской зарубежной прессы; о галицкой интеллигенции, поскольку таковая существует, и о росте экономического могущества России, в особенности в тех ее Губерниях, кои населены малороссами.

Но какова должна быть роль Русского Консульства в этих организациях и в этой пропаганде? Консулу, конечно, надлежит быть в курсе этого движения и знать о всех мероприятиях, предпринимаемых в этом направлении, о количестве сумм, ассигнуемых на то, или иное дело, но он отнюдь не должен быть поставлен в необходимость интенсивных личных сношений с местными деятелями, которые каждую секунду рискуют быть скомпрометированными, иногда даже добровольно. Между Консульством и деятелями в Петербурге должно быть поставлено лицо, живущее в Киеве и могущее в каждый момент приехать на границу для личных переговоров. В Киеве потому, что это центр идейного украинофильства в России, (поскольку вообще таковое существует), а также в виду весьма удобного сообщения с Петербургом и Львовом. Консул должен по отношению к сублидируемым быть поставлен в положение контролера и лица, которого бы опасались исказители истинного положения вещей, а не быть каким-то посыльным для перевозки писем между Петербургом и Львовом, от которого галицкие москвофилы дерзко требуют, чтобы он афишировал свою дружбу, разделяя с ними беседу до поздней ночи за стаканом вина, угрожая в противном случае оклеветать его в Петербурге в глазах сильных своих покровителей. Поэтому лица, нежелающие подвергнуть себя подобной экзекуции, начинают с того, что прямо отправляются в новокурсный лагерь, там получают готовые мате-

* Тут і далі у цьому документі підкреслено олівцем. — *О.С.*

риалы и, щеголяя приобретенными в две, три недели, познаниями о Галиции, вновь подтверждают в Петербурге тот односторонний, угодный субсидируемой клике, взгляд на положение вещей в Галиции.

Л.41

Сколько мне известно, из всех занимавшихся этим делом, лишь один покойный Данилов хотел всестороннего освещения этого вопроса и пытался подойти к нему со стороны изучения лагеря украинофилов, но, конечно, как Русскому Консулу во Львове для него лично это представлялось невозможным. Другое дело, если лицо, живущее в Киеве, будет иметь агентов в этом лагере, хорошо-бы если ему удалось в Киеве надеть маску мазепинства, а сношения его с Русским Консульством оставались-бы тайною для героев "Діла". Как мало исполнил свою задачу Д.Г.Янчевецкий, сотрудник "Нового Времени", пытавшийся было проникнуть к украинцам, но имевший неосторожность явиться ранее в москвофильский лагерь. Его присутствие во Львове показалось кому-то неудобным и ему полицией был дан совет выехать, (субсидируемая клика утверждает, что по проискам мол украинофилов, но чем рисковали мазепинцы от его присутствия, они ведь из П-бга субсидии не получают). Вообще, всякий новый человек и лицо, жаждущее дешевых лавров, фатально попадают под опеку редакции Прикарпатской Руси, там получают готовый материал, тенденциозно скомбинированный, им щеголяют в П-бге, поражая способностью быстро ориентироваться и с трафаретными и модными криками о помощи подъяремным братьям, о том, что надо стоять за русское дело мечутся молнии по адресу лиц, понимающих служение Царю и Русскому Народу не в смысле инсценирования обманчивых эффектов.

Всякая новая ложь в этом направлении будет горше первой, а потому audiatur et altera pars.

О результатах предстоящих выборов в галицкий сейм буду иметь честь доложить своевременно.

Верховцев

Ф. 133. Канцелярия министра иностранных дел. Политический архив, оп. 470, год 1913, д. 14. **Галиция. Положение русских в Галиции. Поляки в Галиции. Борьба их с русскими.**

Л.52

Вена,
24 октября / 6 ноября 1913 года.

Милостивый Государь
Сергей Дмитриевич,

В связи с ведущимися ныне во Львове переговорами между поляками и "украинцами" (последние самозванно выступают от имени всего русского населения Галиции) по вопросу о проведении в сейм избирательной реформы, — имел на той неделе место приезд в Вену Наместника Галиции, Д-ра Корытовского, для доклада о ходе дел в вверенной ему провинции самому Императору и для совещаний с австрийским премьером и лидерами польского кола и украинского клуба. Последние выборы в Галицкий Сейм не дали ни одной из партий большинства, и потому он в данное время не заседает, ибо работа его все равно не была бы производительной, вследствие обструкции "украинцев". Для того, чтобы сделать сейм работоспособным и полезным органом управления такой большой провинцией, как Галиция, по пространству своему равной Баварии, необходимо провести избирательную реформу, а для того, чтобы добиться этого, нужно прежде всего примирить "украинцев" с поляками. К этому-то и направлены усилия, как центрального Правительства, так и Наместника. Но, если не будет какого ли-

Л.52

162

Его Высокопрев-ству
С.Д.Сазонову

бо особого давления свыше, то вряд-ли усилия эти увенчаются успехом, так как за соглашение с "украинцами" стоят не все польские партии, а только польские консерваторы и "людовцы" Стапинского. Польская-же Народова Демократия, "центр", "автономисты" и "всеполяки" ни на какие уступки "украинцам" не пойдут, так как считают домагательства их чрезмерными, ибо "украинцы" требуют 33% всех мандатов в Сейме, всеобщей, тайной, прямой и равной подачи голосов, собственного Университета во Львове и разделения Галицкого Учебного Совета на два отдела, польский и "украинский". Нечего и говорить, что какой-либо существенный успех партии "украинцев", ненависть коей к нашему отечеству сильнее исторической неприязни к нам со стороны поляков, — был-бы совсем не в наших интересах. Нетрудно себе представить во что обратится такое quasi — научное учреждение, как высшая "украинская" школа во Львове, если она в самом деле возникнет. В умелых руках австрийского правительства и, конечно, тех-же поляков, она будет орудием политической борьбы с Россией и со всем Русским. Нет ни малейшего сомнения в том, что старания поляков направлены к тому, чтобы расчленить единый русский народ на составные его части и подчинить белоруссов и малороссов своему влиянию. Иные польские дальновидные деятели видят в "украинстве" наилучший способ к ополячению, (путем унии и искусственно-создаваемого во Львове "украинского" языка), — сперва червонно-русского населения Галиции, а затем и малорусского населения России. К сожалению в некоторых городах нашей родины имеются группы тупоумных интеллигентов, пляшущих под эту польскую дудку и с нетерпением ожидающих основания Украинского

163

Университета во Львове. Однако, в толще народной не только у нас, но и в подъяремной Руси, "украинский" язык, кстати сказать непонятный простолюдину, будущности иметь не может и возрасти до степени литературного не в состоянии. Искусственный язык и искусственное движение могут существовать только искусственным образом, т. е. при денежной помощи венского правительства, поляков и иезуитов. Польские мечты об ополячении русской части малороссов, а также и белоруссов, мечты "украинцев" о "Самостийной Украине", (которой никогда не существовало) — суть разумеется, утопии и реального значения не имеют, но всеже нельзя закрывать глаза на враждебные по отношения к нам явления. — 19 Окт./1 Ноября Наместник Корытовский был принят Императором в аудиенции, по продолжительности выходящей из рамок обычного. Продолжительность эту следует объяснить тем значением, которое сам Монарх придает разрешению национальных споров в Галиции и упорядочению внутреннего устройства этой страны. По слухам, Император осведомился, между прочим, о деятельности наиболее слабой и раскóлотой на 2 лагеря русской национальной партии в крае и о том, на каком языке говорит местное русское население. Наместник, будто бы, ответил, что население Восточной Галиции говорит на одном из наречий русского языка и, что термин "украинский" не прививается среди червонорусского простонародья, и, что поэтому во время последних выборов в сейм даже лидеры "украинской" партии твердили везде о "русском" народе и "русских" интересах. Если это так, то это лишний раз подтверждает искусственность "украинского" движения, как уже сказано выше — как бы то ни было, Наместник

вернулся во Львов, получив весьма определенные инструкции от самого Императора, желающего, чтобы местные национальные споры решались на местах и не восходили до Парламента, дабы не затруднять законодательную деятельность последнего. Об этом желании Монарха можно заключить из слов, сказанных Им недавно двум товарищам председателя палаты депутатов, представлявшихся Его Величеству по случаю награждения их высокими орденами. Так, Г.Герману Император сказал, что придает большое значение проведению избирательной реформы в Галицком Сейме, а Г.Юклю выразил Свое недовольство Парламентом, погрязшим в национально-партийных раздорах, и высказал убеждение, что для искоренения зла необходимо "энергичное выступление" в том направлении, чтобы национальные распри австрийских народов были раз навсегда исключены из Парламента и решались только областными сеймами.

Каково будет это "энергичное выступление", пока сказать трудно, но можно предположить, что "автономная жизнь" в Галиции также на время прекратится, как прекратилась она в Чехии, — если желаемое Правительством "польско-украинское" соглашение не будет достигнуто. А таковое соглашение мало вероятно в виду несговорчивости одной части поляков и чрезмерных требований — украинцев.

С глубочайшим уважением и таковою-же преданностью, имею честь быть,

Милостивый Государь,
Вашего Высокопревосходительства
покорнейшим слугою
Кн. Н.Кудашев

(Виділений текст написано у документі від руки.— О.С.)

Л.65

Обер-прокурор
Святейшего Синода
хозяйственное управление
15 ноября 1913 г.
№ 39693

Милостивый Государь
Сергей Дмитриевич,

Председатель Галицко-русского благотворительного общества, член Государственной Думы, Граф В.А.Бобринский, принимая участие в положении русского населения Галиции, постигнутого неурожаем хлебов, обратился с просьбою об открытии повсеместного в Империи сбора пожертвований на предмет оказания пособия голодающим Галичанам.

Предварительно дальнейших по сему делу распоряжений, имею честь покорнейше просить Ваше Высокопревосходительство почтить меня уведомлением, не встречаются ли с Вашей стороны препятствия к удовлетворению изложенной просьбы Графа Бобринского.

Прошу Вас, Милостивый Государь, принять уверения в отличном моем почтении и совершенной преданности

В.К.Саблер

Его Высокопрев-ству
С.Д.Сазонову

Л.67

Вена,
21 Ноября / 4 Декабря 1913 года

Милостивый Государь
Сергей Дмитриевич,

Депешею от 24 Октября / 6 Ноября сего года за № 51 я имел честь донести о безуспешности дела польско-русинского соглашения в Галиции. Однако, несмотря на это, Правительство решило во что бы то ни стало провести в Галицком Сейме, избранном в июне текущего года, но все еще бездействующем, свой проект избирательной реформы, дабы положить конец ненормальному положению вещей в названной стране. Вследствие сего, Императорским Указом от 15/28-го Ноября, опубликованным на днях, Ландтаг Королевства Галиции и Владимирии и Герцогства Краковского созывается на 22 Ноября / 5 Декабря. Как явствует из приглашений, разосланных депутатам Сейма Ландмаршалом** Графом Голуховским, первое заседание оного будет посвящено лишь признанию бесспорности выборов...

Его Высокопрев-ству
С.Д.Сазонову

---

* У цій частині архівної справи наведено лише окремі фрагменти документа. – *О.С.*

** Ландмаршал – начальник областного Земского Управления и вместе с тем председатель сейма – назначается Императором (пояснення автора цього документа. – *О.С.*)

Л.68 ... Избранный минувшим летом и созываемый ныне лишь для проведения избирательной реформы Львовский Сейм состоит из 125 поляков и 35 руссинов. Из общего числа 160 членов, 12 состоят депутатами по должности (ex officio): четыре католических епископа, три униатских, один армянско-католический, ректоры Университетов Краковского и Львовского, ректор Политехникума во Львове и Президент Академии Наук в Кракове. Из 35 руссинов два принадлежат к русской национальной организации, остальные — к "украинской", которая распадается на христианских суспильников, радикалов, демократов и старо-русинов. В целом все эти группы составляют силу, направленную против "культурно-национального единства" русского народа и проникнуты ненавистью к России...

Л.69 ... Пока можно с уверенностью сказать, что, если избирательная реформа будет принята Сеймом, то только благодаря искусному правительственному давлению, которое уже выразилось в фактах созыва Сейма, не дожидаясь окончания польско-руссинских переговоров. К этому заключению невольно следует придти ввиду того, что из приведенного выше соотношения голосов за и против реформы, — успех правительственного законопроекта представляется сомнительным.

Заканчивая настоящее донесение, не могу не сослаться, особенно-же ввиду новых манифестаций у нас в пользу Червонной Руси, на весьма веские соображения, высказанные Гофмейстером Гирсом в депеше от 26 Января / 8 Февраля 1912 года за № 6 и доверительном письме от 27 Марта / 9 Апреля сего года относительно того, что сочувственные выступления эти ничего кроме вреда принести червоннорусам не могут.

С глубочайшим уважением и таковою-же преданностью, имею честь быть

Милостивый Государь
Вашего Высокопревосходительства

покорнейшим слугою
Кн. Н.Кудашев

(виділений текст писано від руки.— *О.С.*).

Ф. 133. Канцелярия министра иностранных дел. Политический архив, оп. 470, год 1913, д. 14. **Галиция. Положение русских в Галиции. Поляки в Галиции. Борьба их с русскими.**

Л.74

Телеграмма, присланная для сведения венским корреспондентом С.-Петербургского Телеграфного Агентства.

Вена, 29 ноября. — Украинские делегаты Левицкий, Василько и др. внесли интерпелляцию Министру иностранных дел по вопросу о справедливости слухов касательно политической миссии нового русского посла Шебеко, на которого будто возложена задача внимательно наблюдать за русским движением в Галиции и Буковине, защищать таковое и добиться от австрийского правительства признания русского языка одним из местных языков Галиции.

Удовлетворение последнего пожелания будто бы признано на известных условиях возможным.

Ф. 151. Политический архив (1839–1917 гг.), оп. 482. Славянское движение в Австро-Венгрии, д. 3420. **О предоставлении Галицийскому Митрополиту униатскому права приобретения земельных участков в России для перепродажи их галичанам (1908–1909 гг.).**

Л.1

Председатель
совета министров
16 февраля 1909 г.

18 февр. 1909

Милостивый Государь,
Александр Петрович*,

Препровождая при сем копию с докладной записки Графа Красицкого по вопросу о предоставлении Митрополиту Галицкому права приобретения в некоторых местностях России земельных участков для перепродажи таковых желающим переселиться в её пределы галича-

Его Пре-ву
А.П.Извольскому

---

* Ізвольський Олександр Петрович (1856–1919) — російський державний діяч, дипломат. У 1894–1897 рр. — міністр-резидент у Ватикані, в 1897 — посланник в Бєлграді, в 1897–1899 — у Мюнхені, в 1899–1903 — у Токіо, 1903–1906 — у Копенгагені. Був серед російських придворних кіл, які у 1905 р. виступали за проведення ліберальних реформ. У 1906–1910 рр. — міністр закордонних справ. Проводив політику угод з великими державами. При його безпосередній участі були закладені англо-російська угода 1907 і російсько-японська угода 1907, австро-російська угода в Бухлау 1908 і італо-російська — в Ракконіджі 1909. Боснійська криза 1908–1909 рр. підірвала престиж Ізвольського, і в 1910 р. він змушений був залишити пост міністра закордонних справ. У 1910–1917 рр. — посол в Парижі. На цьому посту відіграв вагому роль у консолідації Антанти і підготовці Першої світової війни. У травні 1917 р. пішов у відставку, а потім залишився емігрантом у Франції.

нам, имею честь покорнейше просить Ваше Превосходительство не отказывать в сообщение мне Вашего по сему делу заключения с точки зрения международных отношений Наших с Австриею и оценки означенного населения Галиции в смысле желательности привлечения его в Россию.

Примите, Милостивый Государь, уверения в отличном моем уважении и совершенной преданности.

П.Столыпин*

(підпис від руки. — *О.С.*)

---

* Столипін Петро Аркадійович (1862—1911) — російський державний діяч, великий поміщик (7,5 тис. десятин землі). Закінчив Петербурзький університет. З 1884 р. служив у міністерстві внутрішніх справ. З 1899 р. — керівник (предводитель) ковенського дворянства, а з 1902 — губернатор Гродненської губернії, з лютого 1903 по квітень 1906 — Саратовської губернії. Став відомим і отримав особисту подяку Миколи II за придушення селянського повстання в Саратовській губернії. 26 квітня 1906 р. призначений міністром внутрішніх справ, а 8 липня 1906 одночасно і головою ради міністрів. Очолюваний Столипіним уряд розігнав 2-гу думу і провів переворот, змінивши 3 червня 1907 р. виборчий закон. У результаті цього акту була створена державна дума, в якій уряд спирався часто на правохристиянські чи на октябристсько-кадетські сили, і міг проводити політику бонапартистського лавірування. Столипін провів аграрну реформу, яка ліквідувала сільську общину і вела до утворення верстви заможних селянських власників. У боротьбі з революційним рухом дотримувався тези: "Спочатку заспокоєння, а потім реформи". Однак аграрна реформа не привела до "заспокоєння" в країні. 1 вересня 1911 р. в Києві П.Столипін був смертельно поранений агентом охранки Д.Г.Богдановим.

Ф. 151. Политический архив (1839—1917 гг.), оп. 482. Славянское движение в Австро-Венгрии, д. 3420. **О предоставлении Галицийскому Митрополиту униатскому права приобретения земельных участков в России для перепродажи их галичанам (1908—1909 гг.).**

Л.2

Докладная записка

Эмиграционное движение русских Галичан вследствие густоты населения в Галиции — все увеличивается, ныне-же, ввиду экономического кризиса в Америке и антисловянских гонений в Германии — эмиграционное движение русских Галичан борется с преградами, устранить каковыя может только родственная Россия, предоставив у себя русским Галичанам гостеприимство.

Не считаясь с соображениями чисто идейного, панславянского характера и выдвигая лишь реальную сторону затрагиваемого вопроса, необходимо заметить, что русские Галичане, воспитанники культуры Запада, умеют возделывать почву лучше коренных русских крестьян, почему и составляют для России весьма и весьма желательный элемент.

В тех многочисленных местностях России, которые ныне пустуют, или приносят самый незначительный доход — благодаря-ли скудности населения, или просто пренебрежению, а одновременно не отвечающих целям землеустроительной комиссии — русский Галичанин будет благоденствовать, так как он привык к песчаным, или скалистым, неблагодарным отрогам Карпат, на каковых коренной русский крестьянин голодал-бы, — лишь бы местности, предоставляемыя Галичанам в России, походили на Галицию по своим климатическим и житейским условиям.

Нередкий Галичанин обладает участком в десятину и таково крошечное хозяйство тем не менее прокармливает целую семью, благодаря отличной обработке.

Это явление лучше всего опровергает существующее мнение о, якобы, недостатке земли у коренных русских крестьян, так как не количество земли, а качество обработки обуславливает благоденствия землевладельца.

Галичане, переселившись в Америку, ежегодно присылают миллионы сбережений, каковые наравне с летними заработками выходцев в Германию. обращаются преимущественно на приобретение земли. Но, ввиду густоты населения, цена возросла за последние годы до 1000 рублей за десятину.

При такой цене ренту с затраченного капитала на приобретение земли может лишь обеспечить самая интенсивная система хозяйства и наилучшая механическая обработка.

Трудолюбие, бережливость и трезвость признаются за Русином даже за океаном. Принимая Русин в свои пределы, Россия приобретает практически опытных, даровых, деревенских инструкторов, даже ловких деревенских ремесленников, успешно борющихся в Галиции с недобросовестными евреями.

У нас же в Северо-Западном Крае деревенские ремесленники отсутствуют.

Переселяясь в Америку или в Германию, Галичанин, под влиянием более сильной англосаксонской или германской расы, мало по малу теряет свою народность, погибая для славянского мира в космополитизме — и вот это обстоятельство склоняет Митрополита Галицкой Руси обратиться к правительству родственной России.

Но эмиграция русских Галичан будет идейно удавшимся предприятием и облагоденствует переселенцев лишь тогда, когда им будут предоставлены земли по недорогой цене, сообразно крестьянскому карману и одновременно подогнанными к правильной колонизации, применительно к более культурным нуждам и обычаям Галиции, дабы каждый выходец с момента переселения в Россию воистину чувствовал себя лучше, чем дома и мог легко прокормить семью.

Вот почему Галицкий Митрополит желал-бы приобрести в России большие, заброшенные имения, остатки от вырубленных лесов, с сенокосами, требующими осушения, почему-либо неподходящие для непосредственной покупки крестьянским Банком — лишь бы возможно дешево, а затем, произведя за свой счет необходимые, мелиоративные работы, как то: культурные дороги, осушительные канавы, необходимые плотины, определив со специалистами самые удобные места для будущих усадеб, предвидя заранее места для школы, деревенского госпиталя и для кладбища, словом, организовав на приобретенных пустошах крестьянские хозяйства в строго культурном, современном, экономическом смысле, — только тогда сдавать переселенцам, даже с заранее приготовленными срубами для жилищ, даже с запасным фондом леса для построек на случай пожара — на условиях амортизационной выплаты.

Ввиду того, что западные губернии: Смоленская, Могилевская, Минская и Витебская обладают сравнительно наименее заселенными и наиболее дешевыми землями, а что касается климата, наиболее напоминают обильный водою Прикарпатский край — Митрополит просит даровать ВЫСОЧАЙШЕЕ разрешение по следующим пунктам:

I. Представить Галицкому Митрополиту право покупки земель в Смоленской, Могилевской, Минской и Витебской губерниях, сравнительно наименее заселенных, на Его, Митрополита, имя, с обязательством роспродавать эти земли, напр. в шестилетние сроки со дня каждой отдельной покупки, как выходцам греко-католического и православного вероисповедания, так и местным крестьянам, имеющим право покупки, поскольку они будут нуждаться в земле.

II. Освободить участки, подлежащие распределению между выходцами, от обязательных постановлений лесоохранительного комитета, снабдив выходцев теми-же правами, какими пользуются местные крестьяне, преобретающие лесные угодья.

Если-бы земля приобреталась в местностях, признанных бедными лесами, то Митрополит обязуется оставлять 10 % из приобретаемых лесов в запасной, лесной фонд.

III. В случае удовлетворения просьбы Митрополита, предоставить русским галичанам, переселяющимся в Россию, право пользоваться льготным, переселенческим тарифом на русских железных казенных дорогах.

IV. Буде окажется возможным, изменить 830 ст. IX г. Св. Зак. по отношению к русским выходцам из Галиции, предоставив им, с целью укрепления права собственности на участки возможность принимать русское подданство в сокращенном порядке, путем присяги у местных властей и приписки к ближайшим волостям.

Вышеуказанные губернии избраны Митрополитом в силу дешевизны земли и малой насе

ленности, как это подтверждает оффициальная статистика

4 сентября 1908 г.
(Верно: Начальник отдела
Канцелярии Совета
Министров .....)

(підпис нерозбірливий. – О.С.)

Л.10

Получено
3 мая 1909 г.
Императорское Российское
Посольство в Вене
№ 763

Милостивый Государь,
Николай Валериевич,

Вследствие отношения от 23 марта, за № 281, я обратился за сведениями о деятельности Митрополита Галицкого и Гр.Красицкого* по покупке земель в России, в наше Консульство в Львове.

Ныне, возвращая у сего, докладную записку Гр. Красинского имею честь препроводить к Вашему Превосходительству сведения доставленные мне г-ном Олферьевым из коих Вы волите усмотреть, что деятельность Митрополита Шептицкого направлена в ущерб русским интересам и что навряд было бы желательно удовлетворить просьбе Гр. Красицкого*.

Примите, Милостивый Государь, уверение в совершенном моем почтении и таковой же преданности.

(підпис нерозбірливий. – О.С.)

Его Прев-ству
Н.В.Чарыкову

* У тексті "Красинского". – *О.С.*

Докладная записка российского Консула во Львове Олферьева в российское Императорское Посольство в Вене

Л.11

Министерство
Иностранных Дел

Императорское Российское
Консульство в Львове
26 апр. / 9 мая 1909
№ 618

В Императорское
Российское
Посольство в Вене

Ознакомившись с содержанием препровожденного мне письма Г-на Товарища Министра и копией докладной записки Графа Красицкого, имею честь донести Императорскому Посольству нижеследующее.

Чтобы надлежащим образом оценить деятельность греко-униатского Митрополита Андрея Шептицкого необходимо принять в соображение два обстоятельства. Во-первых, гр. Андрей Шептицкий польский шляхтич, происходит из некогда русского, но уже с давних времен ополячившегося рода; его мать, урожденная Графиня Фредро, дочь известного польского писателя, воспитала его в чисто польском патриотическом духе. Во-вторых, Митрополит Андрей воспитанник отцов Иезуитов, под руководством которых протекла вся его монашеская жизнь.

Еще в 1883 году, когда Рим, недовольный монахами чина Св.Василия Великого, соблюда-

вших восточный обряд и считавшими себя русскими, постановил поручить их ведению Иезуитов, было известно, что польский Граф Шептицкий намерен перейти из Римо-Католичества в Унию, с целью поступить в реформированный Иезуитами Василианский Монастырь и впоследствии стать Митрополитом на Галицкой Руси.

Действительно, несколько лет спустя Доктор права, офицер кавалерийского запаса, Граф Андрей Шептицкий перешел в Унию и поступил в Монастырь Васильян в Добромиле. Здесь молодой Граф оставался до посвящения в сан Епископа в Станиславове, а затем, в самом непродолжительном времени был назначен Греко-Униатским Митрополитом во Львове.

В начале своей деятельности Митрополит Андрей относился очень благосклонно к гр. ун. духовенству, в то время бывшему исключительно русским (украинцы-сепаратисты составляли редкое исключение); казалось, что Гр. Шептицкий даже симпатизировал галицко-русскому движению, к восточному обряду он относился с большим уважением и даже увлекался его красотой и величием; в частных разговорах с русскими Митрополит выставлял себя поклонником греко-восточного обряда, во время своих поездок на восток, например в Иерусалим, он отпускал даже бороду. Подобное отношение воспитанного Иезуитами польского графа к русской церкви вызывало прямо недоуменное подозрение, которое, как и следовало ожидать незамедлило и оправдаться.

Л.12

Сказалось таки воспитание отцов Иезуитов.

На словах Митрополит продолжал придерживаться своей первоначальной тактики, на деле отношение его к восточному обряду и вообще всему русскому в Галиции быстро и резко стало изменяться. В греко-униатскую церковь

стали вводится новшества заимствованные из римского костела, русское духовенство начало подвергаться разным гонениям, освобождающиеся приходы стали поручать исключительно украинцам-сепаратистам, наконец Епископами в Станиславове и Америку были назначены два фанатика-украинца Хомышин и Ортынский; последний своей деятельностью, направленной к уничтожению восточного обряда в церкви, вызвал массовой переход галицко-русских переселенцев в православие. Греко-униатская Духовная семинария во Львове вследствии введения иезуитских обрядов и порядков, преобразовалась до неузнаваемости. Началось гонение против русских, которым, по окончании курса, приходилось годами ожидать рукоприложения; в последнее время русской молодёжи, придерживающейся русской народной партии, является почти невозможным поступить в семинарию.

Вследствие сего ряды русского духовенства заметно редеют, уступая нашествию украинцев и в самом непродолжительном времени следует ожидать полного осуществления мечты Митрополита создать свою клерикальную партию, имеющую своей целью уничтожить в Галиции все русское вообще и греческий обряд особенно.

Весьма понятно, что бывшие воспитанники Митрополита, иезуиты-базилияне (Васильяне), до фанатизма ненавидящие православие, которое они называют не иначе, как схизмой или шизмой*), хоть и не подчиненных власти Митрополита, но тем не менее открыто им поддерживаемые, ныне сильно возвысились и вместе с

---

* Недавно пришлось мне удостоверить подпись Епископа на свидетельстве о переходе в католичество одного православного, *где* было сказано "отрекшийся от российской схизмы".

украинцами ведут самую ожесточенную борьбу против русских подозреваемых ими в тяготении к православию. Василияне не пренебрегают никакими средствами для достижения своих целей, они, по примеру иезуитов переодеваются, в качестве прислуги, частных обывателей проникают в Россию, где ведут самою энергичную пропаганду против православия в пользу Рима.

Благодаря неустанной работе сотрудников Графа Шептицкого, восточный обряд все более и более вытесняется из униатской церкви и взамен его вводятся все новые и новые католические обряды, как, например "супликация", молебен к сердцу Иисуса, майские богослужения, выставление Св. Даров при более торжественном богослужении, монстрации, рожаницы, коронки, шкопляржи и, наконец, в некоторых монастырях, как в Гошеве, Добромыле, введены даже органы.

Л.13

Как выше было сказано, Васильяне подчинены непосредственно Риму и это дает возможность Митрополиту Андрею при случаи сложить с себя всякую ответственность за последствия их работы.

Внешняя политика Графа Шептицкого, повторяю, продолжает отличаться своей гуманностью и терпимостью. Не раз приходилось мне самому говорить с Митрополитом и всякий раз я выносил о нем самое приятное впечатление; он говорит по русски, его изысканная любезность, предупредительность, его выражение симпатии ко всему русскому способны вселить незнакомому с местными условиями человеку убеждение, что каждый русский в Галиции имеет в лице Графа Шептицкого милостивого заступника и доброго пасторя, но при ближайшем знакомстве с жизнью местного русского населения грустная действительность свидетельству-

ет о полной противоположности деятельности Митрополита его словам.

Немало работает Граф Шептицкий над распространением унии за пределами Галиции. Усиленная пропаганда ведется в Боснии и Герцоговине, где имеются уже кадры в несколько десятков тысяч галицко русских униатов-эмигрантов; в Велиграде, в Чехии собирается в ближайшем будущем церковный собор, на котором предполагаются диспуты по разным религиозным вопросам. Любопытно то, что приглашения на этот съезд напечатаны на чисто русском литературном языке и кроме того заявлено, что прения будут допускаться лишь на русском и латинском языках в то время, как в Галиции русский язык строго преследуется (одному приходскому священнику в Делятине, о. Драгомирецкому, был объявлен выговор за то, что последний произносил "верую" сместо "вірую". Наоборот, украинское наречие поддерживается, например на последнем пасхальном богослужении в Перемышле Св. Евангелие читалось по украински.

Еще в Апреле месяце минувшего года Граф Шептицкий писал из Лурда письмо Его Величеству Государю Императору, при чем подписался "Русский Митрополит Андрей" (По поручению Императорского Министерства я [...] справлялся относительно этого письма и Граф Шептицкий лично подтвердил мне, что таковое (письмо.— *О.С.*) писал он). Содержание письма мне не известно.

Л.14

Из всего вышеизложенного Императорское Посольство изволите усмотреть, что доверять гуманным побуждениям Митрополита Андрея Шептицкого облагодательствовать галицко-русское крестьянство, было бы более чем неосторожно.

Намерения Графа Шептицкого закупить земельные участки в губерниях Минской, Смоленской, Могилевской и Витебской, где много помещиков поляков, ни что иное, как хитро задуманный план, имеющий целью образовать, почти в центре Империи, своего рода колонию русских и польских униатов, которая могла бы служить базой Васильянам для пропаганды унии и украинцам для сепаратистической агитации. Недавнее распоряжение Митрополита о принятии в семинарию одного великороса, малороса и белороса, может служить лишь подтверждением тому, что упомянутая колония будет очагом иезуитской пропаганды.

Средств на это предприятие имеет Граф Шептицкий достаточно. Распространение Унии и украинства в России одинаково является желательным как для Рима, так и для Вены и на осуществление плана Митрополита Андрея ни Австрийское Правительство, ни Ватикан денег не пожалеют.

Переселенческий вопрос в Галицкой Руси [...] назрел и пойти на встречу (ему.— *О.С.*) Императорскому Правительству явилось бы даже необходимостью, но каким либо другим путем, а отнюдь не через посредство врагов России и православия, ярким представителем коих является именно Граф Андрей Шептицкий Митрополит Галицкий.

Что-же касается Гр. Красицкого, то, не зная его имени, я никаких сведений доставить не могу. Весьма вероятным является предположение, что это тот-же Гр. Красицкий, который несколько лет тому назад принимал Митрополита Андрея у себя в Варшаве.

Лет 9—10 тому назад кзендз Ян (у тексті — Яич.— *О.С.*) Бадени писал в Краковской газете "Przegląd powszechny" о Гр. А.Шептицком; по

его мнению деятельность гр. ун. Митрополита не должна ограничиваться лишь Галицией, а наоборот, должна быть направлена к распространению унии за пределы её.

К. (ксьондз.— *О.С.*) Бадени выражал надежду, что именно Гр. Шептицкий, благодаря крупным связям, сумеет выполнить эту важную задачу.

Как видно Митрополит Андрей оправдывает надежды кс. Бадени.

Управляющий Консульством

В.Олферьев*

* У справі 3425, 151 фонду, опис 482 зберігається копія донесення керуючого імператорським російським консульством у Львові в імператорське російське посольство у Відні від (26 квітня) 9 травня 1909 р. за № 613. Копія повністю відповідає викладеній доповідній записці.— *О.С.*

Л.15

19 октября 1909 г. № 2159
Императорское Российское
Посольство в Вене
№ 21159

Милостивый Государь
Николай Валериевич,

В дополнение к отношению от 29-го минувшего Апреля, за №762, честь имею препроводить у сего к Вашему Превосходительству доставленные мне нашим Управляющим Консульством во Львове, 2 номера газеты "Русь", выходящей во Львове, и "Русской Воли", выходящей в Перемышле.

В этих двух газетах отмечены статьи, характеризующие, как деятельность Митрополита Андрея Шептицкого, его сотрудников и базильян, так и отношения к Митрополиту и к его деятельности русского населения в Галиции и галицко-русских переселенцев в Америке.

Благоволите принять, Милостивый Государь, уверение в совершенном моем почтении и таковой же преданности.

(підпис нерозбірливий. – О.С.)

Его Прев-ству
Н.В.Чарыкову

Л.16

Депеша Д.С.Сазонова,
Рим, 26 мая / 8 июня 1909 г.
№ 15*

Ввиду приложения к донесению от 12 сего Мая за № 14 я имею честь препроводить Вашему Высокопревосходительству копию с письма, адресованного мною г.Директору департамента духовных дел иностранных исповеданий.

В этом письме я сообщил гофмейстеру Харузину сведения, имеющиеся у меня по вопросу о сношениях, завязавшихся, по словам некоторых русских газет, между Св.Престолом и русскими старообрядцами, приемлющими австрийское священство.

При этом мне пришлось упомянуть о состоявшейся прошлой осенью поездке по России, с подложным паспортом, Львовского униатского архиепископа Шептицкого.

Если Вы, Милостивый Государь, изволите припомнить приписываемые нашими газетами Ватикану происки не подтвердились. Тем не менее слухи о сделанных с католической стороны попытках вступить в сношения с нашими старообрядцами не лишены основания.

Как мне удалось выяснить, архиепископ Шептицкий при посредстве доверенного лица обратился недавно к пребывающим в Буковине старообрядцам с предложением о признании

* Депеша адресована комусь з чиновників МЗС Російської імперії у Санкт-Петербурзі; прізвище чиновника не вказано. – *О.С.*

Римом австрийской иерархии взамен установления духовной унии между старообрядцами и Св. Престолом.

По моим сведениям попытка эта потерпела неудачу, так как предложение Львовского архиепископства были решительно отвергнуты.

Вслед затем Шептицкий перенес свою деятельность в пределы России, поручив одному из своих галицийских сотрудников, некоему Лотоцкому, завязать сношения с бывшими белорусскими униатами с целью склонить их к возвращению на путь унии.

Мне неизвестно, имела ли вторая попытка Шептицкого больше успеха, чем первая, но я считаю, вполне вероятным, что, несмотря на безучастное отношение Римской курии к галицийско-униатской пропаганде в России, попытки подобные вышеозначенным, будут от времени до времени возобновляться в тех местностях Империи, где для того окажутся наиболее благоприятные условия.

Примите и проч. —

Ф. 340. Коллекция документальных материалов из личных архивов чиновников Министерства Иностранных Дел Российской Империи. Оп. 846. А.Шептицкий (1910–1914). Д. 3. **Ходатайства разных организаций религиозного характера к львовскому митрополиту о помощи и советах (на укр. яз.) (1910–1914 гг.).**

Л.5

Львів, 28 падолиста 1910.
Ч. 737.

До
Всесвітлішої гр. кат. Митрополичої
Консисторії у Львові.

На підставі закону з дня 29 марця 1869 Д. з. д. г. 67 і відносно до розпорядження міністеріального з дня 20. серпня 1910 Д. з. д. Ч.148 відбудеться в місяці січні 1911 обчисленє людності після стану з дня 31 грудня 1910 року.

По мисли параграфу 14 належить в кожній місцевості обчислити всю людність присутню як краєву так також чужу, відтак окремо також неприсутну людність краєву.

Обчисленє буде довершене в той спосіб, що людність присутня зі стане списана після пола, віку, віросповідання, стану, приналежности, звання або заняття, неприсутня ж лишень після пола і місця перебування.

В містах столичних Львові і Кракові як також в декотрих більших місцевостях краю відбудеться обчислення людности за помочию "карт заявленя", котрі будуть роздані властителям домів, а за їх посередством замешканим в домі льокаторам, які будуть обов'язані поодинокі рубрики уділених їм карт заявлення належно і згідно з правдою виповнити.

У всіх інших містах і містечках і громадах сільських обчисленє людности відбудеться за помочию аркушів списових, котрих виповненє після усних заявлень сторін і прекладаних до-

кументів в обов'язком установлених в тій цілі комісарів конскрипційних.

Після §§ 19 і 23 вище наведених приписів до закону з року 1869 має ся що до тубольців мужеського пола урожених в роках 1891 до включно року 1901 долучити до кождої карти заявления, взглядно аркуша списового безплатно видати ся маючій і вільний від стемпля витяг з книги метрикальної уроджених зладжений на взірці V приписаним покликаним на вступ розпорядженням міністеріальним.

Потрібні в тій цілі друки будуть в сім тиждні за посредством ц.к. Староств всім урядам парохіальним переслані.

В виду тих постановлень закона мусить на точне переведенє спису людности особливо там де низший степень просвіти народа сельского сего вимагає вплисти переважно сповділанє урядів парохіальних.

Щоби проте обчисленє людности під кождим взглядом відповідало ціли, ц.к. Намісництво упрашає як найввічливіше Всесвітлійшу Консисторію о припорученє всім урядам парохіальним, щоб на візванє будь ц.к. Староств (Магістратів), будь-то установлених комісарів конскрипційних (а там де спис людности переведений буде за помочию карт заявленя) за зголошенєм ся сторін самих видавали безпроволочно згадані витяги з книг метрикальних як також щоби комісарам конскрипційним уділювали охотно всяких жаданих пояснень і подробиць потрібних до точного переведення спису людности.

Ц.К. Намісник
Бобжинський в.р.

Ф. 340. Коллекция документальных материалов из личных архивов чиновников Министерства Иностранных Дел Российской Империи, оп. 846. А.Шептицкий (1910–1914), д. 3. **Ходатайства разных организаций религиозного характера к львовскому митрополиту о помощи и советах (на укр. яз.) (1910–1914 гг.).**

Л.7

Всесвітліший і Преосвященний
Митрополичий Ординаріате!

"Народна Рада", якої обов'язком є стояти на сторожі прав руського населення Галичини, осміляється віднестися до Всесвітлішого і Преосвященного Митрополичого Ординаріату з прошенєм, щоби зволив ласкаво у Своїх "Єпархіяльних Відомостях" подати вказівки для Всечесного Духовенства в справі спису населення, який відбудеться з кінцем грудня с.р.

До сего прошеня спонукує "Народну Раду" ся обставина, що як слідно з обіжників так духовних як і світських польських властей, як також з дуже численних і в шовіністичнім дусі зредагованих обіжників ріжних польських товариств та організацій, при сегорічній переписи будуть змагали Поляки усіми способами до сего, щоби виказати у східній Галичині не лишень найбільше число таких, що признаються до польської народности, але також ужиють всяких способів, щоби і віроісповідників обряду греко-католицького вписувати на обряд латинський, щоби опісля стреміти до зменшування парохій руських, а до креованя латинських.

В надії, що Всесвітліший і Преосвященний Митрополичий Ординаріат зволить ласкаво взяти від розвагу прошенє "Народної Ради" і своїм обіжником вельми причиниться до збереженя прав так греко-католицької Церкви як і цілого руського населенія Галичини.

Остаємо з глибоким поважанєм.
За Виділ "Народної Ради" о. Александр Стефанович

заст. голови
Др. Володимир Бачинський
секретар

(приложено 14.XII.1910).

***Ф. 340. Коллекция документальных материалов из личных архивов чиновников Министерства Иностранных Дел Российской Империи, оп. 846. А.Шептицкий (1910–1914), д. 3.* Ходатайства разных организаций религиозного характера к львовскому митрополиту о помощи и советах (на укр. яз.) (1910–1914 гг.).**

ч. 1458

Л.17

Всесвітліший і Високопреподобний
гр. кат. Митрополітальний Ординаріате!

На дуже цінне письмо з д. 31. жовтня 1912 р. ч. 9627 вистосоване до нашого Товариства в справі страшенного зіпсути наших робітників в Німеччині під взглядом релігійним і моральним удали ми ся з обширним письмом з 20 падолиста 1912 р. ч. 1165 до Німецької робітничої "Централі" в Берліні Hafenplatz 4 яко найвищої робітничої управи і представили їй потребу висилання що-року наших гр.-кат. духовних місионарів до 100.000 наших українських робітників з Галичини, що в Німеччині працюють.

Л.18

Голова нашого Товариства представив сю справу докладно на повнім Виділі нашого місійного Товариства ім. Св. Апостола Павла у Львові в дни 10 марта 1913 р. і Виділ сего Товариства прийняв на себе однозгідно обов'язкове гадання Отців місионарів і розділу місийної квоти, одно і друге однакож по переднім порозуміюся з Всесвітлішим нашим Митрополичим Ординаріатом.

Отім уважаємо за нашу повинність Всесвітліший Митрополітальний Ординаріат повідомити і заразом заявити, що до дальших послуг для добра нашої Св. Церкви і нашого українського народу ми все готові.

Від Української філії Австрійського Товариства Св. Рафаїла у Львові

Коперніка, 36
Львів, дня 22 марта 1913

Тит Ковевакович — Голова Тов-а
Омелян Боржович — Секретар Тов-а

(печатка) Товариство Св. Рафаїла для охорони Руских емігрантів у Львові

Ф. 340. Коллекция документальных материалов из личных архивов чиновников Министерства Иностранных Дел Российской Империи, оп. 846. А.Шептицкий (1910–1914), д.7. Подробный отчет о 3-х месячной поездке о. Теодозия Лежогубского в Саксонские провинции для выяснения положения русских рабочих в этих провинциях **(на укр. яз.).**

Л.34

Всесвітліший і Преосвященний
Митрополичий Ординаріате!

Підписаний предкладнє в Прилозі оправданє, для чого в часі своєї місійної подорожі не представив па Преосвященному Ординарієві в Гільдигейм і не відвідував латинських парохів, в котрих парохіян сповнив обов'язки місионара серед руских робітників.

У Львові дня 24 грудня 1913

Теодозій Лежогубський
місионар

Ф. 340. Коллекция документальных материалов из личных архивов чиновников Министерства Иностранных Дел Российской Империи, оп. 846. А.Шептицкий (1910–1914), д. 3. **Ходатайства разных организаций религиозного характера к львовскому митрополиту о помощи и советах (на укр. яз.) (1910–1914 гг.).**

Л.45

Слава Ісусу Христу!
Всечесні Отче!

Минулого року писав до світлішої Консисторії в справі дуже гіркій отже в справі духовного корму. З прилученням світлішої Консисторії отримав від Вас дорогі Отче відповідь, в якій жадалисьте вияснень в справі нас Русинів дотичної. Відповідно отже тепер дещо дуже перепрошую, що не в своїм часі, бо мав дуже великі і прикрі перешкоди. Прошу послухайте, що пишу. Тут десь приїжджають щорічно емігранти з Галичини обох народностей, т.е. Руских і польських. В числі 60–70 з чого половина більша є Русинів. В поблизькій фабриці також в такім числі перебувають. Знов віддалено що звідти дорога коштує до 5 марок також сут наші люде мішані без половину в числі до 300 і тії так як їм позбавлені в тягу 9 до 10 місяців духовних потреб. Поміж ними знаходиться мало старших в більшости є сама молодіж і то всі живуть розпустою до чого [...]. Тож якби Отче було можливим то зробіть так, щоби нас тут і там відвідали від часу до часу Рускі священники взглядно тепер коли час прикрий бо великодня сповідь.

Л.46

Польські священики часто тут приїжджають, а своїж тишенько. Тут є в місті католицька церква якою правлять священики німецькі. Я передше писав до Отця Ганицького, но вони відписали, що немогут приїхати, бо немають часу і казали мені писати до консисторії. Тому 2 роки були тут Отець Др.Латишевський, но вони звідси вже давно виїхали. Вони були в (Fryburgu). Тож Дорогі Отче слиби то було можливим то зробіть так щобисьмо мали в себе таки священника. В кождім разі слиби мало ввійти в чергу то прошу умильно до мене написати. Прошу писати ід таку адресу:

Ziegelfabrüch
Kyryl Petryk
Thoingerz
über Post Gottmadiugeu Baderr

Позістаю в унижению і цілую сліди ніг Ваших
Ваш слуга
Кирил Петрик
Слава Ісусу Христу.
Thayngeu 24 марця 1913.

Л.52

Winnipeg, Man. 16 вересня, 1913.
до ч. 7429 / IX

До Високопреосвященного
Митрополичого гр.кат Ординаріату у Львові

Єпископський Ординаріат Канадийських Русинів має честь подати в справі о.Петра Езерського з Глещави, що сей священник не є в жадній лучности з Єпископом Ординаритом Канадийської Руси, не зголосився, а його побут в Arcadia N. Y. Canada є сумнівний, бо там нема Русинів, хіба сего року осіли і з о.Езерським відразу независимy громаду творять.

Сумна се вістка зі всіх боків. Коли дійде до відома Ординаріату, що о.Езерський дійсно є в Arcadia Ординаріат все зробить, щоби нещасливого опам'ятати.

З Єпископського Ординаріату Канад. Рус.

Микита Ет

Л.60

Ordinariatus Metropolitanus
gr. cath. Leopoli (Lemberg)
in Galicia Austriaca

№ 3674/XII

Nota

Rutheni operarii ritus graccocath e Galicia Austriaca oriundi, quorum multa milia in Germaniae imperio commorantur, incessanter ab infrascripto Ordinariatu potunt, ut sibi missionarii, Ruthenicae linquae grari, graeco-cath. ritus mit tantur, qui ipsorum animarum curae provideant.

Quorum exigentiis ut satisfaciat, Archidioeceseos Leopoliensis dr.-cath presbyter R.D. *Damianu Zo paty nokiy cathechefa e Lopoli**.

qua missionarius Dioeceseos Provinciae (*Ducafus Annalt*) se offert. Quae si illustrissimo a Reverendissimo Ordinariatui placent, a Nobis amice petitur, ut praedicto R.D.

nullo impedimento canonico legato pro missionariis necessariis iurisdictio ac missio cum omnibus facultatibus hisce in casibus concedi solitis, benignissime concedatur, nec non, ut missionarius iste Reverendissimo Clero Dioecesano in Domino commendetur.

Responsum, si petere licet, quam primum commode fieri potest, ad Nos dirigatur.

* Писано від руки. – *О.С.*

Datum Leopoli, Aedibus in Archicathedralibus ad *Ecclegium* St.Georgium Magalomartyris die в дні 1914

Illustrissimo ac Reverendissimo Episcopali Ordinariatui in *Gaderbon* Civitate Wessphalica

Ф. 340. Коллекция документальных материалов из личных архивов чиновников Министерства Иностранных Дел Российской Империи, оп. 846. А.Шептицкий (1910–1914), д. 3. **Ходатайства разных организаций религиозного характера к львовскому митрополиту о помощи и советах (на укр. яз.) (1910–1914 гг.).**

Л.66

Всесвітліший і Преосвященний
Єпископський Ординаріате!

з дня 10 квітня 1914, ч. 2849 предкладає підписаний звіт з місії в Шацляр (Schatzlar).

Є се місцевість в північносхідних Чехах на границі пруського Шлеска.

Наших людей, котрі там зайняті як робітники при копальні кам'яного вугілля є яких 230. Деякі суть з родинами.

Під релігійним зглядом більша часть сих людей байдужна. Робітники ті походять майже всі з повітів Снятин і Коломия.

На 230 осіб сповідалися ледве 46.

О священника просив робітник Василь Ткачук з Заболотова. Є се релігійний, свідомий, ощадний чоловік, т. вахмайстер і жандарм. Перебуває в Шуляр з женою і 2 дітьми вже 5 літ. Жена і діти говорять по руски. Купили собі навіть реальність у сусідній місцевости Лєемперсдорф. Вже давнійше відносився Ткачук о присланія священика і до Всесвітл. Єпи. Консисторії в Станиславові і Перемишлі. Коли тепер дістав обітницю, що приїде священник, розвів між тамошніми робітниками Русинами акцію, щоби їх зоорганізувати та спонукати до прийняття св. Тайн. Зразу зголосилося до 60 осіб. Однак противна агітація байдужих або й ворожих сему замірови одиниць, між ними недовірка Микити Каспера з Коломиї, обаламутила многих і деякі від заміру відступили. Можливо, що причиною того було візваня Ткачука о

Л.67

складку на покриття коштів приїзду священника, на що зібрано 60 кор. Інші не сподівалися з тої причини, що недавно приїхали до Шацляр, а другі тому, бо вибирались вертати домів. Однак неперечно на многих мав свій злий вплив згаданий агітатор.

Розуміється, що життя робітників байдужих до віри є дуже згіршаюче; віддаються алкоголеві і розпусті; тратять гроші по ресторанах і публічних домах та входять в колізії з жандармерією.

Підписаний, хоч знав, що буде непожадним гостем, заходив однак і до мешкань тих, що не сповідались, а на питання, чому не приступають до св. Тайн, коли є їх священик, відповідали в більшій части викрутами, що недавно ту приїжали, що зараз вертають, або мовчанням.

Також заходив підписаний і до самої копальні в суботу перед полуднем (дня 11.IV) як раз в часі, коли робітники виїхали з шахтів в обідову пору. Там бачив майже всіх Русинів і з многими говорив. Зробив се нарочно, щоби всі єго бачили і знали про його приїзд.

Там представлявся підписаний також надінженерові копальні, п. Генрихові Шаталя, протестантови, котрий заявляв, що радо узгляднає релігійні потреби робітників і тішиться, що вони самі просили о священника. Також звільнив людей від 2 год. потом від праці, щоби їм дати можність висповідатись.

Зорганізовані Ткачуком робітники явились в місцевій церкві парохіальній в суботу пополудни, приступили до св. Сповіді. Деякі сповідались ще в суботу рано.

В суботу вечер поблагословив підписаний в мешканях кількох жонатих робітників [...] в місци, де зібралось більше число робітників, виголосив коротку промову.

В неділю рано (12 IV) о годині 4^{30} рано виголосив підписаний в парохіальній церкві до зібраних робітників проповіді, відправив св. Літургію і уділив св. Причастя.

По св. Літургії удалився підписаний до мешкання Ткачука, де разом з робітниками був на сніданню і де розвідував про їх житє та заохочував до поборности, чесноти, ощадности та впливання на других байдужих.

В більшій части наші люди ходять на Богослуженя до місцевої парох. церкви. Парох в Шацляр, о. Генрих Кучей, вміє по чески, а многі робітники говорять добре по німецьки то по чески.

Так під час Благословенія [...] в суботу, як і по Сл. Б. в неділю розділював підписані жертвовані Е. Екселенцією Преосвященним Єпископом освячені образки та медалики, які всі (навіть Чехи і Німці) радо приймали і за них дякували.

Робітники при копальнях в Шацляр мешкають на т. зв. колонії, с. є. в окремих поверхових, мурованих будинках поставлених зарядом копальні для робітників. Жонаті дістають простору кімнату з електричним освітленням і водопроводами, за яку платять по 6 к місячно. Нежонаті платять по 3 к місячно і мешкають спільно по 8 осіб в одній кімнаті. Будинків таких є там 26, в котрих мешкають яких 500 робітників. Заробляють 3—5 к денно, угоди заключають без формальних контрактів.

Після неміродайної гадки підписаного було би вказати, щоби оо. Місионарі, що удаються до Прус і мусять їхати через Вроцлав, вступали і до Шацляр. Дорога через Одерберб, — (зглядно Осьвятим і Мисловиці) — Вроцлав до Шацляр навіть вигідніша, коротша і дешевша (з Вроцлава до Лібав ~~Шацляр~~ (скреслено.— *О.С.*) коштує 4 м. 10 ф.)

Їдеться з Вроцлава через Ruhbank до граничного містечка Lieban, звідти до Шацляр всего 5 км їзди кіньми.

Маючи поручення і повновласть перевести місию ще між робітниками Требнік (Trebnitz) в Пруським Шлеску, удався підписаний через Лібав і Вроцлав до Требніц, місцевості віддаленої від Вроцлава 27 км.

Однак тамошний парох Ф.Кляр повідомив підписаного, що в Требнік, нема ніяких робітників-Русинів, а суть вони зайняті по домініях в окрузі Требніц. Хотячи перевести у них місию треба би знати точні адреси властителів доміній і до них удаватись о звільненє робітників, відтак їх спровадити до парохіальної церкви в Требнік, і ту їх сповідати.

Всіх робітників в тамошній окрузі має бути 800. Послідний раз переводив у них місию о. А.Онуферко з Кривого ок. Скалат в червні 1913. Місия тривала з місяць. О.Онуферко мав точні інформації про число робітників-Русинів і місця їх побуту.

О. Кляр заявив, що Русини сповідаються в його церкві, а його сотрудник, о. Іван Ярчик говорить дещо по польськи. Робітники деяких доміній передплачують "Місионаря". По дорозі впихають їм агітатори біблії Ст. і Н. Завіту в російскій мові виданя Британйскої бібл. Накладні. 1 примірник сконфіскований о. Ярчиком (чи Єрчиком.— *О.С.*) бачив підписаний.

Л.70 Тому, що підписаний не був підготовлений до такої місиї, не мав ані даних про місця побуту робітників, ані не знав адреси властителів доміній, ані не міг упередити їх про свій приїзд, ані вкінци не розпоряджав потрібним часом, тому провести місию між робітниками зайнятими в окрузі Требніц було йому фізично неможливо.

Додати належить, що ніхто з Русинів робітників з округу Требніц не просив о священика, а висланє підписаного до Требніц було спонукане письмом о. пароха Кляра до Всесвіт. і Впр. Єпис. Консисторії в Перемишлі, в якім він доносив, що деякі Русини не хочуть приймати св. Причастія по обр-лат., бо так зістали поучені через свого пароха в Галичині.

О. Кляр подав імя дотичного робітника, а є ним якийсь Брус з Ямки дольної ад Трійця деканату Добромильського.

Перемишль, дня 27 квітня 1914

о. Емиліян Мартинович
катехит гімназії

Л.72
–74

Високоповажний Митрополичий Ординаріат у Львові.

Звіт з місиї між рускими галицькими гр. кат. робітниками в Будапешті.

(звіт подав о. Гавр. Костельник*)

---

* Костельник Гавриїл (1886–1948 рр.) – священик, родом з Бачки. В молоді роки писав вірші хорватською мовою і бачванько-українським діалектом. Відомий як філософ-богослов, викладач греко-католицької семінарії у Львові, редактор "Ниви" у 1922–1932 рр. Голова ініціативного комітету для підпорядкування української греко-католицької церкви московському патріархату; один з діячів псевдособору у Львові 1946 р. у справі ліквідації греко-католицької церкви. (Зацікавлення особою о. Гавриїла Костельника російські дипломатичні служби виявляли ще до початку Першої світової війни. – *О.С.*)

Л.80

До Світлішого гр. кат.
Митрополичого Ординарату у Львові

Світлий Ординаріате!

На цінне письмо з дня 27 червня 1914 р. 6792/I, вислане посланцем дня 27 червня в полудне на адресу "Заряду Сокола-Батька", позволю собі відповісти, що теперішний здвиг уладжує не "Сокіл-Батько" але V-та секція комітету для Шевченкового ювилею в р. 1914 під протекторатом товариства "Просвіта". До тої V тої секції належать після поділу через товариство "Просвіта" всі товариства "Українського Січового Союзу", товариства "Сокола-Батька", "Повітова "Січ" Львівська і спортивне товариство "Україна". Ся V-та секція винайняла площу під здвиг за 700 корон, а побічні площі за 600 корон, а "Сокіл-Батько" не може нажаль розпоряджати площею після власної волі.

Оскільки се було в силі "Сокола", то проба членів "Сокола-Батька" на площі зістала так поділена, щоби люди мали час відвідати церкви і взяти участь в богослужінню.

З повним поважанням

(підпис нерозбірливий)

Львів, 27.06.1914, вечером.

Ф. 340. Коллекция документальных материалов из личных архивов чиновников Министерства Иностранных Дел Российской Империи, оп. 846. А.Шептицкий (1910–1914), д. 1. **Документы Униатского Митрополита Графа Шептицкого, найденные в его помещении во Львове (Галиция).**

Л.162 Бібліотека "Основи", ч.1 "Десятилітня (1900–1910) діяльність галицького Митрополита Андрея Шептицького.– Львів: "Основи", з друк. І.Айхельбергера, 1910.

Л.163 В послідніх часах розпочали вороги нашого народу зовсім явну та одверту агітацію одні проти всякої релігії, а другі проти унії і католицької віри, та розвинули широку в тім напрямі пропаганду. – Ми нині в тім письмі бажаємо звернути увагу тільки на схізматицьку пропаганду у нашім народі.

На чолі сеї схізматицької пропаганди стоїть: "Прикарпатская Русь", "Русское Слово", "Голос Народа", "Русская Воля" та "Галичанин"; а завданням її є підкопувати католицизм нашого народу і замість него завести православну схізму. І тому-то русофільска преса виступає проти всего того, що вказує на сильний розвиток католицької віри у нашого народа, як: богослуження майські в честь Пречистої Діви Марії, набоженьство до Серця Ісуса, щоденне св.Причастіє і т.д.

А вже найбільше ворожо настроєна та преса проти усіх наших Владик, а передовсім проти Митрополита А.Шептицького, котрого не инакше називає, як ворогом народу, ворогом унії, ворогом нашого обряду.

На доказ сего наведемо бодай кілька приміров. – "Прикарпатская Русь" в ч.166, 167, 168, з р. 1910 в статтях під заголовком: "Єзуїти за ро-

ботой" представляє Митрополита, яко ворога всього, що руске.

"Русская Воля" в ч.4 з д. 9.VI. р. 1910 безлично та безсоромно висьміває і плюгавить Митрополита.

"Голос Народа" в ч.23 з д.17.VI. р. 1910 пише про Митрополита, що бажанєм його є знищити наш народ і обряд.

В такім дусі пишуть від якогось часу майже всі русофільські часописи.

А коли до сего додамо статті печатані в російських часописах, як: "Новое Время" ч. 46 з р. 1910, де Митрополит названий "Протеєм", або ті перфідні інтерпеляції Куриловича, Глібовицького і Маркова; або і брошурку Маркова "Галицко-русский вопрос" та інші, – то будемо мати поняття, як усі они неначе сприсяглися на те, щоби клеветою та очерненєм підкопати вплив і значення, яке має Митрополит у духовенства і в народі.

Нічого іншого не вичитаєш у русофільській пресі; нічо іншого не почуєш з уст многих галицьких русофілів, як то: Митрополит се ворог нашого народу, ворог нашого обряду.

Правда, що і наші радикали у "Громадському Голосі", соціалдемократи в "Землі і Волі" та всякі інші недовірки також нераз ворожо проти Митрополита настроєні; але ж они, се явні і отверті вороги всякої віри і духовенства; а русофіли наші хочуть з одної сторони уходити за віруючих, та правовірних християн і католиків, а з другої сторони проти католицької віри виступають так завзято і вороже, як жоден недовірок не потрафив би.

Та коли недовірки виступають проти віри і Єпископів, то се дасть ся пояснити і тим, що се їх засада всяку віру нищити. Але коли наші русофіли, християни і католики, є ворогами унії,

католицизму та католицького єпископа, то сего ніяк зрозуміти не можна, а навпаки, таке поступованє треба хіба подивляти як рафіновану їх фарисейську безличність та облуду.

I.

Л.164 Вороги Митрополита кажуть, що Митрополит є ворогом нашого народу. Ми однак спитаємо, чому? — Хто ж є властиво ворогом якогось народу?

Ворогом народу є той, що ділає щось на шкоду народа, чи то на полі просвітнім, чи економічнім, чи взагалі на культурнім.

Тому мусимо приглянутись діяльності Митрополита, яка вона є? Чи дійсно для нашого народу шкідлива і ворожа?

Зачнім від найменших в народі, т.є. від дітей.

Хто оснував "Оселю вакаційну" для дітей? Хто жертвував свій двір в Милованю для убогих дітей? Хто зложив в першім початку 5.000 корон, а в послідним часі 9.000 кор. яко основний фонд на те, щоб положити трівку підвалину до єствованя і розвитку осель?

Хто удержує рік-рочно по кількадесять учеників по гімназіях?

Нехай відповідять ті ученики, що вже покінчили і ті, що тепер удержувані коштом Митрополита учащають до гімназій?

Хто висилає найспосібніших академіків за границю на дальші студії?

Нехай відповідять ті академіки, що Митрополит за них платить.

Хто давав і дає спроможність образуватись неодному артисті?

Нехай скажуть всі ті, що завдяки Митрополитові одні в Монахові, другі в Парижі, треті в Берліні, інші в Римі студіюють.

Хто їздив і їздить в справах народних в депутації до Цісаря?

Хто жертвував на бурсу тов. педагогічного тілько, кілько Митрополит?

Хто оснував Лічницю коштом 200.000 корон?

Хто оснував Музей, котрий нині варт около 1.500.000 кор.? Музей сей єсть тепер музеєм народним, славою нашого народу.

Хто ж, як не Митрополит А.Шептицький?

Але чи се вже всьо? Ні! Се тільки то, що вже нині явне.

Зберім то все разом!

Коли б хто хотів зчислити всі доходи, які Митрополит дотепер мав із своїх дібр Митрополичих, то здається нам, що всі они не вистарчили би на покритє жертв, які дав Митрополит на народні цілі!

А тепер питаємо: Чому ж сей, що жертвує на народні цілі пр. 500 кор., другий, що жертвує 100 кор., а навіть той, що чим-будь причиниться до народної справи, зветься приятелем народу — а сей, що жертвував мільйон в дослівнім розумінню, а навіть більше, має бути ворогом?

Наколи хтось каже, що Митрополит є ворогом народу, — то одверто мусимо сказати, що тільки сей може назвати Митрополита ворогом нашого народу, хто сам ним є в дійсності!

І тому усі щирі та люблячі свій народ патріоти, бачучи діяльність Митрополита, зовсім справедливо звуть його не інакше, як Мужом Божого Провидіння, для нашого народу.

Л.165 І дійсно, ми свято переконані, що Господь Бог післав нашому народові в особі Митрополита правдивого Апостола, мужа великого духом і серцем, щоби станув на чолі закріпощеного народа, підніс його з того рабства, в якім знаходився, вляв в душу народа Божого Духа і попроводив його так, як Боже Провидіння призначило.

І так осудять Митрополита колись в історії наші будучі покоління.

Се, що ми сказали, відноситься переважно до матеріальної сторони діяльності нашого Митрополита. А тепер пригляньмося ще церковній і релігійній його діяльності.

Рік-річно пише пастирські послання, в котрих вичитати можна ту велику та горячу любов його до нашого народу. Наш народ не мав ще нагоди почути від нікого таких слів, які почув з уст свого Митрополита.

Наведемо бодай одно місце з послання з р.1900 стор. 5.

"Нехай умру днесь, —пише Митрополит — і в вічности не зазнаю щастя; нехай буду відлучений від Христа, коби лиш Ви, брати мої, були спасені". До кого ж звертається наш Митрополит з так горячою любов'ю? Чи ж не до сего народу здоптаного, сего простого хлопа?

Щороку відбуває канонічні осмотри, уділяє місії для народа, а реколєкції для духовенства, для інтелігенції; сам сповідає в темну глибоку ніч, сам причащає, та хоч на силах упадає, бо хорий, йде всюди, щоб всім вірним нести поміч душевну.

Вправді ту духовну роботу уважають недовірки за безвартісну і безпотрібну. Она однак тільки у тих є безпотрібна, у котрих наш чоловік — то худоба на двох ногах. Але в нас, християн, чоловік, се сотворіння Боже, образ і подоба самого Бога, призначений до вічного життя; тому у нас така духовна робота то найперша і найважливіша та найпотрібніша.

Дальше. — Ми бачимо, що наші люди задля хліба опускають рідну землю та йдуть в чужі сторони: одні до Америки, другі до Прус, інші до Босни.

А в кождім з цих місць загрожена так віра, як і його народність.

Хто ж подумав о тім, щоб наші люди в Америці непропали для віри і народу?

Митрополит! Він постарався о Єпископа для Америки і вислав священиків.

Хто ж пам'ятає о тих, що вийшли до Босни, щоб і вони не запропастились?

Митрополит! Він їде там, ходить по горах, вишукує наших селян, щоби там нести їм поміч, потіху і розраду, щоб їх ратувати, щоб не пропадали ні для віри, ні для свого народу.

Хто пожурився долею та судьбою тих усіх емігрантів для їх добра? Одверто скажемо, що ніхто так безінтересовно як Митрополит! І за те Митрополит ворог народу...

Хіба божевільний так сказати може!

II

Л.166

Кажуть дальше вороги, що Митрополит є ворогом нашого обряду. А чому?

Тому, що вводить латинські "новшества", як Богослуженя майскі, щоденне св. Причастіє, набоженьство Серця І.Хр. і т. ин.

Не знаємо, що ту більше подивляти, чи неразум, чи злобу?

У всіх наших книгах церковних та молитвословах єврейських знаходиться "Молебен до Преч. Діви". А на що? Відай на се, щоб його відправляти. Хто ж уложив його? Один із східних церковних письменників, св. Теостерикт (826 р.).

Тому питаємо — яке ж то "новшество", коли сей молебен вже висше 1000 літ існує?

Яке ж то "новшество", коли сей молебен є давніший і старший від самого православ'я на 40 літ? Адже Фотій виступив доперва в р. 866. Яке ж то "латинське новшество", коли на Сході

має свій початок і східний святий Отець його уложив?

А що до щоденного св. Причастія, то загляньмо до творів св. Отців, не западних, але наших, східних, як: св. Ігнатія Богоносця, св. Атаназія, Василія, Григорія Назіянзеньского, Григорія Ниссейського, Йоана і інших, а переконаємось, що вони пишуть про святе Причастіє, як наказують, як заохочують, щоб всі вірні як найчастіше приступали до св. Причастія!

І то також має бути після думки декотрих — "новшество", хоч воно сягає перших початків християнства? Має воно бути "латинськоє", не наше, хоч наші східні св. Отці його наказували? Хто так каже, сей поняття не має о нашім обряді та не знає, що говорить.

А найстрашніше "латинсько-римськ҃е новшество" то "набоженьство до серця І.Христа".

Правда, що сей молебен до Серця І.Христа то "новшество", бо недавно до наших Церков введений; що він є "латинське новшество", бо походить із Заходу; що є "римське новшество", бо Рим прийняв його і затвердив. Однак із сего не слідує, щоб сей молебен для нашого обряду був ворожий, шкідливий і то так, щоб через нього обряд наш упадав.

Противно! Нові богослуженя, нові набоженьства, а так само і набоженьство до Серця І.Христа, суть для нашого обряду і для нашого народу нині потрібні і конечні. — Бо як природною конечностию є, що тіло мусить рости і розвиватись, а якщо не росте, то мусить нидіти, — так і дух, духовне житє, релігійне житє, мусить рости, мусить ставатися щораз доскональше, я якщо не поступає, то мусить занапаститись, мусить занепасти. Оно не може-як декотрі тісні голови думають —`все те саме позіставати, оно мусить або рости або упадати, одно з двох. І

дійсно, релігійне житє у одних розвивається, а у других занепадає. Релігійне житє занепадає, коли занедбуються чесноти, житє праве і чесне, коли занедбуються молитви, богослуженя; а росте, коли після духовних потреб повстають нові молитви, нові богослужіня, новий обяв ревности о хвали Божу, хотьби навіть нові пісні.

І в тім власне лежить причина, для чого з часом повстають нові молитви, нові практики релігійні. А хто думає, що жодних нових практик релігійних вводити не можна, щоб обряд не пропадав, той є ворогом обряду, бо він бажає закувати живого духа віри у кайдани і не позволити йому розвиватись та наперед поступати відповідно до потреб серця, та живої душі вірних.

Л.167

Тож навіть Синод в Росії узнав конечну потребу нових набоженьств, коли в найновіших своїх рішеннях не тілько що призволяє, але і наказує у холмській дієцезії багато "латинських римських новшевств".

То нехай буде сказано взагалі щодо всіх нових релігійних практик. А що до набоженьства Серця І.Христа мусимо запримітити, що воно є особливішою ласкою Божою так, що тільки сей буде почитати і любити Най. Серце Христове, котрий отримав ласку від Бога, після слів Христа:

"Никтоже можетъ прійти къ мнѣ,
аще не Отецъ мой привлечетъ єго..." (Иоан)

Пригляньмося ще ближче, як стоїть справа нашого обряду та взагалі віри у нашім народі, відколи Митрополит є нашим Владикою.

Візьмім до рук Шематизм з послідного року, перейдім картку за карткою, а знайдемо там щось майже неймовірного. За послідних 10 літ т.с. 1900—1910 поставлено в Львівській Архієпархії близько 100 нових матерних церков!

А кілько дочерних, се в Шематизмі не є подане. А кілько відновлено, також не знати. А треба сказати, що сі нові Церкви, то правдиві Доми Божі, гарні і великолішні!

Наколи порівняємо попередні часи, от пр. ціле минуле півстоліте від 1850—1900, то за цілих 50 літ минувшого віку не поставлено тілько Церков, кілько їх побудовано за послідних десять літ.

Чи ж се не дивний об'яв? Чому ж так?

Чия ж се заслуга, що Церкви будуються, віра і обряд так гарно розвивається?

Скаже хтось, духовенство се учинило!

То правда. Але духовенство і перше було. Отже не само духовенство! Є ще хтось!

Бо чому ж духовенство в послідним десятиліттю мимо безвір'я, мимо тільки завзятих ворогів, мимо тільки перешкод, з якими є получена кожда будова Церкви, поставило аж тільки Домів Божих? Чи ж се не загадка? Тому, — думаємо, що на чолі духовенства стоїть Владика, що вляв тільки сили, тільки енергії, тільки ревности у теперішнє духовенство, що воно мимо так великих перешкод доконало так гарного діла — будови сотні церков!

Він зреформував семинар під кождим зглядом; зреформував духовенство, запалюючи в нім ревність о славу Божу.

Дальше.

Як Митрополит дбає про піднесення нашого обряду, нехай посвідчать про се основанє та відновлення нашого давнього чисто східного Чина Монахів Студитів у Скнилові, в Босни і у Львові, — основанє єпископства в Америці; — його заходи щодо заснованя вікаріяту Апостольського для Босни; його чинна участь в з'їздах у Велеграді, де усіх одушевлює до східного нашого обряду.

Та за те все він є ворогом нашого обряду? А ми на се скажемо, що треба нам молити і просити Господа Бога, щоб нам дав якнайбільше таких ворогів народу і нашого обряду.

Ось так представляється наш Митрополит у своїй десятилітній діяльності на полі народнім і церковнім. Щоби однак ще лучше пізнати його, то треба приглянутися його засадам і переконанням, яким держиться та взагалі цілому його життю.

III

Л.168

Пан з панів, граф з роду, що виховався та виріс посеред перепиху і достатків в панських палатах, вирікся того всього розкішного житя, та вибрав убожество. Чому? — спитає хтось. Тому, бо хотів так зробити, як св. Письмо каже: "большеє богатство єгипетскихъ сокровищъ смѣнивъ поношеніє Христово" (Євр. XI зач. 328).

Лишив панський рід, а пристав до всіми зневаженого стоптаного, погордженого нашого народу, навчився його бесіди, привик до його звичаїв та обичаїв, цілою своєю душею співчує кождій тяжкій його недолі.

А чому? Тому, бо св. Письмо каже: "Паче изволивъ страдати съ людьми божіими" (Євр. XI зач. 328).

Полишив отця і матір... А чому? Бо св. Євангеліє каже: "Иже любить Отца свого или Матер свою, нѣсть мене достоинъ" (Мат. X. 38).

Покінчив всякі студії, розслідив всі науки, а покинув то все та вступив в монастир, щоб зістати убогим монахом Василіянином.

А як жиє в Монастирі?

Постить, умертвляється, покутує більше, як другі монахи. А коли зістав Митрополитом, не перестає бути Монахом, жиє не як Митрополит,

але як убогий Монах, обмежаючи свої потреби до крайности.

Ми бажали би межи всіми ворогами Митрополита знайти не багато, але тільки одного такого, щоб він будучи богатим, а до того так образованим і ученим, укінчивши три факультети, здавши три докторати, як то Митрополит учинив — вирікся того всього, вступив до бідного нашого монастиря, піддався правилу тяжкому і настоятелеви від себе під каждим зглядом багато нижше стоячому, щоб убрався в чорну рясу, на голову зложив коптур, ременем підперезався, піддався строгому постові і аскезі, умлівав від умертвленя [...] та до крови себе катував.

Покажіть такого! Рідко, дуже рідко надибати можна таких людей... А однак Митрополит так учинив! Тому, що він є, як то ми висше сказали — муж Божого Провидіння; тому, що він є правдивий Апостол Христовий і за такого його уважає не тільки духовенство своїм святим званєм переняте, але і цілий наш народ, котрий в часі осмотрів канонічних з найбільшим довірєм і любов'ю тиснеться і горнеться до свого Владики...

Вкінци нехай нам буде вільно єще дещо покористуватися статею поміщеною в ч.95, 96 і 97 з року 1910 часописи "Руслан": "Хто сидить на Галицькім Митрополичім престолі" та навести знаменні слова там висказані про нашого Владику:

"Митрополит є наш — так пише автор. Потрійно наш! Він є наш, бо Богом призначений нам на Єпископа! Він є наш, бо душею і тілом відданий нашому народові! Він є наш, бо в часі недуги перед кількома літами гарячими молитвами цілого народу, духовенства вимолений і видертий з обнять смерти... Чому ж, коли так, має наш Митрополит ворогів, спитає дехто?

Власне тому, що він є правдивий Христовий Апостол!

Адже тільки ті люди (читаємо дальше в тій статі) є його ворогами, що вони в душі своїй є ворогами Бога, ворогами Христа, ворогами католицької віри, та ворогами нашого народу.

Але він має приятелів. Мало сказалисьмо: приятелів! Він має вірних своїх духовних синів, котрі свято переконані о спасенній діяльності Митрополита, не тільки моляться разом з ним, але разом з ним готові жертвувати все, а навіть житє для здійснення ідеї освячення нашого народу та з'єднання Церков, для котрих наш Архієрей жис. Він має своїх борців, що на перший поклик стануть до боротьби, щоб віднести побіду над ворогами Христовими, ворогами католицької Церкви та ворогами народними".

Л.169

Так писав автор статті "Хто сидить на Галицькім Митрополичім Престолі", і святу правду написав.

Прочитавши се письмо, подумаємо собі не один, що ми се написали, щоб Митрополита боронити. Однак дуже помилявбися сей, хто би так думав. Митрополитові нашому оборона наша не потрібна. Адже його високоідейна діяльність на церковному і народному полі та повне посвяти житє, се найгарніша його оборона!

Другий знов скаже, що ми се написали для слави Митрополита. Та сей ще більше помилившбися. Адже Митрополит не бажає слави своєї, але як бачимо — слави Христа і Католицької Церкви. Се є його бажанє! А якої за се слави набрався наш Митрополит у нас, вистарчить прочитати вище наведені часописи.

Тож не для оборони, не для слави Митрополита ми се писали. Ми писали для висвітлення і показання правди всім тим, що єї не бачать, одні для того що не можуть, другі для того, що не

хочуть. Ми писали се для доказання, як безсовісними є всі вороги, що допускаються так великої клевети на особі Митрополита.

А щож Митрополит на ті всі клевети?

В діяніях Апостольсьних (гл. 28) оповідається, що завдяки молитві Св. Павла всі корабельники в часі подорожі до Риму спаслися від смерті. Всі дісталися на берег острова Мальти і там огонь розложили, щоб зігрітися. А коли св. Павло збирав ломаче та докидав до огню, щоб не вгасав, укусила його ядовита змія в руку. Люди, побачивши се, голосно почали говорити: "ось не якби-який грішник, убивця" і були певні, що св. Павло мусить зразу умерти, бо змія була дуже ядовита.

Що ж св. Павло сказав на ті бесіди різні? Нічого! Ані слова! Стояв при огні; змію в руки стряс і їдь її нічого йому не зашкодила.

Так і наш Митрополит. Коли запалив в духовенстві і в народі нашім великий огонь любови до Христа і Церкви Католицької, появилось багато своїх і чужих зміїв, що з початку тільки сичали, а в послідніх часах зачали кусати, викидаючи із себе їдку слину, називаючи Митрополита ворогом, зрадником, мало що не убивцею народу.

А Митрополит, якби не чув жодного болю, якби не чув тої їді, докладає усіх сил, щоб огонь любви Божої, любви Христової, котрий розпалив, не погас.

Та хоч вороги віри, як ті змії кусають і сичать і раді би той огонь Божий в народі погасити, то місто погасити, огонь розжарюють, а полуміня ясніші і гарніші підносяться щораз висше і висше.

Але поведенє ворогів є дивне, вельми дивне!

На півдикі мешканці острова Мальти, коли пізнали св. Павла, ще того самого дня перестали

говорити о нім, що він "убивця" — перемінили "свої думки", каже св. Письмо, — а вороги Митрополита, хоч вже десять літ дивляться на житє і діяльність його, не хочуть перемінити своїх мислей.

Чому так? Чи ж мали би до них відноситися слова: "Вухами будуть чути, але не будуть розуміти, очима будуть глядіти і не будуть видіти?"

Чи ж мали би сповнитися на них слова: "Затвердло їх серце?" — не дай того Боже!.

Ми віримо, що любов серця Христового, хоч би найтвердіші серця ворогів змягчить, перемінить і побідить.

Ник. Садовський

Довідкова література, використана для написання приміток та коментарів:

1. Большая Советская Энциклопедия. Главный редактор А.М.Прохоров.— 3-е изд.— М.: Советская энциклопедия, 1976.— Т.23.

2. Большая энциклопедия: Словарь общедоступных свѣдѣній по всѣмъ отраслям знанія / Под ред. С.Н.Южакова.— С.-Петербург: Книгоиздательское товарищество "Просвещение", 1909.— Т.XIII.

3. Довідник з історії України: У 3 т. / За ред. І.Підкови та Р.Шуста.— К.: Генеза, 1993.— Т.І; 1995.— Т.ІІ; 1999. —Т.ІІІ.

4. Енциклопедія українознавства: Словникова частина. Голов. ред. проф. д-р Володимир Кубійович / Перевидання в Україні.— Львів, 1993—1998.— Т.1—7.

5. Малый энциклопедический словарь съ приложеніем краткихъ руководствъ по различнымъ отраслямъ знанія и словарей иностранных языковъ.— С.-Петербургъ: Издатели Брокгаузъ (Лейпцигъ), Ефронъ (С.Петербургъ).— 1900. —Томъ I—III.

6. Советский Энциклопедический Словарь. — 2-е изд. / Глав. Ред. А.М.Прохоров.— М.: Советская энциклопедия, 1982.

7. Энциклопедический словарь Русского Библиографического Института Гарнат.— 11-е стереотипное издание к 33-му тому / Под ред. проф. Ю.С.Гамбарова, проф. В.Я.Железнова, проф. М.М.Ковалевского, проф. С.А.Муровцева и проф. К.А.Тимирязева.— М.: Изд. Т-ва "Бр. А. и И.Гранатъ и К°". б.г.и.— Т.32.

8. Энциклопедический словарь. Начатый проф. И.Е.Андреевскимъ, продолжается под ред. К.К.Арсеньева и заслуженного проф. Ф.Ф.Петрушевского. Издатели: Ф.А.Брокгаузъ (Лейпцигъ), И.А.Ефронъ.— (С.-Петербургъ): Типо-Литография И.А.Ефрона, 1887.— Т.XX^{A}.

Покажчик імен та прізвищ

Абрагамович — 152
Агафонов Г. — 73
Айхельбергер І. — 84, 208
Андреевский И.М. — 223
Андрей митр. — 180, 182—185
Андрусяк М. — 11, 13, 16, 23—25, 27, 38, 39, 45
Антоневич М. — 46
Антоній архієп. — 54, 58, 59
Аристов В.И. — 87, 89
Аркуша О. — 9
Арсеньев К.К. — 223
Атаназій св. — 214
Бадени Я. (кс). — 184, 185
Бантиш-Каменський М.М. — 70
Баран С. — 29, 31, 33
Барвінський В. — 44
Барвінський О. — 44—46
Баталия Р. — 127
Бачинський В. — 192
Бельтчев — 87
Бендасюк С. — 56, 58, 60, 97
Бендерев — 87
Берхтольд — 146, 147
Билинский — 147
Бинерт — 131
Бідінський — 41
Білозерський В. — 32
Білоус М. — 34
Бобжинский — 117, 138, 147, 151, 152, 154
Бобжинський — 83, 117, 190
Бобринский — 94, 95, 104, 106, 108, 130—132, 134, 135, 149, 150, 166
Бобринський В.О. — 52—54, 58, 79, 106
Богданов Д.Г. — 172
Богдановський Г. — 25
Богоносець Ігнатій св. — 214
Боржович О. — 194
Борисикевич І. — 20
Бродель Ф. — 73
Брокгаузъ Ф.А — 222, 223
Брус — 205
Будзиновський В. — 26, 27, 47
Будник И.В. — 67
Вагилевич І. — 7, 8, 17
Варвара св. — 3
Василевський А. — 25
Василій св. — 214
Василько — 170
Вахняцин А. — 46
Вергун Д.М. — 54
Вергун Д.П. — 129
Верига В. — 17
Верховцев — 82, 113, 114, 156, 161
Вильгельм имп. — 140
Вишек Ф. — 41
Вісковатий І.М. — 68
Володимиров — 130—132, 134, 135
Воробкевич І. — 32
Высоцкий — 136
Габсбурги — 3, 18, 27, 144
Гамбаров Ю.С. — 222
Ганицький — 196
Гарасевич М. — 22
Герман Г. — 165
Гижицкий — 130, 134, 135
Гирс Н. — 148, 150, 153, 155, 156, 168
Гіжицький А.С. — 53
Гірс М. — 58, 81, 148
Гірс М.К. — 148
Гладишевський С. — 74
Глебовицкий Н.П. (Глибовицкий) — 128, 129, 134, 136
Глинський Т. — 14
Глібовицький — 54, 209
Гломбинский — 138, 139
Глушкевич М. — 49, 60, 130
Гнатюк В. — 9
Гогенцоллерны — 144
Гоголь М.В. — 54
Головацький І. — 25
Головацький Я. — 7, 8, 13, 20, 22, 24, 25, 27
Головнін Ф.А. — 68
Голуховський А. — 24, 167
Гонта — 119
Гончевичъ Г. — 78, 85, 86, 89, 91
Горбаль К. — 31, 32
Горчаков О.М. — 70, 148
Грабар О. — 43
Грабський — 127
Гранатъ И. — 223
Гранатъ А. — 223
Грек — 134
Гриневецкий И.Л. — 129
Грицак Я. — 4
Грімстед-Кеннеді П. — 73
Громыко А.А. — 73
Гроссман Ю.М. — 67
Груев — 87
Грушевський М. — 42, 47, 125
Гудз І. — 3
Гудима Г. — 58
Гудыма Иг. — 106
Гумецький — 15
Гутовський — 133, 135
Гучков — 56
Гушалевич І. — 10
Давидяк В. — 40, 54
Давыдяк В. — 129, 134, 136
Данилов — 160
Дашинский — 139, 143
Демептьев — 130
Денікін А. — 92
Державін М. — 9
Дзюбенко А.С. — 51
Дідицький Б. — 10, 13, 22, 29
Дідушинський В. — 17
Дмовський Р. — 9
Добродзинская — 127
Добрянский А.И. — 90
Дольницький А. — 39
Драгоманов М. — 39, 48, 49
Драгомирецкий — 183
Дудикевич В. — 15, 49, 50, 53, 56, 60, 75, 78
Дудыкевич (Дудикевичъ) — 85, 87—91, 129, 130, 132, 134, 135
Дудыкевич Г. — 90
Дурнов И. — 90
Дурнов І.М. — 78, 90
Дюмон — 63
Езерський П. — 198
Ет М. — 84, 199
Ефронъ И.А. — 222, 223
Євлогій архієп. — 54
Железнов В.Я. — 222
Железняк — 119
Жуківський І. — 21
Жуковский — 94
Залесский — 147
Залеський В. — 12
Залузький О. — 43
Заревич Ф. — 31, 32
Згорський С. — 31

Зиновьев И.А. — 85
Зінов'єв І.О. — 78, 85
Зубрицький Д. — 9, 10, 11, 24
Игнатьев Н.П. — 89, 90
Извольский А.П. — 171
Иоан — 215
Ізвольський О.П. — 82, 171
Ільницький І. — 12
Ісаєвич Я. — 16
Йоан св. — 214
Йосиф II — 3, 120
Казанский М. — 94, 95, 103, 104, 106, 108—110, 113, 114
Казанський М. — 79, 80
Кардаш — 136
Карл I — 65
Каспер М. — 201
Катерина II — 69
Кауниц — 120
Качковський М. — 11—13, 27, 28, 35, 37
Квирины — 139
Кевеш — 62
Кеннан Дж. — 73
Кидерлен-Вехтер — 140
Клемансевич — 146
Климович К. — 31, 32
Клубок — 106
Кляр Ф. — 204, 205
Ковалевский М.М. — 222
Ковевакович Т. — 194
Колдра В. — 58
Колосов С. — 141, 144
Колошварі — 63
Колчак О. — 92
Коляновский Л. — 124
Комаров Г.В. — 130, 134, 135
Конечны Ф. — 121, 126
Кониський О. — 32, 45
Коритовський В. — 62, 63
Король М. — 45, 54, 136
Корытовский — 154, 155, 162, 164
Костельник Г. — 84, 206
Котляревський І. — 21
Кошут Ласло — 20
Крамарж — 128, 129
Красицкий (Красинский) — 171, 178, 179, 184
Красіцький — 82
Кріль М. — 18
Кубійович В. — 222
Кугутяк М. — 55
Кудашев М. — 82
Кудашев Н. — 115, 165
Куземський М. — 8, 22
Кулачковський Д. — 45
Куліш П. — 45
Курилович В. — 54, 209
Кутик В.І. — 67
Кучей Г. — 203
Лабенский С.А. — 97, 98
Лабенський С. — 60, 75
Лапчинський М. — 25
Латишевський — 196
Лашкевич — 59
Левицкий — 136, 170
Левицький В. — 8
Левицький К. — 14, 47
Левицький М. — 5, 6
Лежогубский Т. — 195
Лежогубський Т. — 195
Лисяк-Рудницький І. — 52, 57
Литвинович — 25
Лобанов О.Б. — 78, 88, 91
Лозинський Й. — 7, 12, 14
Лось — 139
Лотоцкий — 188
Люцов — 81, 138—140
Мазаев В.И. — 74
Мазур О.Я. — 59, 63
Макарчук С.А. — 15, 19, 25, 30, 31, 33, 34, 56
Макогон — 59
Малиновський М. — 24, 25
Малкин В. — 50
Манфред А.З. — 73
Марія-Тереза — 3
Марков — 75, 97, 209
Марков 1-ый — 134
Марков 2-ой — 134
Марков Д. — 50
Марков Й. — 43
Марков О.А. — 132, 135
Мартинович Е. — 84, 205
Меншиков О.Д. — 70
Мефодій св. — 48
Микола I — 20, 70
Микола II — 52, 58, 172
Миколай св. — 8
Митроцький — 59
Міллер Г.Ф. — 68, 69
Могильницький А. — 13
Мольтке — 140
Мончаловський О. — 49—51
Мох Р. — 14
Мохнацький Д. — 25
Мудрий М. — 9
Муровцев С.А. — 222
Мыдняк — 106
Навроцький В. — 44
Нагаєвський І. — 62
Назіянзеньський Григорій св. — 214
Наконечний Д. — 41
Нарочницький О.Л. — 73
Наумович І. — 28, 30, 34, 35, 38—40, 43, 44, 75, 89, 90
Нератов А.А. — 79—81, 94, 108, 109, 113, 146, 156
Нечай А. — 43
Нижанковский — 137
Ниссейський Григорій св. — 214
Огоновський О.М. — 43, 44
Озаркевич І. — 21
Олександр І. — 69
Олесницький Є. — 62
Олфер'єв — 2-ий — 80
Олфер'єв —82
Олферьев — 2-ой — 117
Олферьев В. — 135, 178, 179, 185
Онуферко А. — 204
Орлевич І. — 24
Ортынский — 181
Охримович В. — 47
Павенцький А. — 14
Павлик М. — 39, 50
Павло св. — 222
Партицький О. — 32
Пашук В.С. — 33
Петр иеромонах — 106
Петрик К. — 84, 197
Петро I — 67, 68
Петрушевич А. — 15, 16
Петрушевский Ф.Ф. — 223
Підкова І. — 7, 16, 222
Пінінський Л. —52
Площанський В. — 43
Погодін М. — 10, 11, 26
Подолинский В. — 17, 18, 21
Поршнєв Б.Ф. — 73
Потоцкий А. — 118, 120
Потоцький А. — 52, 53
Прохоров А.М. — 222
Пушкін О.С. — 54
Расвський М.Ф. — 22
Райський Т. — 25
Рейдлих — 139
Римль Ф. — 65
Ріпецький С. — 50
Романчук Ю. — 44—47
Ронге М. — 61
Рум'янцев М.П. — 70
Руслан — 24
Саблер В.К. — 59, 79, 82, 105, 166
Савечня Г. — 106

Садовський Н. — 221
Сазонов Д.С. — 83, 187
Сазонов С.Д. — 57, 59, 78, 79, 81, 82, 92, 104, 149, 151, 154, 162, 166, 167
Сандович М. — 58, 106
Сапіга Л. — 17
Сватковский В. — 136, 138, 141, 144
Сватковський В. — 80, 81
Сегени-Мариш — 140
Сембратович С. — 46, 120
Сенгалевич — 136
Сеник — 136, 137
Сечинский М. — 118, 121, 127
Симигелев —91
Сливинский — 146
Смолька С. — 118, 121
Соколовский А. — 119
Соколовский М. — 126
Сохоцький — 60
Стадіон Франц — 14
Стапинский — 163
Старицький М. — 32
Стеблій Ф. — 5, 7
Стефанович А. — 192
Стид — 139
Столипин П. — 172
Столипін П. — 56, 82, 172
Сухий О. — 22, 59, 63
Сьокало Ю. — 60
Тарле Є.В. — 73
Теостерикт св. — 213
Тетяна (дочка Миколи II) — 52
Тимирязев К.А. — 223
Тіхвінський С.Л. — 73
Ткачук В. — 201—203
Толстой Л.М. — 54
Трембицький І. — 43
Турилова С.Л. — 67
Турій О. — 16, 32
Турский В. — 127
Устиянович М. — 21
Федорович В. — 39
Федькович Ю. — 32
Фердинанд цісар — 20
Филевичъ И.П. — 6
Фотій —213
Франко І. — 4, 47—50
Франц-Йосиф — 20,21
Фредро — 179
Фрідріх ерцгерцог — 63
Харузин — 187
Хвостов В.М. — 73
Хиляк — 15
Хмельницький — 119
Хомишин Г. — 62
Хомышин — 181
Цеглинский — 125
Ценский О. — 120
Циорх М.И. — 97
Цымбал К. — 106
Чариков М.В. — 82, 83
Чарыков Н.В. — 178, 186
Чернецов А.С. — 74
Чехович К. — 62
Чорновол І. — 45, 46
Чубинский — 89
Шашкевич В. — 31
Шашкевич М. — 7, 8, 12, 24
Шебеко — 170
Шевченко Т. — 34
Шептицкий А. — 111, 112, 136, 178—180, 182—189, 191, 193, 195, 196, 198, 199, 201, 206—208
Шептицкий Л. — 120
Шептицький А. — 61, 62, 76, 83, 84, 208, 211
Шептицький Л. — 3
Шишкин Н.П. — 87, 89
Шишкін М.П. — 78
Шпундер І. — 43
Шталь Г. — 202
Штюргк — 151
Шуст Р. — 7, 16, 222
Южаков С.Н. — 222
Юкль Г. — 165
Юра св. — 33
Юрговский Л. — 124
Яворский В.-Л. — 125
Яворський Ю. — 54, 60
Якубович —59
Янчевецкий Д.Г. — 160
Ярчик І. — 204
Ясінський — 25
Ястребов — 78, 86
Яхимович Г. — 14, 22, 24

Географічний покажчик

Австрийская империя — 120
Австрия — 90, 116, 141, 144, 145, 147, 149, 157, 158, 172
Австрійська держава — 23, 28
Австрійська імперія — 117
Австрія — 3, 4, 10, 13, 22-28, 30, 35, 46, 47, 57, 59, 80
Австро-Венгрия — 85, 87, 89, 91-93, 108, 116, 117, 128, 144, 150, 171, 173, 178, 179, 186, 187
Австро-Угорська держава — 31
Австро-Угорщина — 33, 51, 57, 58, 60, 63, 76, 78, 80, 82, 92, 117, 148
Америка — 173, 174, 181, 186, 212, 213, 216
Амур — 30
Англія — 92, 148
Астрахань — 54
Афганістан — 85
Бавария — 162
Балкани — 78
Балканы — 94, 96, 104, 106, 108, 144
Бачка - 206
Белград — 87, 91
Бельгія — 66
Бережани — 19, 31, 55
Бережница Королевская — 134
Берлін — 193, 210
Белград — 171
Близький Схід — 148
Босна — 212, 213, 216
Босния — 183
Броди — 40, 55
Броды — 130
Брюссель — 66
Буг — 16
Буда — 8
Буданешт — 78, 94, 95, 104, 106, 108, 206
Букарест — 87, 91
Буковина — 47, 58, 64, 65, 149, 170, 187
Бухарест — 78, 94, 95, 104, 106, 108
Бухлау — 171
Бучач — 55
Валахія — 148
Варшава — 6, 184
Ватикан — 123, 171, 184
Велиград (Велеград) — 48, 183, 216
Велика Русь — 10, 22
Великопольща — 122
Вена — 86-87, 89-91, 94, 95, 104, 106, 108, 109, 113, 136, 138, 139, 141, 144, 146, 149, 151, 152, 154, 156, 162, 167, 170, 178, 179, 184, 186
Венгрия — 149
Верхняя Силезия — 122
Витебская губ — 175, 176, 184
Відень — 3, 8, 14, 19, 22, 24, 25, 27, 30, 56, 65, 75, 78-83, 88, 117
Вільно — 54
Віспіч — 12, 27
Вітебськ — 54
Волинь — 22, 64
Волынь — 144
Восточная Галиция — 164
Восточная Румелия — 86
Вроцлав — 203, 204

Галиция — 79, 87, 94-97, 99, 101. 103, 104, 106, 108, 110, 114, 116, 121-124, 129-132, 136, 138, 141, 144, 146, 147, 149, 151-159,162, 165-167, 170, 173-175, 180-183, 186, 208
Галицкая Русь — 8, 128-130, 134, 174, 180, 184
Галицька Русь — 6, 51
Галич — 16, 22, 39, 40
Галичина — 3-6, 8-10, 14, 16-24, 26-35, 39-43, 45, 48, 50-66, 74-76, 79-81, 83, 104, 117, 191, 193, 196, 205
Германия — 102, 141, 144, 145, 173, 174
Герцоговина — 183
Гільдигейм — 195
Гленцава — 198
Гнилички — 43, 47
Гнилички Малі — 43
Головецьке — 64
Гошев — 182
Граб Ясельського повіту — 58
Грац — 63
Гродненська губ. — 172.
Делятин — 183
Державная Россия — 114
Дністр — 158
Дніпро — 16
Добромиль — 180, 182
Довге Ясельського повіту — 58
Дрогобич — 40, 55
Дубна Ланцутського повіту — 11
Європа — 24, 69
Єгипет — 148
Жидачев — 134
Жидачевский округ — 136
Житомир — 54
Жовква — 55
Журавно — 53
Заболотів — 201
Заболотовцы — 134
Закарпаття — 58, 65
Закаспійська область — 85
Залуччя Снятинського повіту — 55, 58
Запад — 173
Захід — 22, 214
Західна Галичина — 12, 17, 27
Західна Європа — 65
Західна Україна — 65
Збараж — 43
Золочів — 40, 55
Івано-Франківськ — 55
Калуш — 40
Кальварія — 121
Кам'янець-Подільський — 54
Канадийська Русь — 198
Карпатская Русь — 6
Карпаты — 173
Киев — 159, 160
Київ — 22, 54, 56, 60, 172
Київщина — 22
Китай — 70
Коломийський округ — 25
Коломия — 8, 20, 34, 35, 38-40, 43, 53, 55, 201
Конгресова Польща — 52
Константинополь — 88, 148
Копенгаген — 171
Королевство Галиции и Владимирии - 167
Краків — 18, 189
Краков — 117, 118, 124, 127, 141, 144, 168
Краковское Герцогство — 167
Криве біля Скалата — 204

Ланковщина — 106
Лежайск — 121
Лейпциґъ — 222, 223
Лсемперсдорф — 201
Лібав — 203
Лондон — 88
Лопушанка-Хомина — 64
Лувен — 66
Лурд — 183
Львів — 3, 5, 6, 8-11, 13-20, 22, 24, 26, 29-31, 32-34, 38-41, 44, 46, 48, 50, 53, 55, 56, 58-63, 65, 74-76, 79, 80, 82, 83, 113, 117, 133, 134, 185, 189, 193-195, 198, 206, 207, 216, 222
Львов — 67, 90, 94, 95, 97, 100, 102, 103, 109-112, 125, 127, 128, 130, 135, 156, 157, 159, 160, 162, 163, 165, 168, 178-181, 186, 208
Любешці біля Стрілиськ - 41
Лятач — 120
Македонія — 86
Мала Росія — 70
Мала Русь — 118, 119
Мальта — 220
Мараморош-Сігет — 58
Милованя — 210
Минская губ. — 175, 176, 184
Мисловиці — 203
Могилевская губ. — 175, 176, 184
Молдавія — 148
Моравія — 48
Москва — 15, 22, 51, 54, 56, 57, 66, 68, 70,72, 74, 75, 111
Мюнхен — 171
Наддніпрянська Україна — 22, 32
Німеччина — 59, 92, 148, 193
Новоросійськ — 30
Одерберб — 203
Одеса — 54
Осьвятим — 203
П'ємонт — 32
Париж — 92, 171, 210
Перемишль — 5, 40, 55, 183, 186, 201, 205
Перемишльська земля — 5
Перемишльщина — 4
Персія — 85
Петербург — 30, 51, 129, 159, 160
Поділля — 22
Подолия — 144
Подольская губ. — 151
Познань — 141
Покутье — 124
Полтва — 42
Польська держава — 4
Польша — 119-121, 124, 126, 127, 138-140, 144, 147, 149
Польща — 18, 22, 30, 70
Прага — 18, 21, 52, 76, 79, 80, 94, 109, 110, 117, 128—130
Прикарпатская Русь — 79, 94, 95, 104, 106, 108
Прикарпатский край — 175
Прикарпатська Русь — 52, 53
Прикарпаття — 57, 78
Прикарпатье — 92
Пруси (Пруссія) — 203, 212
Пруссия — 126, 141
Радзивилов — 102
Ракконіджі — 171

Рим — 83, 111, 179, 182, 184, 187, 188, 210, 214, 220
Річ Посполита — 3
Російська держава — 23, 67
Російська імперія — 10, 32, 52, 57, 61, 66, 67, 70, 72, 75, 78, 79, 81-83, 88, 90, 187
Російська Федерація — 57, 66, 72
Росія — 9, 10, 24, 26, 27, 30, 31, 43, 49, 51, 53-60, 63, 64, 68, 72, 73, 78, 82, 92, 148, 215
Российская империя — 189, 191, 193, 195, 196, 198, 199, 201, 206-208
Россия — 74, 75, 86, 87, 94, 95, 99-101, 104, 106, 108, 112, 114, 119, 128, 129, 131, 139, 141, 144, 145, 150, 159, 163, 168, 171-175, 178, 179, 182, 184, 186-188
Русь — 22, 25, 26, 119, 120, 122, 125-127, 131, 132, 149, 164
Русь північна — 22
Саксонские провинции - 195
Саксонські провінції — 83
Самбір — 12, 55
Самбірський округ — 11
Самбірщина — 4
Санкт-Петербург — 51-55, 68-70, 87, 187, 222, 223
Саратовська губернія — 172
Северо-Западный край - 174
Сербия — 86, 150
Сибір — 69
Скнилів — 216
Слов'янщина (територ.) — 48
Смоленская губ. — 175. 176, 184
Снятин — 201
Соединенные Штаты [Америки — О.С.] — 147
Сокаль — 121
Солунь — 85
София — 87
СРСР — 72, 73
Станиславов — 180, 181
Станіславів (Станіслав) — 8, 19, 31, 40, 43, 55, 62, 201
Старая Сербия — 86
Старосамбірський повіт — 64
Стрий — 39, 40, 55
Стрілки — 64
Схід — 22, 213
Східна Галичина — 13, 14, 18, 20, 28, 37, 63, 64
США — 73
Сян — 30
Сянок — 17, 40
Талергоф — 63, 65
Тарнов — 18
Тернопіль — 19, 31, 40
Тисовець — 64
Токіо — 171
Трансільванія — 148
Требнік (Требніц; Trebnitz) — 204, 205
Тула — 54
Туреччина — 70, 92
Турка — 41
Угорська республіка — 20
Угорська Русь — 58, 76
Угорщина — 20, 58
Украина — 120, 144, 164

Україна — 25, 26, 29, 32, 39, 43, 44, 46, 52, 222
Урал — 121
Финляндия — 149
Франція — 73, 92, 148
Холм — 54
Холмщина — 30, 64
Царство Польское — 138, 141, 142, 144, 145
Царство Польське — 81
Червонная Русь — 110, 118, 128, 168
Чернівці — 43, 78
Черновцы — 94, 95, 104, 106, 108
Черногория — 86, 150
Чехи північносхідні (територ.) — 201
Чехия — 165, 183
Шацляр (Schatzlar) — 201-203
Шлеськ — 201
Шлеськ Пруський — 204
Яворів — 19
Ямна Дольна Добромильського деканату — 205
Японія — 92
Ясси — 148
Canada — 198
Fryburg — 197
Galicia Austriaca — 199
Leopoli (Lemberg) — 199, 200
Lieban — 204
Ruhbank — 204
Winnipeg — 198

Зміст

Вступна стаття
Москвофільство в Галичині: історія проблеми 3

Архів зовнішньої політики Російської імперії. Довідка 67

Документи і матеріали 77

Довідкова література, використана для написання приміток та коментарів 222

Покажчик імен та прізвищ 224

Географічний покажчик 230

Наукове видання

МОСКВОФІЛЬСТВО:

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

Вступна стаття, коментарі та
добірка документів Олексія СУХОГО

Комп'ютерна верстка
Людмили Шпанер

Художник
Андрій Кісь

Підп. до друку 20.02.2001. Формат 60x84/16
Папір друк. Умовн. друк. арк.14,8.
Тираж 300 прим. Зам. 424

Надруковано видавничим центром
Львівського національного університету
імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Дорошенка, 41